لائبريرين کي ڏنائون. پاڻ فرمائيندا هئا تہ ڪاليج گورنمينٽ جي حوالي ڪري ميڊيڪل ۽ انجنيئرنگ ٺهرائبا مگر افسوس حياتي وفا نہ ڪئي.

ويچارا وڻجارا ويا ڇني سڱ سندام،
ايئن ڇئي ڇڪام اسان اچڻ ايترو.

ڪاليج جي هاسٽل جو بنياد پاڻ وڌائون باقي سموري تعمير ۽ تڪميل سندن وفات بعد قبلہ حضرت مخدوم محمد زمان سائين جن ڪئي. اها ڳالھہ بہ پيا ورجائيندا هئا تہ هڪ ديني مدرسو انهن ادارن لڳ تعمير ڪرائبو جيئن دنيوي تعليم سان گڏ ديني تعليم ڏجي ۽ انهيءَ لاءِ پاڻ شام جو وقت تجويز ڪيائون. عارضي طور ديني تعليم ڏيڻ جي سلسلہ ۾ پاڻ اسڪول ۽ ڪاليج ۾ سيزن ڪلاس شروع ڪرايائون.

درگاهہ شريف جتي سومار شريف کان علاوه جمع نماز جي جماعت تمام ڪثير تعداد ۾ ٿيندي هئي، مسجد کان ٻاهر صفون ٿينديون هيون. ڪجھہ نمن جي ڇانو هئي ۽ شاميانہ لڳايو ويندو هو پاڻ ان تڪليف کي محسوس ڪندي، مسجد شريف ۽ گنبذن اڳيان هڪ نهايت وڏو ڪشاده ورانڊه تعمير ڪرايائون جو اڄا تائين جماعت لاءِ وڏو سک ۽ آساس آهي.

مدرسة البنات اسڪول حيدرآباد کي بہ خاصي امداد ڏنائون. ان کان علاوه گهڻو ڪري جا بہ مسجد تعمير ٿيندي هئي ۽ ڪو چنده لاءِ ايندو هو يا خبر پوندي هئي تہ حتي الوسعت امداد ڪندا هئا. 1948ع ۾ جڏهن مهاجر هندستان مان ڪسمپرسي جي حالت ۾ پهتا هئا تہ پاڻ ديڳيون پٽن ۽ ٻوڙن جون گاڏيءَ تي پهچائيندا هئا ۽ جن جي آباد ٿيڻ تائين ڪين اسڪول ۽ ڪاليج جي عمارت ۾ بطور مهمان رهايو ويو جتي سندن هر قسم جي خاطري ٿيندي هئي. پاڻ سياسي زندگيءَ جي شروعات ميونسپل هالا جي پريزيڊنٽيءَ سان ڪيائون ۽ هالا شهر جي خوب خدمت ڪيائون. پاڻ مسلم ليگ سان تعلق رکندا هئا. پاڪستان جي ٺهڻ ۾ سندن اندروني ڪافي هٿ رهيو. سنڌ اسيمبليءَ جي پهرين انتخاب 1937ع ۾ پاڻ ميمبر منتخب ٿيا ۽ ڪافي وقت ميمبر چونڊبا آيا. اسيمبليءَ ۾ سندن وڏي هلندي هئي ڪو بہ بل ايندو هو تہ ان کي پاس ڪرائڻ ۾ سندن وڏو حصو هو ڇاڪاڻ تہ سندن چڱي ميجارٽي هئي، ان دوران سنڌ جي خدمت سان گڏ ڪيترن ماڻهن کي

Gul Hayat Institute

اينڊو هو ته ان جي صحيح نوڪريون وٺائي ڏنائون. ڪو به ماڻهو ڪم سان اينڊو هو ته ان جي صحيح معاونت ۽ مدد ڪندا هئا ۽ ڪو به عرضدار خالي نه ويندو هو. انهن ڪمن لاءِ هڪ پينل هوندو هو. هر روز انهن ماڻهن ۾ ڪم توڙي سندن خانگي ڪمن بابت پڇندا هئا. ان قسم جي ورهائيندا هئا ۽ وري شام جو انهن ڪمن جي پوئواري ڪري ماڻهن جا ڪم جام تيڻ لڳا ۽ ڪم ڪندڙ ماڻهو ان قسم جي احتساب جي ڪري هميشه با ملاحظه رهندا هئا. شهر جي توڙي آسپاس يا پري وارن ماڻهن سان اڪثر ملندا رهندا هئا جو هر هڪ سندن تعريف ۾ رطب اللسان هو. ڪو بيمار ٿيندو هو ته ڪيس خط ذريعي يا ماڻهو ذريعي عيادت ڪندا هئا. درگاهه شريف جي مريدن کان علاوه جن به ماڻهن سان سندن ناتو ٿيو ته توڙ تائين نڀايائون. ڪڏهن پارٽي نه بدلايائون. نه وري اهي ماڻهو هڪ ڏينهن به ڪانئن جدا ٿيا. سچا يائيندڙ نڀائيندڙ ۽ نڀائيندڙ هئا.

سندن دانش مندي، معامله فهمي مردم شناسي ۽ نڪته سنجي جي سڄيءَ سنڌ ۾ هاڪ هئي. حاضر جواب ته جهڙن ورلي هوندو. ڳالهائڻ ۾ نهميده ڪلام سدا سونهندڙ ڳالهائيندا هئا. ڪو به اکر غير شائسته زبان تي نه آيو. ڪئين داناءَ آيا داد ڏيندا هليا ويا ۽ جواب ۾ لاجواب ٿيندا ويا. صلاح مشورو به اهڙو ڏيندا هئا جنهن ۾ وڌو خلوص ۽ سچائي ۽ حل هوندو هو ۽ ڪافي مدد ۽ معاونت ڪندا هئا. نه ڪڏهن ڪو دوست بي آسري نه ڪڏهن ڪو دشمن بي ڊپو ٿيو. باقي درگذر ۽ عفو سندن خانداني ورثه هو. جنهن کي ڪنهن قيمت تي نه ڇڏيائون. هر ماڻهو سان صلح سانت سان هلڻ سندن شيوو هو. مون کي ساڻن هيتري صحبت ۾ ڪو به لمحو ڪاوڙ جو ياد نه آهي. مسڪرائيندڙ چهرو ڪشادي پيشاني هر واقف ناواقف لاءِ وڏو سهارو هو جو به ماڻهو سندن محفل ۾ ٿورو وقت به رهيو هوندو سو تا به زيست انهن لمحن کي نه وساريندو. انهن گهڙين لاءِ پيو جهڄندو ۽ جهرندو. شجاعت ۽ بهادري به ايتري جو الله سائينؒ ڪين ڪنهن به مشڪل ۾ پريشان نه ڪيو. عزم، حوصله، همتِ استقلال سدائين سندن دامن گير رهيو.

صبح جو سوير اٿي فجر نماز بعد تلاوت ڪندا هئا. پوءِ پنهنجي بنگله تي ايندا اتي ڪاروباري ڳالهيون ۽ وڏيون مجلسون برپا ٿينديون. ظهر نماز پڙهي ڏيڍيءَ تي اسرندا هئا وري عصر نماز اچي بنگله تي پڙهندا. ان بعد جيسين تائين اسڪول ۽ ڪاليج تعمير ٿيا هر شام اڪثر اتي ڪم جو معائنه ڪندا.

ان بعد نارن تي ايندا اتي مغرب پڙهي وري بنگلہ تي ايندا هئا. ڪار گذار ماڻهو سڀ پنهنجي سڄي ڏينهن جي ڪارروائي ٻڌائي وڏيڪ مشوره وٺندا هئا. عشا بعد وري علمي ادبي سٽي ڪچهري ٿيندي جا 10 ڪان 12 تائين هلندي وري ڏيڍيءَ تي اسرندا. آخري ايامن ۾ بہ معمولات ۾ گهٽ فرق آندائون.“[375]

معمارِ هالا، محسنِ تعليم مولوي حضرت مخدوم غلام حيدر رحمة الله عليه جو انتقال 26- رمضان 1372هہ[376] مطابق 9- جون 1953ع تي هالا ۾ ٿيو. ڪين درگاهہ حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليہ الرحمت جي حضرت مخدوم نعمت الله رحمة الله عليه واري چوڪنڊي ۾ سپردِ خاڪ ڪيو ويو. بعد ۾ اها چوڪنڊي سندن ئي نالي سان سڏجڻ لڳي.

---

[375] قاضي غلام محمد قريشي، سروري ميگزين، ص: 18 ڪان 24.

قاضي غلام محمد قريشي (1924ـ1991ع):

قاضي غلام محمد بن قاضي محمد اعظم بن قاضي ابو المعالي بن قاضي محمد عظيم بن قاضي محمد قابل ساڪن هالا پراڻہ 14- فيبروري 1924ع ۾ تولد ٿيو. قاضي محمد قابل مرحوم حضرت مخدوم نوح عليہ رحمت جن جو مريد هو. اڄ تائين بہ الحمد الله اهو سلسلو جاري آهي. قاضي غلام محمد، اسڪول هالا پراڻا مان پرائمري تعليم حاصل ڪري انگريزي تعليم اي وي اسڪول هالا نوان مان حاصل ڪئي ۽ 1955ع ۾ سنڌ يونيورسٽيءَ مان فرسٽ ڪلاس ۾ مئٽرڪ پاس ڪيائين. بي-اي 1960ع فرسٽ ڪلاس سيڪنڊ پوزيشن ۾ پاس ڪيائين. ايل - ايل بي 1962ع ۾ پاس ڪيائين ان ڪان سواءِ هيوميوپيٿي جو امتحان پاس ڪري جرمن زبان ۾ ڊپلوما ڪيائين. قرآن شريف ۽ عربي فارسي تعليم مدرسہ اشرفيہ هالا پراڻہ مان حاصل ڪيائين ان ڪانسواءِ مولوي عبدالرئوف قريشي بختيارپوري ۽ حافظ مدني صاحب ڪان بہ پڙهيو. پاڻ 1953ع ڪان 1970ع تائين ”سروري اسلاميہ ڪاليج“ جو اعزازي سيڪريٽري تي رهيو ۽ هر جمع تي سيرت ڪلاس وٺندو هو. سندس وفات 21 نومبر 1991ع تي ٿي. (يادِ رفتگان، ص: 415/414).

[376] گنجينهٔ اسرار سروريہ قلمي.

ضميما:

18: ڪمال فقير نوشهرائي[377]

(1877_1910ع)

پير ڪمال رحمة الله عليہ جي نسب جو سلسلو جناب رسول الله ﷺ جن جي سوٽ، جناب حارث بن نوفل[378] جي اولاد سان وابستہ آهي. ان خيال سان پاڻ هاشمي ۽ قريشي هو. پير ڪمال جا وڏا، عرب کان سپ کان اول بخارا ۾ لڏي آيا ۽ ان کان پوءِ، نوشهرو سنڌ ۾ اچي سڪونت پذير ٿيا. نوشهروفيروز ۾ سنڌن خاندان جو جد امجد حضرت مخدوم عبدالرحمان نوشهرائي، هڪ جيد عالم ۽ صاحبِ شرع بزرگ ٿي گذريو آهي. هي بزرگ، حضرت غوث الحق مخدوم نوح رحمة الله عليه جي درگاهہ فلڪ پائگاهہ سان وابستہ هو ۽ پنهنجي مرشد جي حڪم موجب نوشهري فيروز ۾ سڪونت اختيار ڪيائون. ڪمال فقير، حضرت مخدوم عبدالرحمان نوشهرائي جي ڇهين پيڙهي هئا ۽ سال 1877ع ۾ نوشهري فيروز ۾ تولد ٿيا.

ان بزرگ حضرت مخدوم عبدالرحمان نوشهرائي کي ميان "عدَرُ" بہ لاڏ ڪوڏ وچان چوندا هئا، يا ڪو ٻيو بزرگ هو جنهن کي "ميان ادر" چوندا هئا (والله اعلم). ميان عدر (ادر)، حضرت مخدوم نوح رحمة الله عليه جن جو مريد هو ۽ هو پنهنجي محبّت ۽ عقيدت وچان، مرشد جي خدمت ڪرڻ لاءِ، هالا پراڻا ۾ اچي رهيو هو. پراڻا هالا ۾ هميشہ ذڪر و فڪر ۾ مشغول رهندو هو باقي

Gul Hayat Institute

[377] ڪلياتِ ڪمال، ص: 16/15/14/13/12/11/10/9.

[378] اسان جي تحقيق مطابق حارث بن نوفل، جناب رسول الله ﷺ جن جو سوٽ نہ پر سوٽ جو فرزند هو ۽ سندس سلسلو هن طرح آهي:
الحارث بن نوفل بن الحارث بن سيّدنا عبدالمطلب بن سيّدنا هاشم الحارثي القريشي. حارث بن نوفل کي ٽي پٽ ڄاوا. عبدالله، سعيد ۽ مغيرة. عبدالله بن حارث بن نوفل جي والده معاويه جي پيڻ ۽ ابو سفيان جي نياڻي هئي، عبدالله، مروان جي خلافت واري دور ۾ مديني پاڪ جو قاضي ٿيو. پير ڪمال جو سلسلہ نسب حضرت مخدوم عبدالرحمان نوشهرائي ۽ حارث بن نوفل تائين ڪيئن ٿو پهچي انجي تحقيق ٿيڻ کپي ممڪن آهي تہ انهيءَ تحقيق سان سهروردي سلسلي جون ڪي ڪٿل ڪڙيون سمجهہ ۾ اچن. (مخدوم جميل الزمان)

وقت تي جهنگ ۾ وڃي ڪاٺين جي ڀري ڪري، ان جا ڪنڊا پنهنجي وات سان سوئي، ڪاٺيون صاف ڪري، مرشدن جي دروازي تي پهچائي ويندو هو. انهن ڪاٺين جي ٻڌڻ واري نوڙ (جيڪا ڏيپ لڳي، پنهنجن هٿن سان وٽي ٺاهيندو هو) پانڌي ۾ چڙهي ويندو هو.

هڪ ڏينهن، حضرت مخدوم نوح سرور رحمة الله عليه جن کي پنهنجي حويليءَ جي ديوارن (ڪوٽ) جي مرمت ڪرائڻ جو خيال ٿيو. معلوم ٿين ته مٽيءَ (گاري) ۾ جيڪو ٻهه استعمال ٿيندو آهي، اهو موجود ڪين آهي. سندن ارادي ۽ عزم کي سمجهي، هڪ فقير عرض ڪيو ته "پانڌي ۾ ايترا ٻنڌڻ پيا آهن، جي جيڪڏهن ڪتر ڪري استعمال ڪيا ويندا ته پوءِ مرمت جو ڪم پورو ٿي ويندو" ان تي پاڻ وراڻيائون ته "اهي ايترا ٻنڌڻ پانڌي ۾ ڪيئن گڏ ٿيا؟" ان تي سندن مريدن عرض ڪيو ته .اهي ٻنڌڻ، ادر فقير جي ڪاٺين وارا آهن، جي روز هو پانڌي ۾ اڇليو ويندو هو." پاڻ فرمايائون ته " ان فقير کي اسان وٽ حاضر ڪيو." سندن حڪم تي، ماٺهو ميان ادر کي وٺي آيا. پاڻ کيس ڏسي ڏاڍا خوش ٿيا ۽ اجوري ڏيڻ جي آڇ ڪيائون. جنهن تي ميان ادر عرض ڪيو ته. "قبلا سائين دعا جي ضرورت آهي!" اهو ٻڌي پاڻ خاموش رهيا. ۽ فقير جي ٻانهن هڪ دڪاندار جي حوالي ڪري، فرمايائون:

"هي فقير جو ڪجهه به گهري، ان کي ڏنو وڃي، ان جي ادائگي، اسين ڪنداسين."

ميان ادر، مرشد جي حڪم موجب، روز دڪاندار وٽ ويندو هو ۽ کانئس هڪ پائيءَ جا پڳڙا وٺي، انهن کي هٿن ۾ مهٽي صاف ڪري، ڪلون ڪائي چڙهيندو هو ۽ پڳڙا دڪاندار کي واپس ڏيندو هو. ڪجهه ڏينهن ڪان پوءِ، حضرت مخدوم نوح رحمة الله عليه جن ماڻهو موڪلي، دڪاندار ڪان فقير صاحب جي ڪنڌي جي خبر ورتي. ماڻهوءَ کي، دڪاندار ڪان معلوم ٿيو ته سندس ميان ادر ڏي هڪ پائي حساب جي به ڪا نه آهي. ان خبر تي ان قاصد، دڪاندار ڪان سارو احوال معلوم ڪيو، جنهن کيس ساري حقيقت ٻڌائي. اها ساري خبر جڏهن حضرت مخدوم نوح رحمة الله عليه وٽ پهتي، تڏهن پاڻ ڏاڍا راضي ٿيا، ميان ادر کي گهرائي کيس دعا ڪرڻ فرمايائون ته:

"نوشهري ڪان اورئين طرف ميون، ۽ پرئين طرف پير ٿي سڏبين."

ان دعا ڪان پوءِ، ميون ادر، مرشد ڪان موڪلائي نوشهري فيروز پهتو.

مبين ادر جي اولاد ۾ ٻه پٽ: ميون جمال ۽ ميون ڪمال مشهور آهن. ميون جمال وڏو هو ۽ ميون ڪمال ننڍو هو.

مبين جمال، پليڏني ڪاڪي جي ڳوٺ مان، ڪاڪن جي ذات مان شادي ڪئي ۽ اهو سڱ گهري ورتو. جنهن مان ڪيس چار پٽ ڄاوا، جن جا نالا هي آهن: تراب علي، مريد علي، قربان علي ۽ شمس الدين. ميون مريد علي سال ڪن اندر رحلت ڪري ويو باقي ٻيا ٽيئي فرزند حيات آهن.

مبين ڪمال ابتدائي تعليم پنهنجي شهر ۾ حاصل ڪئي. ان سلسلي ۾ ڇهه درجا سنڌي ۽ پنج درجا انگريزي ۽ ڪجهه فارسيءَ جي تعليم ورتائين. ديني تعليم، نوشهري جي مولوي فضل محمد وٽ حاصل ڪيائين. سندس دل جو لاڙو ڪجهه عمر کان فقيريءَ ڏانهن هو. نهايت سادي نموني ۾ گذر بسر ڪندو هو. ظاهري ناٽ کان پري ڀڄندو هو. سير و سياحت جو شوقين هوندو هو پر اٺ ۽ گهوڙي جي سواري نه ڪندو هو. هميشه پيادو هلندو هو. سندن هلڻ ۾ اِها خوبي هوندي هئي جو جڏهن به پنڌ ڪندو هو تڏهن سندن رفتار خود به خود تيز ٿي ويندي هئي ۽ سندس هم سفر پوئتي رهجي ويندا هئا. ڪن وقتن تي ويهه ٻاويهه ڪوهه لڳاتار هڪ ساهيءَ سان، سفر سٽي، وڃي منزل تي رسندو هو. ڪاڏي پيتي جو شوق به ڪين هوندو هوس. دال ۽ ڀاڄيءَ کانسواءِ ٻيو ڪو به لذيذ طعام ڪين کائيندو هو. سندس مرغوب غذا هوندي هئي، جوئر جي ماني ۽ پتاشن جو شربت. سندس پوشاڪ به سادي هئي، مٿي ۾ "عرق چين" ٽوپي، پهراڻ ۽ گوڏ پهريندو هو. سٿڻ ڪڏهن به ڪا نه پاتائين. سياري ۾ ڪوٽ جي بدران، فقط چادر استعمال ڪندو هو. شروعات ۾ ڪاٺ جي تختي تي سمهندو هو. وفات کان ٻه، چار ڏينهن اڳ، زمين تي پاٿاري ڪرائيندو هو. خير خيرات جي سلسلي ۾ به سندس هٿ کليل هوندو هو. ايتريقدر جو ننڍي عمر ۾ ٻه پيرا خدا جي راهه ۾ گهر لٽايو هئائين. جو ڪجهه به موجود هو اهو سواءِ ٽوپيءَ، پهراڻ ۽ هڪ گوڏ جي، سڀ ورهائي ڇڏيائين. سڀ ڪنهن جمع رات تي، سندس اوتاري ۾ فقيراڻو شغل ٿيندو هو جتي پري پري جا ماڻهو ۽ فقير اچي گڏ ٿيندا هئا. شغل ساري رات ويندي فجر تائين هلندو هو. شغل ۾ پاڻ ٻين فقيرن سان شريڪ ٿيندو هو ڍولڪ ۽ يڪتاري کانسواءِ، ٻيو ڪو به ساز استعمال نه ڪيو ويندو هو. سندس راڳ جي ٻالڪن ۾ حافظ حاجي احمد ڍوڪي ۽ مولوي ڪريم بخش هوندا هئا. مولوي ڪريم

Gul Hayat Institute

بخش اصل ناگور جو رهاڪو هو ۽ مدرسه نوشهري جي بورڊنگ هائوس ۾ مسجد جو امام ۽ قرآن شريف جو استاد هوندو هو. حاجي محمد صالح چنو ۽ آخوند محمد يوسف خطيب نوشهرائي به سندس صحبتي هئا. وفات کان چار سال اڳ. حج تي ويو. پر اهو سارو سفر جدي کان مڪي تائين ۽ مڪي کان مديني تائين پيادل ڪيائين ۽ واپسيءَ ۾ جدي تائين به پيادل پهتو.

شادي:

والده صاحبه ۽ وڏي ڀاءُ مرحوم جمال جي چوڻ ۽ ستائڻ تي سڏوجن جي ڀيڻ خاندان مان شادي ڪيائين. جنهن گهر مان تي ٻار پيدا ٿيا. انهن مان به زنده آهن. هڪ پير غلام حيدر (ويسٽ پاڪستان هاءِ ڪورٽ) جو جج آهي. ٻي نياڻي آهي، جنهن جي شادي پنهنجي ڀاءُ جمال الدين جي پٽ پڳدار پير ميان تراب علي سان ٿيل آهي. جو هن وقت نوشهري فيروز ٽائون ڪميٽيءَ جو چيئرمين آهي.

مرشد جو ادب:

ميان ڪمال جو تعلق حضرت ظهيرا الدين عرف حضرت مخدوم پرو جام سان هو. سندس مريدانه ادب عشق جي حد تائين هو. هي بزرگ موجوده سجّاده نشين، حضرت مخدوم محمد زمان سائين "طالب المولىٰ" جو ڏاڏو هو. ميين ڪمال جڏهن به نوشهري فيروز کان هالا ڏانهن ايندو هو تڏهن دستور موجب، هميشه پيرين اگهاڙو ايندو هو. ڪڏهن ڪڏهن هالا ڏانهن ايندي ڪاڪن فقيرن (ڪاڪا فقير، حضرت مخدوم نوح ؒ جن جا مريد آهن) وٽ ايندو هو. هڪ ته ڪاڪا فقير به حضرت نوح سرور ؒ جا مريد هئا ۽ ٻيو سبب هي هو جو سندس وڏي ڀاءُ جي شادي، انهن فقيرن مان ٿي هئي. فقير صاحب کي پيرين پيادي پنڌ ڪرڻ تي، پيرن ۾ لڦون پئجي وينديون هيون. انهن کي لوڻ ۽ تيل جي مالش به اتي ڪاڪن فقيرن ۾ اچي ڪرائيندو هو. اتي رات رهندي، پنهنجي دوستن ۽ صحبتين کي سومار شريف تي هلڻ لاءِ رغبت ڏيندو هو ۽ پاڻ سان گڏجي هلڻ لاءِ آماده ڪندو هو. واٽ ويندي ٻين سيني فقيرن کي به پيرين پيادي ٿي هلڻ لاءِ چوندو هو. فرمائيندو هو: "رستي ۾ مرشد جا گلم وڇايا پيا آهن. تنهن ڪري ادب سان هلو." رستي ۾ هلندي، سندس چوڻ تي به جيڪو جُتي نه لاهيندو هو ته پوءِ زوريءَ سندس جُتي

Gul Hayat Institute

هوندي هيس. يڪتارو سدائين سان ڏاڍي دل سان شغل ۽ راڳ وهرائيندو هو. ڪنڌ جهڪائي ڳائيندو هو، يڪتارو ڪلهي تي رکي، ڪلندو هو. ڳائڻ وقت ايتريقدر گريو ڪندو هو جو سڄي نار پيا وهندا هئس، ڳائيندي ڳائيندي، ڪو بہ ماڻهو ڳائڻ لاءِ صدا ڪندو هوس هنج ڳوڙهن سان ڀسي ويندي هيس. فرمائش ڪندڙن ۾ پلي تہ ان کي ان مهل ڪلام ٻڌائي، پوءِ اڳتي وڌندو هو. هڪ روايت آهي تہ هڪ ڪو صفير ٻار هجي، ان کي رنج نہ ڇڏيندو هو. ڏينهن نوشهري کان نڪري، چيهي پڊ اسٽيشن تي پهتو واٽ تي هڪ ماڻهو ملين جو ڏکو ڪاهيو پئي ويو جنهن کي هڪ پوليس واري چوريءَ جي شڪ ۾ اچي ورايو. ميين ڪمال، پوليس واري کي چيو تہ هن بيگناهہ کي ڇڏي ڏي ان تي پوليس واري چيو تہ. دعا ڪريم تہ جمعدار ٿيان تہ پوءِ ڇڏيندومانس پاڻ دعا ڪيائونس، ٿوري وقت کان پوءِ اهو سوار جمعدار ٿيو ۽ اچي سندس مريد ٿيو ان سوار جو نالو امير بخش هو. ميين ڪمال جو گهڻو وقت، پنهنجي ڏاڏي حضرت مخدوم عبدالرحمان جي مقام اندر (جو شهر کان سڏ پنڌ تي هو) گذرندو هو اتي هڪ اوتارو ٺاهيو هئائين، جنهن ۾ رهڻ پسند ڪندو هو. ويندي مرڻ گهڙيءَ تائين اتي رهندو هو هفتي ٻئي هفتي نوشهري شهر ۾ ايندو هو رات رهي، عزيزن سان ملي، وري واپس هليو ويندو هو.

وفات:

ميين ڪمال جي وفات جون 1910ع[379] ۾ ٻنپهرن جي ٽاڻي، جمعي ڏينهن تي ٿي، ان وقت سخت گرمي هئي ۽ آسمان بلڪل صاف هو. وفات وقت آسمان ڪڪرن سان ڇانئجي ويو! جيئن جنازو غسل لاءِ ٻاهر ڪڍيو

[379] اسان جي راءِ مطابق، ڪمال فقير جو انتقال جون 1910ع ۾ نہ بلڪ جون 1916ع ۾ ٿيو هوندو ڇو تہ ڪلياتِ ڪمال جي صفحي 226 تي پير مئين ڪمال فقير جي فرزند پير غلام حيدر جي ولادت 17 اپريل 1910ع ڄاڻائڻ بعد اهو لکيل آهي تہ پير ڪمال فقير جي انتقال وقت پير صاحب (پير غلام حيدر) جي عمر پنج، ڇهہ سال هئي تنهن جي ڪري پير ڪمال جي انتقال جي تاريخ جون 1916ع هئڻ کپي جو پاڻ حضرت مخدوم ظهير الدين ﷫ جن سان وابستہ هوءِ سندن سجّاده نشينيءَ جي ڏينهن ۾ بہ هالا شريف ايندو هو حضرت مخدوم ظهير الدين ﷫ جن 1913ع ۾ سجّاده نشين ٿيا (مخدوم جميل الزمان).

Gul Hayat Institute

وبو تيئن برسات وسڻ شروع ٿي ويئي. ايتريقدر جو فقير کي غسل ۽ برسات جي پاڻيءَ سان ڪرايو ويو. ٻئي ڪنهن به پاڻيءَ جي حاجت نه ٿي. غسل کان پوءِ جيئن سندن جنازو اندر جاءِ ۾ ڪيو ويو. تيئن برسات يڪلخت بند ٿي وئي. وري جيئن جنازو ٻاهر ڪڍي رکيو ويو تيئن برسات شروع ٿي. ۽ مقام تائين وسندي رهي. ايتريقدر جو سندس لاش مبارڪ قبر ۾ به برسات وسندي رکيو ويو. ٻي روايت موجب. خميس تي پنهنجي ياءُ ميين جمال کي گهرائي چيائين ته: "منهنجي قبر کٽائي ڇڏيو. سڀاڻي جمع نماز وقت اسان هن جهان مان موڪلائينداسون." اول ته ياڻس اعتبار نه ڪيو پر پوءِ فقير صاحب جي اصرار تي قبر کٽائي ڇڏيائين. ان کانسواءِ فوت ٿيڻ کان اڳ برسات جو اشارو به ڪيائين. فقير صاحب جا ٻئي ٻول قبول ٿيا. پاڻ جمع تي وفات ڪيائين ۽ برسات به آئي. هڪ روايت آهي ته: جڏهن ٻيو پيرو سارو گهر لُٽايائين. تڏهن نقط هڪ الفي وڃي بچيس جا سندس بدن تي پهريل هئي. سا به هڪ نئين سائل کي ڏنائين ۽ پاڻ رلي ويڙهي ويهي رهيو ان طرح ٻئي سائل کي جُتي لاهي ڏنائين. اها خبر ٻڌي سندس هڪ هندو مريد. نئين الفي نهرائي آيو جا پاڻ وٺي پهريائين ۽ ان طرح رليءَ مان ٻاهر نڪتو. مرشدن ساڻ حد کان وڌيڪ محبت هوندي هيس. هالا ايندو ته پيرين اگهاڙو ۽ واپس به پيرين اگهاڙو تيندو هو. ايتريقدر جو واپس ورندي ابتن پيرن تي. حضرت نوح سرور رح جي درگاهه ڏانهن منهن ڪري ورندو هو. جيستائين سندس نظر. درگاهه تي پوندي هئي. تيستائين ابتين پيرين پيو ويندو هوان کان پوءِ پني ڏئي سفر ڪندو هو.

مرشدن لاءِ چوي ٿو:

هلندي هالا سامهون، پانڌي پاڻ وسار،
ساري سرور شاهه کي، اندر تون اجار،
وحدت جو واپار، هالا مان تو هت ٿئي!

ٻئي هنڌ چوي ٿو:

دست چڙهج دلبر جي، محمد خان مير،
ڪين ڇڏيندو ڪڏهين، پانڌي پنهنجا پير،
آڌر آهِ امير، رهبر راحم راهه ۾.

Gul Hayat Institute

هڪ ڀيري ڪمال فقير پنهنجي فقراءَ جي ٽوليءَ سميت نوشهري ڪان هالين آيو. حضرت مخدوم صاحب ميان ظهير الدين عرف پرو ڇام جن وٽ ڪچهري لڳل هئي. پاڻ فقير ڏانهن نياپو موڪليائون ته:

"اوهان فقيرن سان گڏ ڳائيندا. قلب کي گرمائيندا ڪچهريءَ ۾ اچو!"

فقير صاحب پنهنجي ٽولي سميت هيءُ ڪلام ڳائيندي، ڪچهريءَ ۾ آيو:

اڄ شڪر مبارڪ شاهه آيا. ساڏا پير مغان بادشاهه آيا.

19: ماستر نارائڻ داس[380]

ماستر نارائڻ داس ۽ سندس پاءُ چوهڙ مل سونارو هالا شهر ۾ رهندا هئا. ماستر نارائڻ داس شروع ۾ ورنيڪيولر اسڪول ۾ ماستر پڻ ٿي رهيو. جناب مخدوم مولوي غلام حيدر جن جي اڳواٽيءَ هيٺ ايجوڪيشن سوسائٽي هالا جي ميمبر جي حيثيت ۾ نمايان خدمتون انجام ڏنائين. مخدوم غلام حيدر جن جي انتقال 1953ع بعد ايجوڪيشن سوسائٽي هالا جي نئين سر تشڪيل ڏني ويئي، ماستر نارائڻ داس کي سندس بيش بها خدمتن کي مدِنظر رکندي ان ۾ ميمبر طور کنيو ويو. ماستر نارائڻ داس ڪجهه عرصو جناب مخدوم غلام حيدر وٽ ڪارخاني جو عام مختيار به ٿي رهيو.

واقعاتي تاريخ

(1331_1345هه/1913_1927ع)

1913ع

3_ سيپٽمبر:

صاحبِ شريعت حضرت مخدوم ظهيرالدين ولد حضرت مخدوم محمد امين ثالث رحمة الله عليه جي دستاربندي ٿي، پاڻ حضرت غوث الحق مخدوم نوح رحمة الله عليه جا 15_ نمبر سجّاده نشين هئا. (1_ شوال 1331هه).

[380] مخدوم محمد زمان طالب المولى، ص: 78

Gul Hayat Institute

31_ آڪٽوبر:
آغا خان، آل انديا مسلم ليگ جي تاحيات صدر واري عهدي تان استعيفيٰ ڏني.

1914ع

16_مارچ:
پير حاجي هدايت الله راشدي ٺلاهي بن پير محمد ياسين شاهہ راشدي جو انتقال ٿيو (18 ربيع الثاني 1332 ھ)
20_اپريل:
سيد جڙيل شاهہ اجناڻي بن سيد محمّد راول شاهہ ڄائو. پاڻ سيد فتح محمد اجناڻي رحمة الله عليه جو ناٺي ۽ سجّاده نشين هئو. کيس 'سيّد وڏي' جي نالي سان پڻ سڏيو ويندو هئو.
3_ جون:
سيّد صاحب ڏني شاهہ ولد سيّد محمّد شاهہ جو وصال ٿيو. پاڻ شاهہ ڪريم بلڙيءَ واري جي ڏهين پيڙهي مان هو ۽ بعد ۾ سجّاده نشين بہ ٿيو.
27_جولاءِ:
نقير نواب ولي محمد خان لغاري ولد نواب احمد خان لغاري جو وصال ٿيو.
14_آگسٽ:
امداد علي ڀٽو ولد سر شاهنواز ڀٽو ڄائو.

1915ع

2_مارچ:
پاڪستان جو سابق وزير اطلاعات و نشريات قاضي عبدالمجيد "عابد" سيوهڻ ۾ ڄائو.
1_جون:
صوفي فقير ڏاتار بخش بن صوفي فقير خير محمد جي ولادت ٿي.
13_آگسٽ:
مشهور اديب ۽ دانشور محمد ابراهيم جويو ڄائو.
31_آگسٽ:
مير علي احمد خان ٽالپر، ٽنڊي مير نور محمد حيدرآباد ۾ ڄائو. مير صاحب،

Gul Hayat Institute

جنرل ضياءَ الحق جي دور ۾ پاڪستان جو وزير دفاع ٿي رهيو.
5 سيپٽمبر:
مخدوم پير رڪيل ريلائي جو وصال ٿيو (27 محرم 1334 ھ)
24_ ڊسمبر:
ملڪ جو مشهور قانوندان ۽ آئيني ماهر، اي- ڪي- بروهي، ڳڙهي ياسين ۾ ڄائو.

1916ع

25_ مارچ:
جيٺانند ياونداس لعلواڻي حيدرآباد ۾ ڄائو. هي صاحب سنڌ ۾ "پارت جيون" نالي ماهوار رسالو ڪڍندو هو. جيڪو ورهاڱي تائين هلندو رهيو.
10_ جون:
هر درياني "دلگير" لاڙڪاڻي ۾ ڄائو.
9_ جولائي:
پير محمد ابراهيم "خليل" سرهندي جي ولادت ٿي (7_ رمضان 1334ھ).
11_ سيپٽمبر:
مرزا مراد علي بيگ "بيدل" ولد مرزا فتح علي بيگ جو وصال ٿيو. سندس ولادت 1862ع ۾ ٿي. مرزا قاسم بيگ ۽ سيد مصري شاهه سندس استاد سخن هئا.

1917ع

4_ فيبروري:
پاڪستان جو اڳوڻو صدر ۽ چيف مارشل لا ايڊمنسٽريٽر جنرل يحيٰ خان پشاور ويجهو ڄائو.
1_ اپريل:
سنڌ مسلم ليگ قائم ٿي.
25_ اپريل:
مخدوم الله بخش عرف عطا محمد جو وصول ٿيو (2_ رجب 1335ھ). پاڻ عباسي خاندان جو فرد هئو سندس سلسلهٔ نسب مخدوم عبدالرحمان شهيد سان ملي ٿو. سندس مُهر تي هيءَ سجع نقش هئي:

Gul Hayat Institute

"سعادت دو جہانم عطا محمد کرد"

6_ آڪٽوبر:

قادر بخش "بشير" سومري جي شاعري جي ابتدا ٿي.

3_ نومبر:

سنڌ پراونشل ڪانفرنس جي خاص گڏجاڻي حيدرآباد ۾ ٿي.

5_ نومبر:

مولانا محمد اسماعيل فيروزشاهي جو وصال ٿيو. مولانا ذات جو سومرو هو (19_ محرم 1336هـ).

27_ ڊسمبر:

سنڌ جو مشهور قادرالڪلام غزل گو شاعر خليفو محمد عمر "اختر هالائي"، هالا نوان ۾ ڄائو.

آيو مسيح آهي محبّت جي لاش تي،
'اختر' وري بہ زندهہ ٿيڻ تو نصيب ٿئي.

1918ع

7_ جنوري:

سيد جمال شاهہ بن سيد نور شاهہ پاٽوٺيءَ جو وصال ٿيو.

23_ جنوري:

قاضي محمد بخش 'عاجز' ولد قاضي ابوالخير جو ڪراچيءَ ۾ انتقال ٿيو.

18_ مارچ:

مولانا حاجي محمد هالائي جو وصال ٿيو (4_ ربيع الثاني 1336هـ).

21_ جون:

مولانا عبدالغفور 'مفتون' همايوني جو انتقال ٿيو.

13_ آگسٽ:

سليمان شاهہ "سالم" ولد غلام محمد شاهہ جو وصال ٿيو. سندس ولادت ڳوٺ دبر تعلقي روهڙي ۾ ٿي. پاڻ درگاهہ حضرت شاهہ جلال رحمة الله عليه جو سجّاده نشين هئو.

20_ آگسٽ:

مولانا مفتي محمد صاحبداد جمالي، مدرسہ قاسميہ ڳڙهي ياسين ۾ علامہ مفتي محمد قاسم کان سَنَدَ حاصل ڪئي. (11_ ذيقعد 1336هـ).

Gul Hayat Institute

1_ سيپٽمبر:
سيد محمد سعيد شاهہ بن سيد ويڏيل شاهہ ٽکڙ ۾ ڄائو. سندس تخلص 'سعيد' هئو.
19_ آڪٽوبر:
پير پاون علي شاهہ 'ساقي' جو وصال ٿيو پاڻ فقير پير محمد شاهہ جي وصال بعد درگاهہ شاهہ قادريہ جو سجّاده نشين ٿيو.

اهو طائرِ دل اُڏامي نہ ويندو
پيا جنهن کي زلفن جا خم کهڙا کهڙا.
ساقي

10_ نمبر:
سيد حاجي محمد حافظ شاهہ جو انتقال ٿيو (5_ صفر 1337هہ). کيس حضرت خواجہ عبدالرحمان نقشبندي واري مقام ۾ دفن ڪيو ويو.
15_ ڊسمبر:
سنڌ جو مشهور صاحب طرز شاعر، اديب ۽ رٽائرڊ سيشن جج سيد حيدر شاهہ 'حيدر' اجناڻي، حيدرآباد ۾ تولد ٿيو. پاڻ سيد مٺن شاهہ اجناڻيءَ جو وڏو فرزند ۽ پڳدار هئو. سندس ڪلام جو مجموعو 'محفل' طالب الموليٰ اڪيڊمي طرفان شايع ڪيو ويو.

1919ع

4_ جنوري:
بيگم زينت عبدالله چنا جي ولادت ٿي.
12_ مارچ:
ميان عبداللطيف پٽي (ڄم 1274هہ/1857_1858ع) بن ميان دين محمد پٽي جو وصال ٿيو (9_ جمادي الثاني 1337هہ).
28_ مارچ:
قائداعظم محمد علي جناح، رولٽ ايڪٽ 'Rowlatt Act' جي احتجاج ۾ امپريل قانون ساز ڪائونسل تان استعيفيٰ ڏني.
13_ جون:
قلندر بخش 'نثار بزمي' ولد وڏيرو محمد حسن خان جوڻيجو مرزاپور ضلعي شڪارپور ۾ ڄائو.

Gul Hayat Institute

13_ سيپٽمبر:

شمس الدين ’بلبل‘ ولد بهادر خان شينو جو انتقال ٿيو.

4_ آڪٽوبر:

حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ جن جي ولادت ٿي. پاڻ حضرت مخدوم غلام محمد ’مغموم‘ جا فرزند ۽ حضرت غوث الحق مخدوم نوح رحمة الله عليه جا 17_ سجّاده نشين هئا. سندن انتقال 11_ جنوري 1993ع تي جناح اسپتال ڪراچيءَ ۾ ٿيو. کين 12_ جنوري 1993ع تي ٻنپهرن مهل درگاهه حضرت مخدوم نوح رحمة الله عليه جي وڏي مقبري ۾ سپردِ خاڪ ڪيو ويو.

الله ئي الله، ٻيو سنيران ڪين ڪي،
ڪن ۾ ٻانگي ٻانگ سان، ڪيو آواز الاالله،
مادرُ مون معصوم کي، چيو لوليءَ ۾ لله،
ڪونهي ٻيو ڪريم ري، هو شاهَن سندو شاهه،
آهي ان جي امر ۾، سفيد ۽ سياهه،
هادي هو همراهه، هردم آهي هَگل ۾.

طالب المولىٰ رح

19_ آڪٽوبر:

خانبهادر سيد الهندو شاهه وصال ڪري ويو.

1920ع

7_ فيبروري:

جان محمد جوڻيجو ۽ پير تراب علي شاهه راشدي جي ڪوشش سان لاڙڪاڻي ۾ عظيم الشان ’خلافت ڪانفرنس‘ ٿي، جنهن جي صدارت پير رشيد الله راشدي جهنڊي واري ڪئي.

12_ فيبروري:

مير علي نواز شاهه ’علوي‘ ولد فخرالدين شاهه جو انتقال ٿيو. پاڻ شڪارپور جي شاهن مان هو سندس ولادت 1853ع ۾ ٿي. سندس سلسلءِ نسب امام محمد بن امير المومنين علي بن ابو طالب عليه السلام سان ملي ٿو. مير علي نواز جا وڏا ڪلهوڙن جي دورِ حڪومت ۾ افغانستان مان لڏي سنڌ ۾ آيا.

17_ مارچ:

شيخ مجيب الرحمان Tungipara، مشرقي پاڪستان ۾ ڄائو.

Gul Hayat Institute

26_ مارچ:
ڳوٺ مخدوم بلاول (ضلعي دادو) ۾ خلافت ڪانفرنس ٿي.

5_ اپريل:
سکر ۾ ستين (7) سنڌ پروانشل ڪانگريس ڪانفرنس ٿي.

17_ اپريل:
هالا ۾ خلافت ڪميٽي جو اجلاس ٿيو حاجي پير محمد انصاري صدارت ڪئي.

24_ اپريل:
خليفي ڇٽي 'درس' جو وصال ٿيو (4_ شعبان 1337هه). خليفو 1858_ 1859ع ۾ ڄائو. سندس والد جو نالو محمد قابل هو.

10_ سيپٽمبر:
سيد شمس الدين شاهه 'شمس' ولد سيد فقير قطب علي شاهه جو وصال ٿيو.

24_ سيپٽمبر:
مرزا دوست محمد "دوست" ولد مرزا علي بخش بيگ جو وصال ٿيو.

22_ ڊسمبر:
حاجي مظفر حسين 'جوش' ولد حاجي محمد حسن علي آفندي ڄائو.

30_ ڊسمبر:
سنڌ جو مشهور اديب ۽ دانشور مولانا غلام محمد 'گرامي' ڄائو.

1921ع

8_ فيبروري:
هزهائينيس مير امام بخش خان ٽالپر جو انتقال ٿيو.

16_ اپريل:
رئيس المهاجرين جان محمد جوڻيجي جو اجمير شريف ۾ وصال ٿيو.

1_ مئي:
حاجي عبدالله هارون پهريون ڪراچيءَ جو ميونسپل ڪائونسلر منتخب ٿيو.

10_ جون:
موجوده ملڪهٔ برطانيا اليزبيٿ جو مڙس شهزادو فلپ، يونان ۾ ڄائو.

8_ جولائي:
ڪراچيءَ ۾ خلافت ڪانفرنس ٿي، جنهن جي صدارت مولانا محمد علي جوهر ڪئي.

Gul Hayat Institute

5_ آگسٽ:

گوبند مالهي، ٺارو شاهہ ۾ ڄائو. روزانہ اخبار 'آزاد' جو ايڊيٽر ٿي رهيو ورهاڱي بعد لڏي پارت ويو.

28_ سيپٽمبر:

علي برادران جو مشهور مقدمو شروع ٿيو.

1_ نومبر:

علي برادران جو مقدمو پورو ٿيو علي برادران کي مجرم قرار ڏنو ويو.

8_ نومبر:

پير پاڳارو سيد شاه مردان 'ڪوٽ ڏٺي' انتقال ڪري ويو (7_ ربيع الاول 1340هہ).

11_ نومبر:

مشهور دانشور علي احمد بروهي ڳوٺ ڪنيرا تعلقي اوباڙي ۾ ڄائو.

25_ ڊسمبر:

پهرين آل سنڌ ادبي ڪانفرنس لاڙڪاڻي ۾ ٿي، جنهن جي صدارت شمس العلماءِ مرزا قليچ بيگ ڪئي.

1922ع

1_ فيبروري:

ميان دين محمد پٽني ولد ميان عبداللطيف پٽني جي وفات ٿي.

12_ مارچ:

پروفيسر محبوب علي چنا ولد محمد صالح چنا سيوهڻ ۾ ڄائو.

18_ مارچ:

پرنس آف ويلز ڪراچيءَ آيو.

15_ اپريل:

سنڌ جو مشهور شاعر صوفي دوست محمد ولد ولي محمد سمون ڄائو. سندس تخلص 'ساجد سرشاري' هئو.

10_ آگسٽ:

حضرت مخدوم ظهيرالدين صدّيقي قريشيءَ سان سيد غلام مرتضيٰ شاهہ عرف 'جي ايم سيد' جي هالا ۾ پهرين ملاقات ٿي.

Gul Hayat Institute

12_ سيپٽمبر:
ملڪ صوبدار خان سوم (نهڙيو) جي ٽاٽي بولا خان ۾ وفات ٿي (19_ محرم 1341هه). پاڻ ملڪ سردار خان دوئم جو فرزند هئو.

22_ سيپٽمبر:
غلام محمد ڀرڳڙي، برطانيا طرفان يونان جي ترڪيءَ تي ڪاهه جي حمايت تي احتجاج طور انڊين ڪائونسل آف اسٽيٽس تان استعيفيٰ ڏني.

23_ آڪٽوبر:
مولوي عبدالله مري کي گرفتار ڪيو ويو.

10_ نومبر:
حضرت مولانا عبيدالله سنڌي، افغانستان کان ماسڪو پهتو.

1923ع

22_ فيبروري:
ٻهاري لال چاٻڙا شڪارپور ۾ ڄائو. ورهاڱي بعد ڀارت لڏي ويو.

6_ مارچ:
جاتيءَ ۾ "خلافت تحريڪ" جو جلسو ٿيو جنهن جي صدارت مولوي حاجي فتح علي جتوئي ڪئي. (17_ رجب 1341هه).

23_ مارچ:
سنڌ جو مشهور شاعر "شيخ اياز" شڪارپور ۾ ڄائو. سندس اصل نالو مبارڪ علي ۽ والد شيخ غلام حسين هئو.

15_ اپريل:
سيد غلام محمد شاهه "مشتاق" ولد سيد عيدن شاهه بخاري ڄائو. سندس سلسلهٔ نسب حضرت سيد جلال شاهه بخاري سان ملي ٿو. پاڻ آباءُ و اجداد کان حضرت غوث الحق مخدوم نوح رحمة الله عليه جو مريد آهي.

1_ جولائي:
محمد خان "مولائي" ولد ميهر خان چانڊيو وڳڻ وڏا تعلقي وارهه ضلعي لاڙڪاڻي ۾ ڄائو.

27_ آڪٽوبر:
مولوي عبدالله مري هڪ سال جي سزا ڪاٽڻ بعد آزاد ٿي وطن پهتو.

Gul Hayat Institute

12_ ڊسمبر:

سنڌ جو مشهور شاعر عبداللطيف ’راز‘ بلڙائي ڄائو. سندس والد عبدالستار ڪوريجو هئو. مخدوم طالب المولىٰ ۽ بسمل ٽڪڙائي شاعريءَ ۾ استاد هئس.

1924ع

4_ جنوري:

مٽيارين ۾ متعلوي سادات جي ڪانفرنس ٿي. سخي هاشم شاهه جي سجّاده نشين سيد الله يار شاهه ان جي صدارت ڪئي.

10_ فيبروري:

جي ايم سيد شام جو هالا پهتو. حضرت مخدوم ظهيرالدين رحمة الله عليه سان ”ڪانفرنس سادات“ منعقد ڪرڻ جو ذڪر ڪيائين. پاڻ دلچسپي ڏيکاريائون ۽ ڪاميابيءَ لاءِ دعا ڪيائون.

3_ مارچ:

ترڪيءَ ۾ ”خلافت“ جو خاتمو ڪيو ويو. آخري خليفي سلطان عبدالمجيد کي ملڪ نيڪالي ڏني ويئي.

9_ مارچ:

رئيس غلام محمد خان ڀرڳڙي جو انتقال ٿيو.

17_ مارچ:

سن ۾ متعلوي سادات جي ڪانفرنس ٿي، مولوي فتح محمد سيوهاڻيءَ صدارت ڪئي.

5_ اپريل:

سيد حاجي امام علي شاهه بن خانبهادر حسين علي شاهه ڄاموٽ جو وصال ٿيو.

15_ اپريل:

صوفي جهامنداس ’عاشق‘ ولد سيٺ جيئندل مل ڳوٺ ڪمن شڪارپور ۾ ڄائو.

17_ مئي:

سيد لطف علي شاهه ’منظور نقوي‘ ٽنڊي جهانيان ۾ ڄائو.

6_ جون:

ميرپورخاص مان اخبار ’مسلمان‘ جي اشاعت جو آغاز ٿيو.

Gul Hayat Institute

12_ جون:
هزهائينيس مير عبدالحسين خان ”سانگي“ (ڄم 1851ع) جو وصال ٿيو. پاڻ مير عباس علي خان جو فرزند هئو.

24_ جون:
سنڌ جي مشهور بزرگ اديب ۽ عالم، مولانا غلام مصطفيٰ قاسمي جي ڳوٺ رئيس ڀنيو خان چانڊيو ضلعي لاڙڪاڻي ۾ ولادت ٿي (21، ذيقعد 1342ھ).

12_ آگسٽ:
پاڪستان جو ماڌل ڊڪٽيٽر صدر ضياءُالحق، جالنڌر ۾ ڄائو.

13_ آگسٽ:
هزارو خان ’مجاهد‘ ولد لعل بخش خان عباسي شهر گهوگهارو، تعلقو قمبر ضلعي لاڙڪاڻي ۾ ڄائو.

16_ ڊسمبر:
هوم اسٽيڊ هال، حيدرآباد ۾ سنڌ تعليمي ڪانفرنس جو افتتاح ٿيو. صدارت سر ابراهيم رحمت الله ڪئي.

1925ع

2_ فيبروري:
غلام مرتضيٰ عباسي ڄائو. سندس والد ميان جان محمد عباسي ۽ تخلص ’اعظم‘ آهي.

13_ مارچ:
خانبهادر سيد حسن علي شاھ ڄاموٽ (ڄم 1849ع) جو وصال ٿيو.

15_ مارچ:
الهورايو ”سليم ڳاڙهوي“ ڄائو. سندس والد الهڏنو مهر هئو.

10_ جون:
علي محمد ”خالدي“ ٺٽي ۾ ڄائو. سندس والد نهال خان لاشاري هئو.

15_ جون:
حضرت سخي قبول محمد صوفي جو وصال ٿيو (23_ ذيقعد 1343ھ). پاڻ 1261ھ ۾ درازن ۾ تولد ٿيو. سندس والد خواجه نجم الدين جو انتقال 1272ھ ۾ ٿيو، جڏهن ورهين جي عمر ٿيو.

Gul Hayat Institute

14_ نومبر:
مولانا عبدالله ٻيرائي جو وصال ٿيو.
15_ ڊسمبر:
سنڌ جو ڪهنه مشق شاعر محمد شفيع "انور هالائي" هالا ۾ تولد ٿيو. پاڻ آخري دم تائين بزم طالب المولىٰ سنڌ جو سيڪريٽري جنرل ٿي رهيو.
25_ ڊسمبر:
ٻي آل سنڌ ادبي ڪانفرنس مير ايوب خان بئريسٽر جي صدارت هيٺ حيدرآباد ۾ ٿي.

1926ع

21_ اپريل:
برطانيا جي راڻي ايلزبيٿ، لنڊن ۾ ڄائي.
15_ مئي:
بزم مشاعره ميرپور نل طرفان هن طرح تي مشاعرو ٿيو:
"محفلِ اغيار جي ڪيئن توکي الفت ٿي وڻي."
18_ جون:
رحمت الله "شوق" ولد آخوند اسد الله قريشي ڳوٺ پراڻو جهلي ضلعي شڪارپور ۾ ڄائو.
27_ جون:
مولوي غلام رسول "هاشم" شڪارپوري جو وصال ٿيو.
2_ جولائي:
هن دور جو بهترين غزل گو شاعر محمد حسن "ساز" ڄائو. پاڻ عبدالله برفت جو فرزند آهي.

تنهنجي حالت اگر اها آهي
اي دلِ اشڪبار! ڇا ٿيندو؟
ساز

3_ جولائي:
سيد پير شهاب الدين لڪياري ولد سيد فتح علي شاهه لڪياري جو وصال ٿيو. (21_ذوالحج 1344هه).

Gul Hayat Institute

5_ آڪٽوبر:

محمد عمر "معمور يوسفاڻي" ولد حاجي يوسف پلي ڳوٺ پير محمد پلي تعلقي عمرڪوٽ ۾ ڄائو. (27_ ربيع الاول 1345هه).

18_ نومبر:

مرڪزي ليجسليٽو اسيمبليءَ جون چونڊون ٿيون.

30_ ڊسمبر:

شيخ عبدالمجيد سنڌيءَ مسلم ليگ جي اجلاس ۾ عليحده سنڌ جو نعراءُ پيش ڪيو.

1927ع

5_ جنوري:

مرزا غلام حيدر بيگ (ڄم 1834ع) جو وصال ٿيو. سندس والد مرزا فتح علي بيگ ۽ تخلص "قنبر" هئو.

11_ جنوري:

حضرت غوث الحق مخدوم نوح رحمة الله عليه جي 15_سجّاده نشين حضرت مخدوم ظهيرالدين بن حضرت مخدوم امين محمد ثالث جو وصال ٿيو. (6 رجب 1345هه).

Gul Hayat Institute

حضرت

مخدوم غلام محمد "مغموم" عرف

گل سائين صدّيقي قريشي هالائي رحمة الله عليه

(16_ سجّاده نشين درگاهہ شريف، هالا)

(ولادت: 1303هہ/1886ع، هالا شريف)

(سجّاده نشيني: 1345هہ/1927ع)

(وصال: 1364هہ/1944ع، هالا شريف)

(مدفن: وڏو قبو درگاهہ شريف)

Gul Hayat Institute

ولادت مبارڪ

تعليم

شادي ۽ اولاد

سجّاده نشيني

شاعري

حضرت مخدوم محمد امين فهيم سائينؒ جن جي ولادت جي پيشنگوئي

مظلوم پاران حق جي شاهدي

حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولي سائين رحمة الله عليه جن جو ڪائنڊ ذڪر ونڊ

حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ سائين رحمة الله عليه جن ڪي تحسين و آفرين

وصال

حضرت مخدوم غلام محمد سائين رحمة الله عليه جن جي فرزندن جو احوال

ضميما

واقعات تاريخ (1345_1364 ھ /1927_1944ع)

Gul Hayat Institute

حضرت مخدوم غلام محمد "مغموم" عرف گل سائين صدّيقي قريشي هالائي رحمة الله عليه
(1303-1364هه/1886-1944ع)

حضرت غوث الحق مخدوم نوح فقير عليه الرحمت جن جا سورهون نمبر سجّاده نشين، حضرت مخدوم غلام محمد عرف "گل سائين" رحمة الله عليه ولد صاحبِ شريعت حضرت مخدوم ظهير الدين رحمة الله عليه جن وڏي ڪمال ۽ بزرگيءَ وارا فقير بير هئا. سندن فقيري ۽ فضيلت واري مهراڻ مان ڪئين سرسبز شاداب ۽ آباد ٿيا. گل سائين رحمة الله عليه جن، "سخاوت ۾ بيمثال هئا، جيڪي هوندو هون سو ڏئي ڇڏيندا هئا، سائل کي اهو ڏيندا هئا جيڪي هو گهرندو هو."[381]

"مخدوم صاحب نياز ۽ حلم جو مجسمو هو، ڳالهائيندو ٿورو هو، سدائين سڪوت ۾ رهندو هو جيڪڏهن ڪو ساڻس ڳالهائيندو هو ته ٻن ٽن چونڊيل لفظن ۾ اهڙو ته جواب ڏيندو هو جنهن تي وڏن جيد عالمن ۽ فيلسوفن کي به رشڪ اچي".[382]

"پاڻ صاحبِ اخلاق، صاحبِ تهذيب، صاحبِ تميز، صاحبِ خردمندي، صاحبِ سنجيدگي ۽ صاحبِ خموشي وغيره ۽ ذڪر فڪر ڪندڙ هئا، هميشه ڪنڌ هيٺ ڪري ويهندا هئا. ڪتابن جو گهڻو مطالعو ڪندڙ هئا تنهن ۾ به ديوانِ حافظ جو زياده مطالعو ڪندا هئا، هميشه خاڪي لباس ۾ ملبوس هوندا هئا."[383]

جن کي ڌُور درد جو سبق سور پڙهن
فڪر ڦرهي هٿ ۾ ماٺ مطالع ڪن
پنو سو پڙهن جنهن ۾ پَسن پرين کي
حضرت شاهه صاحب رح

---

[381] رفيق حيات، ص: 161.
[382] جي ايم سيد، جنب گذاريم جن سين، جلد 1، ص: 97.
[383] مخدوم محمد زمان طالب المولي، يادِ رفتگان، ص: 143.

Gul Hayat Institute

"پاڻ حقيقي معنيٰ ۾ دشمن نواز ۽ مخالف نواز هئا. جوش جلال ۾ ڪجهه چئي وڃڻ ڏيندا هئا ته اڪثر ان طرح ٿي به پوندو هو. پاڻ محبانِ اهلبيت مان هئا. هدايتن ۾ حافظ جو هيءَ شعر به اڪثر و بيشتر ٻڌائيندا ۽ عمل ڪرڻ لاءِ چوندا هئا ۽ انهيءَ شعر تي سندن پورو پورو عمل هو."[384]

آسائشِ دو گيتي ، تفسيرِ اين دو حرف ست

با دوستان مروت با دشمنان مدارا

معنيٰ: "ٻنهي جهانن جو آرام هنن ٻن جملن ۾ آهي. دوستن سان مروت ۽ دشمنن سان درگذر ڪرڻ."

ولادت مبارڪ:

حضرت گل سائين رحمة الله عليه جن . سندن ڏاڏي بزرگوار حضرت مخدوم محمد امين ثالث عرف پڪن ڏڻي سائين رحمة الله عليه جن جي حياتيءَ ۾ سندن وصال کان چار مهينا اڳ 8 جمادي الاول 1303هه مطابق 13 فيبروري 1886ع تي تولد ٿيا.[385] پڪن وارن صاحبن سندن نالو "غلام محمد" رکيو. قديمي قلمي ڪتابن جي مطالعي مان معلوم ٿئي ٿو ته خاندان ۾ انهيءَ پلاري نالي وارا پاڻ پهريان بزرگ هئا.[386] سندن والد صاحب شريعت حضرت مخدوم ظهير الدين سائين رح. پائر. مائٽ ۽ جماعت وارا کين "گل پير" ۽ "گل سائين" جهڙن سهڻن نالن سان سڏيندا هئا. سندن تخلص "مغموم" هو.

تعليم:

فارسي خواهه عربي جا ابتدائي مرحلا مولوي شفيع محمد صاحب

Gul Hayat Institute

[384] مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ، يادِ رفتگان، ص: 143.

[385] ياد رفتگان ۾ ڏنل سندن تاريخ ولادت 14 فيبروري 1886ع پهرئين تحقيق جو نتيجو آهي. تازه تحقيق واري تاريخ مٿي ڄاڻائي وئي آهي. (مصنف)

[386] هن وقت اهو نالو عاليجناب حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ سائين رح جن جي ٻئي نمبر فرزند جناب مخدوم خليق الزمان سائين جن جو ٻانگ جو نالو آهي. حسن اتفاق سان سندن ولادت جي تاريخ به 13 فيبروري آهي ۽ پاڻ به سٺا ۽ صاحب الطرز شاعر آهن.

مجاور درگاهہ سروري[387] وٽ طئي ڪيائون ۽ باقي تحصيل پير جهنڊي جي ڪوٽ تي مولانا عبيدالله سنڌيءَ وٽ پير سيد رشيد الدين[388] (1836_1899ع) جي وقت ۾ ڪيائون.[389] امامِ انقلاب مولانا عبيدالله سنڌيءَ (ولادت: 10 مارچ 1872ع وصال: 22 آگسٽ 1944ع) کان فارسيءَ سان گڏوگڏ مثنوي مولانا روم رحمة الله عليه جو سبق پڻ ورتائون. مئٽرڪ جو امتحان گورنمينٽ هاءِ اسڪول حيدرآباد مان پاس ڪيائون. "ڪافي" ڪتاب واري تصوير سندن ان زماني جي يادگار آهي. پاڻ وڏا عالم ۽ صحبت يافتہ هئا. اهل الله ۽ عالمن جا مربي، بزرگن ۽ فقيرن جا سهيوڳي هئا. درس نظامي جا فارغ التحصيل ۽ دستاربند عالم هئا ۽ انگريزي تي بہ عبور حاصل هو.[390]

شادي ۽ اولاد:

پاڻ هڪڙي شادي ڪيائون، سندن شادي خانہ آبادي 1914_1915ع ۾ هالا شريف ۾ ٿي. جيڪا سندن والد بزرگوار ڪرائي هئي. حضرت مخدوم غلام محمدرح جن جي عمر ان وقت ٽيهہ سال هئي. سندن سُهرو اٺل خان،

---

[387] قاضي حافظ مولوي شفيع محمد (1870_1935ع):
مولوي شفيع محمد 19 ذيقعد 1286ھ مطابق 21 فيبروري 1870ع تي تولد ٿيو. قرآن پاڪ جو علم پنهنجي والد حافظ حاجي آخوند محمد قاسم کان حاصل ڪيائين ۽ مولانا محمد عمر ڪُبڙَ وٽ تحصيل ياب ٿيو. آخوند صاحب، پهرين حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار رحمة الله عليه ۽ بعد ۾ حضرت مخدوم ظهير الدين رحمة الله عليه جن وٽ حاضري ۾ رهيو ۽ سندن خواهش تي، ڪڏهن ڪڏهن ڪين صبح ۽ شام جي وقت مثنوي مولانا روم رحمة الله عليه پڙهي ٻڌائيندو هو. حضرت مخدوم محمد زمان سرڪار رحمة الله عليه جن کيس هالا شهر جو قاضي مقرر ڪيو. سالن جا سال وڏي ايمانداري انصاف ۽ بي ريائي سان ذميداري نڀايائين. آخوند شفيع محمد شادي ڪا نہ ڪئي، سندس انتقال 15 ذيقعد 1353ھ مطابق 20 فيبروري 1935ع تي هالا ۾ ٿيو.

[388] حضرت پير سيد رشيد الدين ولد پير سيد محمد ياسين راشدي جي ولادت، 1836ع ۾ ٿي ۽ سندس وصال، 7_ربيع الاول 1317ھ/16 جولاءِ 1899ع تي ٿيو. سندس روضو ڳوٺ پير جهنڊي ۾ آهي. سندس والد پير سيد محمد ياسين راشدي جو انتقال 18 فيبروري 1859ع تي ٿيو. احوال لاءِ ڏسو تذڪره مشاهيرِ سنڌ، جلد 3، ڇاپو 1986ع، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد.

[389] ڪچڪول، مقدمو، ص: 35.

[390] رفيقِ حيات، ص: 160.

Gul Hayat Institute

دراني پٺاڻ هو.[391] الله جي فضل وڪرم سان ڪين ٻه نياڻيون ۽ ٽي فرزند ٿيا. سندن فرزندن جا اسمائي گرامي هن طرح آهن:

حضرت پير ميان محمد زمان رحمة الله عليه
(1916_1916ع)

حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ سائين رحمة الله عليه
(1919_1993ع)

حضرت پير ميان امين محمد رحمة الله عليه
(1925_1928ع)

سجّاده نشيني:

حضرت گل سائين رحمت الله عليہ، پنهنجي مرشد ۽ والد بزرگوار

---

[391] اٽل خان دراني:

اٽل خان دراني ولد مير محمد خان پوپلزئي دراني پٺاڻ جي ولادت ڪوٽ سبزل، رياست بهاولپور ۾ ٿي. سندس سلسلہ نسب مير محمد خان کان ٽيندو سردار جهان خان پوپلزئي سان ملي ٿو. سردار جهان خان کي قنڌار جي بادشاهہ احمد شاهہ ابداليءَ پنهنجي فرزند، واليءَ لاهور شهزادي تيمور جو معاون مقرر ڪيو هو. سردار جهان خان پنهنجي ڪٽنب ۽ قبيلي سان گڏ پهرين ڪوٽ سبزل ۾ مقيم ٿيو جتان 18 صدي ۾ خاندان جي ٻين افراد سان گڏ لڏي سنڌ ۾ آيو سندس ٻيا مٽ مائٽ (مير محمد خان وارا)، سبزل ڪوٽ ۾ ئي رهيا، اتي رهڻ جي ڪري سندن ٻولي آهستہ آهستہ متجي سرائڪي ٿي وئي، مير محمد خان جي انتقال بعد، اٽل خان دراني پنهنجي ڀاءُ ڪمال خان ۽ همشيره سان گڏ هميشہ لاءِ بهاولپور مان هجرت ڪري مختلف هنڌن تي ترسندو بالآخر اچي گڏؤ (موجوده پٺاڻ ڳوٺ، حسين آباد، حيدرآباد) ۾ رهيو. اٽل خان کي هڪڙي نياڻي بيبي (والده صاحبہ حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ سائين رح) ۽ ٻہ فرزند مير محمد خان ۽ محمد يوسف خان تولد ٿيا. ڪمال خان کي هڪڙي نياڻي ڄائي جنهن جو نڪاح غلام محمد خان عرف خان وڏي سان ٿيو. سندن همشيره جي شادي خدا يار خان سان ٿي، جنهن مان هڪڙي نياڻي تولد ٿي جيڪا خان غلام محمد خان جي چاچي محمد حسن خان جي نڪاح ۾ آئي. محمد حسن خان لاولد انتقال ڪيو. اٽل خان درانيءَ جو انتقال اندازاً 1914ع کان اڳ وڏي عمر ۾ ٿيو سندس مزار پٺاڻ ڳوٺ ۾ موجود آهي.

Gul Hayat Institute

صاحب شريعت حضرت مخدوم ظهير الدين عليہ الرحمت جن جي وصال 11 جنوري 1927ع بعد 9 رجب 1345هہ مطابق 14 جنوري 1927ع[392] تي سورهين سجّاده نشين جي حيثيت سان حضرت غوث الحق مخدوم نوح سرور عليه الرحمت جن جي فقيري مسند تي رونق افروز ٿيا.

شاعري:

ڪين فقيري ۽ شاعري ورثي ۾ مليون هيون. پاڻ صاحب الطرز شاعر هئا. شعرن ۾ مٺي ۽ فصيح ٻولي ۽ وڻندڙ استعارا استعمال ڪيا اٿن. سندن تخلص "مغموم" هو ۽ ڪٿي ڪٿي "سرور علي" بہ تخلص طور ڪتب آندو اٿن.

"محمد فقير ڪٽياڻ ۽ مهدي سائين پنهنجي ٻالڪن تي نئون نالو رکندا هئا ۽ نالي جي پويان "علي" جو لفظ ضرور هوندو هو جيئن "امام علي"، "بحر علي" ۽ "مظهر علي" وغيره تيئن فقير صاحب مرشدنا والد صاحب جن کي بہ "سرور علي" ڏنو مگر پاڻ سندس ٻالڪا ڪو نہ هئا تاهم نالو پسند ڪيائون ۽ سجع لکي مُهر ٺهرايائون."[393]

"حضرت مخدوم غلام محمد رحمة الله عليه جن گهڻون ڪلام چيو ليڪن سندن ڪافي ڪلام دستياب ڪونهي. هڪ سہ حرفي، هڪڙو مرثيو هڪ فارسي غزل، ٻئي فرد. ٻئي سنڌي غزل ۽ ٻئي سنڌي ڪافيون موجود آهن. سندن ڪلام مجازي بلڪل نہ آهي."[394]

ماهنامہ فردوس 1956ع جي "حضرت مخدوم نوح رحمة الله عليه نمبر" ۽ يادِ رفتگان جي پهرئين شماري 1953ع ۾ جيڪا حضرت گل سائين رحمة الله عليه جن جي نالي ۾ ڪافي ڏني وئي آهي اُها حضرت گل سائين رحمة الله عليه جي نہ بلڪ فقير صاحب محمد فقير ڪٽياڻ جي آهي. حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ رح جن. يادِ رفتگان جي ٻئي ڇاپي ۾ ان جي نشاندهي فرمائيندي ان بدران گل سائين رحمة الله عليه جن جي پنهنجي ڪافي ڏني آهي. هتي گل سائين رحمة الله عليه جي اها ڪافي ۽ حضرت علي عليہ السلام جن جي شان ۾ چيل سندن سہ حرفي ڏجي ٿي:

---

[392] گنجينۂ اسرار سروريہ. قلمي.

[393] مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ. يادِ رفتگان. ص: 145.

[394] مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ. يادرفتگان. ص: 145.

ڪافي[395]

ڪاهي تون رس ڪمڪَ تي هربار يا عليٌ
پرتو اٿئي هي پازي پينار يا عليٌ
اي انّما جا انسر خير البشر جا دلبر
تنهنجو لقب ٿيو حيدر ڪرار يا عليٌ
اي هلَ اَتي جا صاحبَ شاهِ رُسل ﷺ جا نائب
طاعت تي تنهنجي واجب تقرار يا عليٌ
آقا هي وقت آهي رس تون مدد تي ڪاهي
دشمن کي ڪريو ڏاهي مسمار يا عليٌ
عاجز ابوجهه بيحد آهي "غلام محمد"
ان کي عطائي احمدً درڪار يا عليٌ

سه حرفي

الف- اعليٰ آهه افضل اڪمل و اڪبر عليٌ
آن امام است اتقيا را اوّل و آخر عليٌ
ب- بهادر بت شڪن بدرالدجيٰ بوذر جو پير
باعمل بي مثل بهتر بعد پيغمبر عليٌ
ت- تواضع جي طلب ڪئي تاجدار انما
تابع امر الاهي تارڪِ تڪبر عليٌ
ث- ثنا مولا جي ثابت ساري قرآن ۾ ڏسو
ثاني سليمان جو چوان يا ثاني اسڪندر علي
ج- جنگجو پهلوان جائي جنابِ مرتضيٰ
جنگ جو جهونجهار بر جمله جهان جابر عليٌ
ح- حيا ۽ علم جو صاحب برادر مصطفيٰ
حامي هيڻن جو حبيب، دادگر حيدر عليٌ

---

395 يادِ رفتگان، ص: 146/147.

Gul Hayat Institute

خ- خليفو حق جو خالق جو خاصو خوش لقا
خلد جو خازن شِهِ خيبر ڪشا خاور عليؑ

د- درماندن جو دائم داد رس دلدل سوار
دلبرِ خير البشر داور جي در بهتر عليؑ

ذ- ذاتي ذڪر ۾ هو محو شير ذوالجلال
ذي حشم ۽ ذوالعطاءَ ۽ ذوالحياءَ ذاڪر عليؑ

ر- رضا تي ربّ راضي رازدانِ مصطفيٰ
رهنما راهِ يقين جو راستگو رهبر عليؑ

ز- زبردستِ جهان زورآزما شاهِ زمن
زينتِ ارض و سما ۽ صاحب و صفدر عليؑ

س- ساري سر الاهي جو سراسر رازدار
ساقيءِ ڪوثر سخي سلطان دين سرور عليؑ

ش- شاهِ اولياءَ شهزادهٔ عالي نسب
شير حق شاهِ حجازي شُڪر گو شاڪر عليؑ

ص- صلواتون صحيح صد بار صاحب جي مٿان
صف شڪن صائم سدائين صاف دل صابر عليؑ

ض- ضرغامِ الاهي زيردستان را پناهه
۽ ضعيفن لئي ضياءُ الدين زيباور عليؑ

ط- طمع ترڪ ڪئي تقدير جي تابع تمام
طالبن کي ترت تنگيءَ ۾ رسي طاهر عليؑ

ظ- ظفر ڪيئن اُحد ۽ خندق بضربِ ذوالفقار
زبده اولاد آدم طاهر و اظهر عليؑ

ع- عاشق عارفِ بالله عالم جو امين
عاجزانرا دستگير و قاتل عنتر عليؑ

غ- غالب ڪل غالب تي غلام محمد جو پير
غرق در بحرِ فنا از غايتِ اطهر عليؑ

ف- فلڪ تي فيض فائق فاتحِ بدر و حُنين
فارغ الدنيا و مافيها ڪان فاضل تر عليؑ

Gul Hayat Institute

قدر دانِ مصطفيٰ

ق- قربان راھِ حق ۾ قاهر عليؑ
قائم و قائد شه عقده ڪشا

ڪ- ڪعبي ۾ تولد ٿيو ڪشنده ڪافران
ڪاررِوان سالارِ امت قبلهٔ قنبر عليؑ

ل- لعلڻ لحمڪ و لحمي سان ٿيو جلوه نما
لطف جو سرتاج شيرِ حق شهہ شاطر عليؑ

م- مرقد جو محمد ﷺ جي مجاور مرتضيٰ
مصطفيٰ ﷺ من ڪنت مولا چيو شہِ منبر عليؑ

ن- نورِ ڪبرياء ۽ صاحبِ نهرِ لبن
نائبِ ختم الرسل ﷺ شد نافع و ناصر عليؑ

و- واحد ساڻ واصل رازدارِ انبيا
وارثِ خيرالأمم ﷺ والشيم قاهر عليؑ

ھ- هميشہ رک تون شاهِ هل اتيٰ "مغموم" کي
هجر کان زيارت جي حيران ٿو رهي هر هر عليؑ!

لام لائق لطف سان لاهيندو لوڏا مون مٿان
لائقِ لطف و لطافت صاحبِ لشڪر عليؑ

ء- عاصم آهيان آڌر امير المؤمنين!
شاد ڪر شاها! ز بهرِ شافعِ محشر عليؑ

ي- يَدُاللهِ فَوقَ اَيدِيهِم ثنا ساجد جو شان
يُنفِقُونِي فِي سَبِيلِ اللهِ، تون ياور عليؑ.

Gul Hayat Institute

پاڻ جوانيءَ کان وني فقيري اختيار ڪيائون ۽ آخر تائين تارڪ ۽ زاهد رهيا. سندن زهد ۽ رياضت، جهد ۽ جهاد بالنفس جو مثال اڄ ڪلهه ڪٿي بہ نظر نٿو اچي. اوائلي زندگي "پکن شريفن" تي چلن ۾ گذاريائون. اڄ تائين سندن آثار ۽ پکا اتي موجود آهن. سندن مجاهدن ۽ رياضن جو بيو مرڪز آهي ڪرڙي مڪان،[396] پاڻ خلوت جي زماني ۾ ڇهہ ڇهہ مهينا ٻاهر نہ

[396] ڪرڙي مڪان، نئين سعيد آباد وٽ تعلقہ هالا ۾ آهي (مصنف)

نڪتا، پر ڪڏهن ڪڏهن تہ روزانو "پڪن" تي ويندا هئا. صوم و صلوات جا پابند هئا، هر موسم ۾ عبادت گذار رهيا، پاري ۾ بہ ٿڌي پاڻيءَ سان وضو فرمائيندا هئا. سندن تصوف ۽ صوفيانه مشرب حقيقي ۽ خالص هو.[397]

سندن صوفيانہ مسلڪ رندانہ ۽ ملامتيہ قسم جو هو. مڪرو رياءَ، ناموس ۽ خرقہ سالوس کان گهڻو دور هئا.[398]

والد جي حياتيءَ ۾ ئي هن جو لاڙو فقيري درويشيءَ طرف هو. ابڙيچن[399] جي نزديڪ ڇارن ۾ چلہ ڪشي ۽ غور فڪر ۾ مشغول رهندو هو. خوش قسمتيءَ سان سگهوئي سندس محمد فقير ڪتياڻ سان واقفيت ٿي، جنهن "همہ اوست" جي نقطہءِ نگاهہ کان ڪيس نہ صرف واقف ڪيو پر ڪيس "خودي ڪانئڻ"، جي اهڙي تعليم ڏني، جنهن هن مان وڏ ماڻهپيءَ ۽ معتبريءَ جا سڀ اثر ختم ڪري ڇڏيا، اهو سندس خودي ڪانئڻ جو معراج هو جو هالن جي بازار مان فقيرن سان گڏ لنگهيو نہ تہ عام طرح مخدوم صاحب بازار ۾ اچڻ کي عيب سمجهندا آهن.[400]

مرشدنا قبلا والد صاحب جن روزانو ٻي بجي کان ڇئين بجي تائين مون کي تربيت ڏيندا هئا. هڪ ڀيرو فرمايائون تہ "اسان جو مذهب "حنفي" آهي. محمد فقير ڪتياڻ (1876_ 4 فيبروري 1941ع)[401] ۽ مهدي سائين (1889_1969ع)[402] سمجهن ٿا تہ اسين مرشد پيا ڳولهيون تنهن ڪري ٻئي نوان رنگ ڍنگ مرشد تيڻ لاءِ ڪن پيا ۽ پاڻ ڏي اشارو ڪري چيائون تہ "اهي هن فقير جي آڏو نچن پيا".[403]

حضرت مخدوم غلام محمد عليہ الرحمت جن محبانِ اهلبيت اجمعين هئڻ سان گڏوگڏ خوفِ خدا رکندڙ ۽ عاشقِ رسول ﷺ بہ هئا. مشهور روايت آهي تہ فقير وڏو عرف محمد فقير ڪتياڻ رحمه الله جڏهن حضرت مخدوم

Gul Hayat Institute

---

397 رفيقِ حيات، ص: 160.

398 رفيقِ حيات، ص: 161.

399 ڳوٺ الياس ابڙيجو تعلقہ هالا.

400 جي ايم سيد، جنب گذاريم جن سين، جلد 1، ص: 97.

401 يادِ رفتگان، ص: 122/123.

402 يادِ رفتگان، ص: 238.

403 مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ، يادِ رفتگان، ص: 143.

غلام محمد جن وٽ سندن وڏي بنگلي تي رهاڻ لاءِ ايندو هو تہ پاڻ سندن نالي يعني "محمد" جي نسبت جي ڪري ڪيس پنهنجي سيرانديءَ کان وهاريندا هئا ۽ پاڻ سندس پير ۾ يا وري پيرانديءَ کان (مشرق طرف) تي ويهندا هئا. سندن اهو قدم جماعت جي خليفن ۽ مريدن کي ڏکيو لڳندو هئو جنهن جو اظهار پير ميان ڪوڙل صدّيقي قريشي[404] ۽ ٻيا. سندن خدمت ۾ ڪندا رهندا هئا.

حضرت مخدوم محمد امين فهيم سائين رح جن جي ولادت جي پيشنگوئي:[405]

حضرت مخدوم محمد امين فهيم سائين جن 4 آگسٽ 1939ع تي تولّد ٿيا. سندن ولادت کان ٻتي مهينا اڳ هڪڙي ڏينهن حضرت گل سائين رحمة الله عليه جن، حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ سائين رحمة الله عليه ۽ فقرا سان گڏ "ڪرڙي مڪان" تي منزل انداز هئا. حضرت گل سائين رحمة الله عليه پهرين پاڻ ڪافي دير تائين پڪن وارن صاحبن جو ذڪر ڪندا رهيا ۽ فقيرن کان پڪن وارن صاحبن جون ڳالهيون ٻڌندا رهيا. بعد ۾ فقيرن کي حڪم ڏنائون تہ پڪن ڏٽي رحمة الله عليه جن جي لولي ٻڌائين. فقيرن اها لولي ڳائي ٻڌائي. لوليءَ ٻڌڻ بعد پاڻ يڪايڪ محفل برخاست ڪري اٿيا ۽ سيئي گڏ هالا پهتا.

خانداني دستور موجب نومولود جو نالو "مخدوم صاحب" کان پڇي رکيو ويندو آهي، انهيءَ سلسلي ۾ خاندان جا وڏا بزرگ مخدوم طالب المولیٰ سائين جن سان گڏجي، گل سائين رحمة الله عليه جن وٽ سندن وڏي بنگلي تي حاضر ٿيا ۽ طالب المولیٰ سائين رحمة الله عليه جن ڏانهن اشارو ڪندي، گل سائين رحمة الله عليه جن

Gul Hayat Institute

---

[404] پير ڪوڙل صدّيقي وارا حضرت مخدوم حامد عليه الرحمت بن حضرت غوث الحق مخدوم نوح رحمة الله عليه جو اولاد آهن ۽ تعلقہ شهدادپور ضلع سانگهڙ ۾ رهندا آهن. (مصنف)

[405] عاليجناب حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ سائين رحمة الله عليه جن وڏي بنگلي تي اها سڄي ڳالهہ مون کي ٻڌائي هئي، ان ڏينهن سندن طبيعت بہ ڏاڍي سٺي هئي مزاج بہ لاجواب هئن، پاڻ ٻيون بہ تمام گهڻيون ڳالهيون ۽ واقعات ٻڌايائون، منهنجي عرض ڪرڻ تي، پاڻ پنهنجي مٺڙي آواز ۾ صوفي نانڪ جي مذڪوره ڪافي "عمر دراز تيڏي هادي نگهبان هووي" جو "تلهہ" جهونگاري ٻڌايائون (مصنف)

ڪي عرض ڪيائون تہ "الله سائين جي فضل سان "پير ڏني سائين" ڪي اولاد ٿيڻ وارو آهي. سائين جن ٻڌائين تہ جيڪڏهن پٽ ٿيئي تہ ڪهڙو نالو رکجي ۽ جيڪڏهن..." ڳالهہ اڃا اتي پهتي هئي تہ حضرت گل سائين رحمة الله عليه جن ان ڪي ختم ڪندي فرمايو تہ:

"انشاءَ الله پٽ ڄمندو. ڏاڏا سائين جو نالو رکنداسين پڪن وارا صاحب ايندا"

حضرت مخدوم محمد امين فهيم سائينرحمة الله عليه جن جي ولادت واري مبارڪ ڏينهن تي حضرت گل سائين رحمة الله عليه جن وڏي بنگلي جي ننڍي ورانڊي ۾ تشريف فرما هئا. حضرت مخدوم طالب المولىٰ سائين جن بہ وٽن موجود هئا. ان وقت راضي فقير سندن حڪم تي صوفي نانڪ فقير جي هيءَ ڪافي ڳائي رهيو هيو:

"عمر دراز تيڏي الله نگهبان هووي"

راضي فقير جيئن ئي ڪافي ڳائي پوري تي ڪئي تہ حضرت گل سائين رحمة الله عليه جن هٿ سان اشارو ڪري فقير کي حڪم تي ڏنو تہ "وري ڳاءِ" ايئن ٻتي پيرا فقير ساڳي ڪافي ورجائي ورجائي ٻڌائيندو رهيو. ايتري ۾ ماڻهوءَ اچي حضرت مخدوم محمد امين فهيم سائين رحمة الله عليه جن جي ولادت جي مبارڪ ڏني. ۽ پاڻ فقير کي اشارو ڏئي چيائون تہ بس. صوفي نانڪ نقير جي اها ڪافي هتي تبرڪ طور ڏجي ٿي:

ڪافي[406]

عمر دراز تيڏي هادي نگهبان هووئي
هادي نگهبان هووئي الله دي امان هووئي

روز تساڏا حسن لئيندا دائم دل تي چاهہ ڇهيندا
سا ڍوليا غريبان دا ڏيان هووئي
مئن تہ دعاڳڻ دلبر تيڏي پال ڪرو سڻ زاري ميڏي
ڪرين گوش گولي اتي مولا مهربان هووئي
بخت برهہ دم تخت سلامت تاج تيڏي سر عشق امامت

---

[406] نانڪ يوسف جو ڪلام، تنوير عباسي، ص: 202/201.

Gul Hayat Institute

صاحب سلامي تيڏا عرب ايران هووئي

عشق تيڏي وچ عاشق جڪندي تياڳ سڪان نون طلب رڪندي
حال دل معلوم تين نو راضي ربَ رحمان هووئي

ديس بدسئون نينهن نغارا عشق تساڏي ماريا نعرا
جِنَ ملڪ اِنسان اتي شاهي وڏا شان هووئي

نانڪ يوسف[407] تيڏڙي تاري سڀ گناهہ دا دواتون پساري
هر دم هووين نال اسان ڏي ديرا درازان هووئي

مظلوم پاران حق جي شاهدي:[408]

حضرت مخدوم غلام محمد سائين رحمة الله عليه جن وٽ هڪڙي ستايل ماڻهو جو فيصلو آيو. پاڻ انهيءَ ماڻهوءَ جي ڳالهہ ٻڌي ۽ فيصلو ان جي حق ۾ ڏنائون مگر ٻي ڌر فيصلو مڃڻ کان پوءِ ان ستايل ماڻهوءَ کي پنهنجو حق ادا نہ ڪيو. ان بعد انهيءَ ستايل ماڻهوءَ وري اچي مخدوم صاحب جن کي داد رسي لاءِ عرض ڪيو جواب ۾ سائين جن فرمايو تہ تون ڪورٽ ۾ ڪيس داخل ڪر ۽ اُن ۾ اسان جي شاهدي وار. انهيءَ ستايل ماڻهو ڪورٽ ۾ ڪيس داخل ڪيو جنهن تي ڪورٽ شاهدي لاءِ مخدوم صاحب جن ڏانهن سمن ڪڍيو جيڪو حاضريءَ جي نوڪرن اهو چئي موٽائي ڇڏيو تہ هن کان اڳ ڪڏهن بہ گادي نشين ڪورٽ ۾ ڪو نہ حاضر ٿيا آهن. آخرڪار ڪورٽ جي وارنٽ نڪرڻ کان پوءِ مخدوم صاحب جن جي ڏيان تي ڳالهہ آندي ويئي. پاڻ خليفن تي ناراض ٿيا ڇاڪاڻ تہ ستايل ماڻهو کي خود قبلہ سائين جن ڪورٽ ۾ ڪيس داخل ڪرڻ جي اجازت ڏني هئي. ۽ سندن شاهدي وارڻ

Gul Hayat Institute

---

[407] فقير محمد يوسف عرف نانڪ يوسف (1697_1788ع) ولد مولوي محمد هاشم ڪوڪر اصل شهر جهل بلوچستان جو هو. حق جي تلاش ۾ گهران نڪري درازن ۾ آيو ۽ سچل سرمست رحمة الله عليه جو مريد ٿيو. مريد ٿيڻ بعد مرشد جي حڪم سان رياست خيرپور جي ڳوٺ اڳڙن جي پرسان آستانو اڏي ويٺو. خيرپور جو والي مير علي مراد خان سندس معتقد هو. سندس ڪلام سنڌي، سرائڪي ۽ هندي ۾ آهي. بيتن ۽ ڪافين تي ٻڌل آهي. سندس سمورو شعر صوفياڻو آهي. پروفيسر عطا محمد حامي، ڪلاسيڪي شاعري، ص: 48).

[408] راوي آغا جلال خان پٺاڻ، جنهن هيءُ واقعو الله ورائي ڪـتّل کان ٻڌو هو.

جي پڻ اجازت ڏني هئي. مخدوم صاحب جن فرمايو ته شنوائي واري تاريخ ۾ هلبو ۽ هلي انهيءَ مظلوم پاران حق جي شاهدي ڏبي.

ڪورٽ جي شنوائي واري تاريخ تي، ڪين نئين جُتي پائڻ جي ڪري پير ۾ لِڦ نڪتي جنهن ڪري ويلڻ پيدا ٿي ۽ بخار جي حالت رهي انهيءَ جي باوجود پاڻ شاهدي ڏيڻ لاءِ هالا کان روانا ٿي اچي حيدرآباد جي ڊاڪ بنگلي ۾ منزل انداز ٿيا. مسٽر نبي بخش ميمڻ حيدرآباد جي مريدن ميمڻن جو خليفو ۽ سٽي مئجسٽريٽ هو جنهن کي ڊاڪ بنگلي تي سڏايو ويو ۽ ڪيس ڇيو ويو ته وڪيل صاحب جي معرفت ڪورٽ سڳوري جي جج صاحب کي مخدوم صاحب جي آرزو جو اطلاع ڏنو وڃي ته پاڻ انهيءَ آرزو جي ڪري ڪورٽ جيڪا متي ماڙي تي هئي ان تي ڪو نه چڙهي سگهندا تنهن ڪري ٻي شنوائي رکي وڃي وڪيل ڏيئل داس جلدي ۾ مخدوم صاحب رح سان ملڻ لاءِ ڊاڪ بنگلي ۾ پهتو حضرت مخدوم غلام محمد رح جن دروازي تي موجود هئا ۽ نقيري لباس پهريل هون ڏيئلداس، مخدوم صاحب جن کي ڪو نه سڃاتو ۽ ڪين مخاطب ٿي ڇيو ته خليفا مون کي مخدوم صاحب سان ملاقات ڪراءِ ايتري ۾ مسٽر نبي بخش ميمڻ سٽي مئجسٽريٽ به اُتي پهچي ويو. مخدوم صاحب جن سان مخاطب ٿي عرض ڪيائين ته هي ڏيئل داس وڪيل آهي جيڪو اوهان جي آرزو جو احوال جج صاحب کي ٻڌائي ٻي شنوائي وٺندو وڪيل صاحب سائين جن کي نه سڃاڻڻ جي معذرت ڪئي. ان کان پوءِ وڪيل صاحب ۽ مسٽر نبي بخش ميمڻ ڪورٽ ۾ جج صاحب سان ملڻ لاءِ روانا ٿيا ۽ جج صاحب سان مخدوم صاحب جن جي ڪورٽ ۾ اچڻ جي مجبوري بابت حقيقت ڪيائون. جج صاحب سچل سرمست جي درگاهه جو مريد ۽ صوفي طريقي جو ماڻهو هو ان کي اڳيئي حضرت گل سائين رح جن سان ملڻ جو اشتياق هو جنهن حڪم ڪيو ته شاهد کي متي وٺي اچڻ بدران ڪورٽ کي هيٺ هلائبو ته جيئن مخدوم صاحب جن اتي اچي شاهدي ڏيئي سگهن. اها حقيقت ڏيئل داس ۽ مسٽر نبي بخش ميمڻ جن اچي گل سائين جن سان ڪئي ۽ پاڻ ڪورٽ هلڻ لاءِ روانا ٿيا ۽ وڪٽوريا گاڏي ۾ چڙهي اچي ڪورٽ ۾ لٿا ۽ جج صاحب جي اڳيان شاهدي ڏنائون جيڪا چند منٽن ۾ ختم ٿي. جج صاحب سائين جن سان سندن تڪليف جي معذرت ڪئي جواب ۾ پاڻ فرمايائون ته اسان نفس کي ماري حق لاءِ تڪليف ڪئي آهي. ان

ڪان پوءِ جج صاحب ۽ مخدوم صاحب جن ڪافي وقت ڪچهري ڪئي بعد ۾ مخدوم صاحب جن سندن ملازم الهورايو عرف (ڪتل) کي حڪم ڪيو ته مولا عليؑ جي قدمن تي پاٽاري ڪبي. پاٽاري چار جي وڻ هيٺان رکي ويئي. شهر جي مريدن کي خبر پئجي ويئي ته اسان جو مرشد سائين آيو آهي جيڪي ٽولن ۽ گروهن ۾ پنهنجي مرشد جي ديدار لاءِ ڊاڪ بنگلا ۾ ڪورٽون ڳوليندا رهيا پر هن کي خبر نه پئجي سگهي ته مخدوم صاحب جن ڪٿي ترسيل آهن. نيٺ شام جي وقت پاڻ (حضرت مخدوم صاحب) حيدرآباد کان ريل رستي شهدادپور پهتا. جتان اُنن وسيلي هالا شريف پهتا.

حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ سائين رحمة الله عليه جن جو ڪانئن ذڪر ونڻ:

حضرت مخدوم غلام محمد رحمة الله عليه جن حضرت مخدوم طالب المولیٰ رح جن جا والد به هئا ۽ مرشد به هئا. پاڻ سندن تصنيف دُرِ ناياب عرف يادرفتگان ۾ حضرت مخدوم غلام محمد سائين رحمة الله عليه جن کان ذڪر ونڻ ۽ تحسين و آفرين ملڻ جو ذڪر هن طرح ڪيو اٿن:

"هڪ ڀيري جلال وچان پڇيائون ته "ڪنهن جو مريد آهين." ۽ مون جواب ۾ چيو ته "سائين جن جو يعني اوهان جو". پاڻ فرمايائون ته پوءِ بعيت ڪئي اٿَوَ يا نه! مون جواب ۾ چيو "ته ياد نه آهي." پاڻ فرمايائون ته "خليفو وٺي اچو." دير تي ته سڏي پڇيئون ته "خليفو ڪٿي آهي؟" عرض ڪيم ته "جڙيل شاهه اجناڻيءَ ڏي ماٺهو موڪليو اٿم." پاڻ فرمايائون ته "وقت هي آهي چاچهين کي وٺي آءُ" آئون چاچا غلام حيدر جن کي وٺي آيس. اهي خليفه ٿيا ۽ سروري دستور موجب پنهنجي هٿن ۾ منهنجا هٿ وٺي ٽي ڀيرا لااله الا الله زوردار آواز ۾ پڙهايائون. مرشدنا قبله والد صاحب جن روزانو منجهند جو ٻي بجي کان ڇئين بجي تائين مون کي تربيت ڏيندا هئا."

حضرت مخدوم طالب المولیٰ سائين رح جن کي تحسين و آفرين:

حضرت قبله طالب المولیٰ سائين رحمة الله عليه جن فرمائن ٿا ته: "هڪ ڀيري صبح جي حاضريءَ تي آيس ته هالا جو ديوان گهنشامداس هيٺين ڪافي پيو پڙهي:

"عشق الاهي رازنهين، اسان ڪون آکڻ آندا".

پاڻ چوندا رهيا ته وري پڙهه اهو پڙهائڻ جو سلسلو بند ته ٿي ٿيو. چوڻ غلط هو اها ڪافي جان علي فقير جي هئي جنهن پوسٽ ڪارڊ تي لکي موڪلي هئي. ڪارڊ ديوان جي هٿ ۾ ٿي هو جنهن تان ڏسيو پي پڙهيائين. ٿيٺ مون وڃ ۾ عرض ڪيو ته منهنجو عرض ٻڌجي. پاڻ مون ڏي توجهه فرمايائون. مون عرض ڪيو ته ديوان کي ڪلام پڙهڻ جو ڏانءُ ته ٿو اچي مگر آهي صحيح. پاڻ فرمايائون ته پڙهه مون عرض ڪيو ته:

"عشق الاهي راز- ٿهين آسانڪون آڪو آنڌا"

شاباس جو انعام مليو. هڪ ٻيو ڪچهريءَ ۾ پڪن ڏٺي. حضرت مخدوم امين محمد ثالث سجاده نشين نمبر (13) جن جي هڪ موزون ڪافيءَ جي مقطع تي بحث هلي رهيو هو. اها مصرع هيءَ آهي:

آءٌ امين اسرار ٿي
بازار ... جي ...
هڪ ...
هٽ جيت ... هارائي

هڪڙو چوي ته هٽ ... ٻيا چوي ته ... جيت ... ڪلاڪ سوا بعد ڏٺو ۽ پاڻهون پاڻ عرض ڪيم ته مون کي ۽ ٻڌجي. مون ڏي توجهه ٿيو. عرض ڪيم ته اهو آهي:

"هٽ جيت ۽ هٽ هارائي"

جيئن پٺ ڏکيءَ فرمايو آهي:

"ڪٿين جي هارائين ته هند تنهنجو هيءَ"

تحسين ۽ آفرين جو صلو مليو.[409]

حضرت قبلا مخدوم غلام محمد صاحب ... جن الله جا ولي ۽ فقير هئا ۽ فقيرن سان سندن رهائيون هونديون هيون. حضرت سيد فتح محمد شاهه بن سيد راول شاهه اجناڻيءَ ... [410] سندن مريد ۽ همعصر ولي الله ٿي گذريو

---

[409] مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ، يادرفتگان، ص: 145.

[410] ڏسو ضميمو 20

آهي. قبلهٔ غلام محمد سائين ﷫ جن سان سندس هڪڙي خاموش ملاقات ٿي جنهن جو ذڪر تفصيل سان اڳتي ڏنو اٿم جنهن جي پڙهڻ سان دل ۽ دماغ جو ايمان تازو ٿيو وڃي.

سندن حلقهٔ احباب ۾ فقراءَ ۽ شعراءَ جو وڏو تعداد هئو جن ۾ سيد لطف فقير[411]، سيد عالي فقير[412]، فقير وڏو محمد فقير ڪٽياڻ[413]، استاد سينڊو خان صيد[414]، ۽ فقير پريل پينار[415] وغيره شامل هئا.

گل سائين، پنهنجي والد بزرگوار جا سڀئي پيسا فرمانبردار هئا. هميشہ پنهنجي پائرن، برادر توڙي ٻين ماڻهن جي زيادتين ۽ بيجا حجتن کي بہ بيحد خوش اسلوبيءَ سان برداشت ڪيائون. وڏا سخي ۽ نوازيندڙ هئا. ڪو بہ سوالي خالي نہ ڇڏيندا هئا. نهايت سادي زندگي بسر ڪيائون. اڪثر استغراق ۽ محويت ۾ رهندا هئا. سادو کائڻ، ٿورو کائڻ. بلڪ نہ کائڻ سادو پهرڻ ۽ گوشہ نشين رهڻ پسند ڪندا هئا[416]. پاڻ عموما ماني ڪا نہ واپرائيندا هئا. اگر طلب ٿيندي هئي تہ ماني جو گراهہ پاڻيءَ جي پريل وٽي يا جمني ۾ ٻوڙي/پُسائي پوءِ واپرائيندا هئا.[417]

ربو فقير ابڙيجو[418]، وڏيرو فتح محمد عرف فقير فتو ڳاهوڻي[419]، مريد فقير مير بحر[420]، ۽ فقير الله بخش "بهشتي"[421] وغيره سندن خاص خدمت گذار هئا جيڪي سڄي عمر وٽن رهيا ۽ سندن خدمت انجام ڏنائون.

---

[411] ڏسو ضميمو 21.

[412] ڏسو ضميمو 22.

[413] ڏسو ضميمو 23.

[414] ڏسو ضميمو 24.

[415] ڏسو ضميمو 25.

[416] مخدوم محمد زمان طالب المولى، يادِ رفتگان، ص: 145.

[417] رفيقِ حيات، ص: 160

[418] ڏسو ضميمو 26.

[419] ڏسو ضميمو 27.

[420] ڏسو ضميمو 28.

[421] ڏسو ضميمو 29.

Gul Hayat Institute

حضرت مخدوم غلام محمد، سندن وصال کان ٻہ ٽي مهينا اڳ، آگسٽ 1944ع ۾ هالن مان اُسري وڃي "پکن" تي مقيم ٿيا هئا ۽ مٽن ۽ مائٽن، دوستن سروري جماعت وارن ۽ ٻين سان ملڻ بند ڪري ڇڏيو هئائون. سندن فرزند عالي المرتبت حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ رح پنهنجي مرشد ۽ شفيق والد جي ياد ۾ ڪجهه بيت چيا جيڪي اُن واقعي جا يادگار آهن. انهن بيتن مان ٽي هت ڏجن ٿا: [422]

بيت

پرين منجهه پکن
هو خوش وسن وٽڪار ۾
مون من هت ماندو ٿئي
آئون لاغر ڪئي لڙڪن
طالب تهدل آهيان
وري شالَ وطن
سندي ابائن
وڃان ويڙهيچن ۾

هو هُت چلين چانگ
طالب مولا، خوشيون
سرها سانگين سانگ
مون من هت ماندو ٿيئي
جيئن نيهن ۾ پايان نانگ
ٽي ساريان سنگهارن جا

سانگي ٿيا سائيهه ۾
هو پٽن ۾ برسيا وٽن
طالب طلبون تن سنديون
ابائن الله
مارئي منجهه مارُن
هي ڏکي ڪئي دردن
قلب منجهه ڪڙهن
شل موٽي ملي مارئي.

مخدوم طالب المولیٰ رح
(29 شعبان 1363ھ مطابق 18 آگسٽ 1944ع)

پاڻ عمر جو ڪافي کان زياده حصو سير و سياحت ۽ فقيري رنگ ۾ بسر ڪيائون، پڇاڙي جا 15 سال کن هالا ۾ اچي ويهي رهيا. [423]

Gul Hayat Institute

وصال:

حضرت مخدوم غلام محمد سائين عليه الرحمت جن جو انتقال وڏي بنگلي جي الهندي پاسي واري ڏاکڻي ڪمري ۾ مغرب جي نماز وقت 1 محرم

---

[422] ڪچڪول، ص: 43/44

[423] مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ، يادِ رفتگان، ص: 143.

1364هه مطابق 15 ڊسمبر 1944ع تي ٿيو.[424] پاڻ کٽ تي ليٽيل هئا، شام جو وقت هو، ڪمري ۾ ڪانئن علاوه، حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ سائين ﵀، رئيس غلام محمد خان نظاماڻي[425] ۽ سندن حاضريءَ جو نوڪر گل فقير[426] موجود هئا. گل سائين ﵀ وفات کان ٻہ ٽي لمحا اڳ اُٿي ويٺا ۽ پير ۾ رکيل ڳُنڌري تي پنهنجو هٿ رکيائون ۽ هٿ تي پيشاني رکي ويٺا ۽ ٿوري دير کان پوءِ سندن روح پروازا ڪيو ان مهل مغرب جي ٻانگ آئي پئي ۽ نئين سال جو چنڊ پڻ ڏسڻ ۾ آيو.

سندن وفات تي پکي ولر ڪري سندن جنازي مٿان هليا، اهي پکي سندن صحبتي ۽ مونس هوندا هئا.[427]

ڪِنين ڪنين ماڙهين پيئي گَلَ ڪائي
رسيا جي رمز ڪي تن پارسي پائي
"اَلانسانُ سِرّي وَاَنا سِرُّه" ورتي اِي وائي
راجا راڳائي هر دوئي هيڪ ٿيا

شاهه ڀٽائي رحہ[428]

---

[424] مرشدنا حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ سائين ﵀ جن 1990ع ۾ مون کي، حضرت مخدوم غلام محمد عرف گل سائين ﵀ جن جي وفات وارو واقعو تفصيل سان ٻڌايو هو پاڻ اهو ٻہ فرمايو هئائون تہ حضرت گل سائين جن جي مزار تي لڳل تختيءَ واري تاريخ پڻ درست ڪرڻ ڪپي. محترم جي ايم سيد، جنب گذاريم جن سين، ص: 96 تي حضرت مخدوم غلام محمد ﵀ جي وصال جي اسلامي تاريخ تہ 1 محرم لکي آهي البتہ غلط فهمي، سبب اسلامي سن ۽ عيسوي تاريخ صحيح ڄاڻايل ڪانهي.

[425] ڏسو ضميمو 30.

[426] **گل فقير ميربحر (وصال: 1967ع):**

گل فقير 1932ع تي حضرت مخدوم غلام محمد ﵀ جن جي خدمت ۾ آيو ۽ سندن وصال تائين وٽن ملازم تي رهيو. سندن حڪم تي ڪافي وقت "ماهو پير" (نئين سعيد آباد) ۾ وڃي باقبيلي رهيو بعد ۾ حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ جن ڪيس اتان گهرائي پاڻ وٽ رهايو پهرين علي محمد ڏاتي واري جاءِ ۽ پوءِ فتح محمد شهوڪ واري جاءِ ڪيس رهائش لاءِ ڏنائون. گل فقير ٻہ شاديون ڪيون هيون، ڪيس هڪڙي نياڻي جائي جيڪا پنهنجي ڀاءُ محمد حسن جي پٽ کي ڏنائين، گل فقير جو انتقال 12 شعبان 1387هه مطابق 15 نومبر 1967ع تي ٿيو.

[427] رفيقِ حيات، ص: 161.

[428] شاهه جو رسالو ڪلياڻ آڏواڻي، ص: 303.

Gul Hayat Institute

حضرت قبلہ مخدوم غلام محمد گل سائين رحمة الله عليه جن کي حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليه الرحمت جي مقبري ۾ سندن والد حضرت مخدوم ظهير الدين رحمة الله عليه جن جي پيراندي کان اڀرندي ۾ ڏکڻ واري ڪنڊ ۾ سپردِ خاڪ ڪيو ويو.

حضرت مخدوم غلام محمد سائين رحمة الله عليه جن جي فرزندن جو احوال:

گل سائين رحمت الله عليه جن کي ٽي فرزند هئا، جن جو مختصر ذڪر هت ڏجي ٿو:

حضرت پير ميان محمد زمان رحمة الله عليه

(1916_1916ع)

سندن ولادت محرم 1335ھ مطابق نومبر۔ ڊسمبر 1916ع ۾ ٿي ۽ ساڳئي ڏينهن تي انتقال ڪيائون. سندن نالو "محمد زمان" هو.

حضرت مخدوم محمد زمان طالب الموليٰ سائين رحمة الله عليه

(1919_1993ع)

آج اک اور برس بیت گیا اُسکے بغیر
جس کے ہوتے ہوئے ہوتے تھے زمانے میرے

حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليه الرحمت جا سترهون نمبر سجّاده نشين، محسن علم و ادب عاليجناب حضرت مخدوم محمد زمان طالب الموليٰ رحمة الله عليه ولد حضرت مخدوم غلام محمد رحمة الله عليه 9 محرم 1338ھ مطابق 4 آڪٽوبر 1919ع تي هالا نوان ۾ تولد ٿيا. ننڍپڻ پنهنجي ڳوٺ هالا ۾ گذاريائون. ٻہ شاديون ڪيائون، پهرين شادي پنهنجي عزيزن آچ شريف وارن پيرن مان پير ميان صدّيق محمد صدّيقي قريشيءَ رحمة الله عليه[429] وٽان حضرت

---

[429] پير ميان صدّيق محمد رحمت الله عليه، حضرت مخدوم محمد امين اول رح جي اولاد مان هئو سندسن سلسلہ نسب هن طرح آهي: پير ميان صدّيق محمد بن ميان ونهيل بن ميان ٻڍل بن ميان ونهيل بن ميان لائق ڏنو بن ميان نيندو بن ميان لائق ڏنو بن ميان جمن

Gul Hayat Institute

پير ميان امام علي صدّيقي رحه[430] جي همشيره سان ڪيائون جيڪا 16 ربيع الآخر 1356هه مطابق 27، مئي 1937ع تي ٿي، انهيءَ حرم وارن جي وصال (24 نومبر 1940ع) کان پوءِ ٻي شادي عالم دين مولانا فضل احمد غزنوي رحه[431] وٽان ڪيائون جيڪا 9 ذي القعد 1361هه مطابق 17 نومبر 1942ع تي ٿي.

گل سائين رحه جن جي انتقال بعد پاڻ 18 ڊسمبر 1944ع تي مسندِ خلافت و ارشاد تي ويٺا، ان وقت سندن عمر 25 سال هئي. پاڻ باقي سموري حياتي الله پاڪ ج ۽ ان جي آخري پيغمبر حضرت محمد مصطفيٰ ﷺ جن جي احڪامات موجب خدمتِ خلق ڪندي گذاريائون. زندگيءَ جي هر شعبي ۾ پنهنجو ڀرپور ڪردار ادا ڪيائون. شرافت، صبر ۽ درگذر سندن قابلِ تقليد هستيءَ جا اهم پهلو هئا.

حضرت قبله مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ سائين رحه، عظيم سياستدان، اديب، سدا حيات شاعر، دانشور ۽ روحاني پيشوا هئڻ سان گڏوگڏ شفيق انسان ۽ ڇپر ڇانوَ هئا. سندن محبتون ۽ شفقتون ڪڏهن بہ وساري نٿيون سگهجن. پاڻ ڪڏهن بہ اصولن تي سودي بازي نہ ڪيائون. سنڌي ادب ۽ ٻوليءَ سان لڳاءُ هئڻ ڪري پاڻ "انجمن علم و ادب هالا"، "جمعيت شعرا سنڌ"، "اداره روح و ادب" ۽ "بزمِ طالب المولىٰ" جا مرڪزي سرپرست ۽ ريڊيو پاڪستان، پاڪستان ٽيلي وزن جي مشاورتي ڪميٽي جا ميمبر تي رهيا. سندن سرپرستيءَ ۾ "هفتيوار پاسبان"، "اخبار الزمان" ۽ "ماهوار رسالو طالب المولىٰ" پڻ شايع ٿيو جيڪو دادو مان نڪرندو هو ٻيو رسالو "شاعر" نالي سان ۽ ٽيو رسالو "روح ادب" نالي سان حيدرآباد مان شايع ٿيندو هو. حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ رح جن جي سماجي

Gul Hayat Institute

بن ميان نبوڙه بن ميان محمد عاقل بن پير عنايت بن ميان فضل الله بن حضرت مخدوم ابوالخير ابو محمد بن حضرت مخدوم محمد امين اول بن حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليه الرحمت.

[430] ڏسو ضميمو 31.

[431] مولانا فضل احمد غزنوي ولد سردار الهه بخش 26، آڪٽوبر 1906ع بمطابق 7 رمضان 1324 هجريءَ تي ڪوئٽا ۾ تولد ٿيا ۽ 4، ڊسمبر 1986ع تي انتقال ڪيائون (احوال لاءِ ڏسو منهنجو نئيپڙ، ص: 102-103).

۽ ادبي خدمات طور صدر ايوب خان جي دور اقتدار ۾ ”تمغهٔ پاڪستان“ ڏنو ويو. پاڻ ٻه ڀيرا سنڌي ادبي بورڊ جا چيئرمين پڻ رهيا. جنرل ضياءَ الحق جي آمرانه دور ۾ حڪومت طرفان زور رکيو ويو ته پاڪستان پيپلزپارٽي ڇڏي حڪومت جي حمايت ڪن، ليڪن پاڻ پاڪستان پيپلزپارٽي ڇڏڻ بجاءِ سنڌي ادبي بورڊ جي چيئرمين شپ تان استعيفا ڏئي ڇڏيائون. ڪين پ پ جو مرڪزي وائيس چيئرمين چونڊيو ويو ۽ پاڻ آخر تائين ان عهدي تي فائز رهيا. سندن هڪڙو اهم فيصلو پ پ جي هالا ڪنوينشن جو انعقاد هو جنهن ۾ چونڊن ۾ حصو وٺڻ جو فيصلو ڪيو ويو. هن ڪنوينشن ۾ اڳوڻي مغربي ۽ مشرقي پاڪستان مان سياسي اڳواڻ ۽ مندوبين شريڪ ٿيا. پاڻ 1947ع جي تحريڪ آزادي جا سرگرم ڪارڪن رهيا. 1950ع جي ٽائون ڪميٽي هالا جا صدر ۽ 1960ع ۾ چيئرمين ٿي رهيا. 1971ع ۾ قومي اسيمبليءَ جي ميمبر جي حيثيت سان پاڻ هالا تڪ مان وڏي اڪثريت سان ڪامياب ٿيا. 1973ع ۾ شهيد ڀٽو جي دور ۾ سنڌ ۾ آيل خطرناڪ ٻوڏن دوران پنهنجي سروري جماعت جي خليفن ۽ مريدن سان گڏجي بندن جي حفاظت ڪيائون. ڪين 1990ع ۾ صدر پاڪستان غلام اسحاق خان ادب، ثقافت ۽ سماجي خدمتن جي اعتراف طور ”هلالِ امتياز“ ڏنو.

پاڻ ڪيترن ئي تعليمي ادارن جا سرپرست به هئا. سندن سرپرستيءَ ۾ جيڪي تعليمي ادارا هلندڙ هئا انهن ۾ ”سروري اسلاميه ڪاليج هالا“، ”طالب المولىٰ اورنٽيئل ڪاليج“، ”سنڌ مليه ڪاليج حيدرآباد“ ۽ ”طالب المولىٰ هاءِ اسڪول دادو“ شامل آهن. ان ڪانسواءِ ڪپري جي هاءِ اسڪول جي هاسٽل پڻ پاڻ ٺهرايائون. پاڻ صحافين جي پڻ مختلف طريقن سان مدد ڪندا هئا. پاڻ لوڪ ادب جي به سرپرستي ڪندا هئا ۽ وقت بوقت سگهڙن جي ڪچهري ڪرائيندا هئا.

حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ سائين رحمة الله عليه جن جي حياتيءَ ۾ سندن ڪافي تصنيفون شايع ٿيون جن ۾ ”بهارِ طالب“، ”رباعياتِ طالب“، ”خود شناسي“، ”شيطان“، ”اسلامي تصوف“، ”امام غزاليءَ جا خط“، ”يادِ رفتگان“، ”مثنوي عقل ۽ عشق“، ”ڪچڪول“، ”چپر ۾ چڙيون“، ”ڪافي“، ”ديوان طالب المولىٰ“، ”شانِ سروري ﷺ“، ”بي پير اڪيون“، ”سنڌ جو شڪار“، ”مصريءَ جون تڙون“، ”ڇهنڊڙيون“ ۽ ”آبِ حيات“ وغيره شامل آهن.

Gul Hayat Institute

پاڻ سروري تنظيم جا سرپرست اعليٰ هئا ۽ ڪيترن ئي مسڪينن، بيواهن ۽ يتيمن جي اهڙي طرح سار سنڀال لڌائون ۽ امداد ڪيائون جنهن جي خبر صرف سندن ذات تائين محدود هئي.

حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ سائين رحمة الله عليه هڪڙي تاريخ ساز دور جو نالو آهي، انهيءَ مبارڪ نالي وٽڻ سان دنيائي رنگ و بو جا لاتعداد اڻ وسرندڙ واقعا اکين جي آڏو اچيو وڃن ٿا اُهي ديني، سماجي، سياسي ۽ علمي واقعا سنڌو درياءَ وانگر آهن. جن کي ڪوزي ۾ بند ڪرڻ ممڪن ڪونهي. حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ سائين رحمة الله عليه زبردست سحر انگيز شخصيت جا مالڪ هئا، جنهن جو اثر ايڏو آهي جو اڄ هيترن سالن کان پوءِ به ائين ٿو لڳي تہ ”پاڻ سندن وڏي بنگلي تي تشريف فرما آهن.“ سندن شفقت، محبّت، اخلاق، خلوص، گفتگو جو انداز نشست و برخاست جو طريقو ڪچهريون، رهاڻيون ۽ محفلون سدائين دل جي لوح تي محفوظ رهنديون.

ڪي اوڏائي ڏور ڪي ڏور بہ اوڏا سپرين،
ڪي سنيرجن نہ ڪڏهين ڪي وسرن نہ مور
جيئن مينهن ڳنڍيءَ پور تيئن دوست وارا ڪو دل سين

شاهہ ڀٽائي رحہ

مخدوم المخاديم، عالي جناب حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ رحمت الله عليه جن جو انتقال پُر ملال 11 جنوري 1993ع تي ٻپهرن جي قريب جناح هاسپيٽل ڪراچيءَ ۾ ٿيو. سندن تدفين ٻئي ڏينهن 12 جنوري 1993ع تي ڏينهن جو 12 بجي کان پوءِ حضرت غوث الحق مخدوم نوح فقير رحمة الله عليه جن جي مقبري ۾ پکن وارن صاحبن رحمة الله عليه جي والد، سندن همنام بزرگ ۽ ٽڙ ڏاڏي حضرت مخدوم محمد زمان رابع رحمة الله عليه جن جي پيرانديءَ کان الهندي ۽ ڏکڻ واري ڪنڊ ۾ ٿي:

مون ڀانيو مون وٽ هميشہ هوندا سپرين
ويڙهو ڏيئي ويڪرو ڦِري ويا ڦٽ
ساهہ جنين جي ست وڪيم تي وڻڪار ۾

حضرت شاهہ ڀٽائي رحہ

هن وقت سندن فرزند اعليٰ صفات عاليجناب حضرت مخدوم محمد امين "فهيم"[432] مسندِ خلافت تي جلوه افروز آهن. سندن دستاربندي 14 جنوري 1993ع تي درگاهه حضرت غوث الحق مخدوم نوح رحمة الله عليہ جي ورانديءَ ۾ قديمي دستور مطابق ٿي.

الله پاڪ جَلَّ جَلَالُهٗ کين عمرِ دراز عطا ڪريءِ صحتِ ڪامل سان مالامال رکي آمين.

چوند شاعري:

حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولي سائين رحمة الله عليه پُرگو شاعر هئا. سندن ڪلام خاص و عام ۾ هڪ جيترو مقبول هئو ۽ آهي، هتي سندن سدا بهار شاعريءَ مان چوند ڪلام ڏجي ٿو:

ڪافي

ٿل: سهڻل جا سينگار۔ وهوا۔ دل کي وڻن ٿا.
دل کي وڻن ٿا، ڏاڍا ٺهن ٿا ڏاڍا ٺهن ٿا، من کي موهن ٿا.

1۔ ڪارا ڪارا، ڪُنڍڙا ڪُنڍڙا، سهڻا سهڻا، سنهڙا سنهڙا،
وانگوڙي ۾ وار۔ وهوا۔ دل کي وڻن ٿا.

2۔ تيل، ڦليل،ڦڻيون ڦوڪارا، ڏوپيل وَاسيل، ڪيس هو ڪارا،
گهرا گهُنڊيدار۔ وهوا۔ دل کي وڻن ٿا.

3۔ ابرو عجيب، ڏنگا ۽ ڏوڙا، ڏيهه ڏسيو ڪن گهوڙا گهوڙا،
تيز ڳنان تلوار۔ وهوا۔ دل کي وڻن ٿا.

4۔ بيئي اکيون جڻ باز ۽ بحري۔ مار ڪرڻ لئي پون ٿيون پهري،
ڪن شاهاڻا تہ شڪار۔ وهوا۔ دل کي وڻن ٿا.

5۔ نَڪُ نجيب جو ننڍڙو ننڍڙو سنهڙو سنهڙو ڪُنڍڙو ڪُنڍڙو
رنگَ پريا رخسار۔ وهوا۔ دل کي وڻن ٿا.

---

[432] ملاحظ ڪريو راقم الحروف طرفان لکيل مهاڳ.

Gul Hayat Institute

ڏند موتن جان جَهرڪيو جَهرڪن،
6_ لب لالڻ جا مُرڪيو مُرڪن_
دل ڪي وٽن ٽا.
ڪونج ڳچيءَ ۾ هار_ وهوا_
لائق سمجهي لبن سان لايان،
7_ روز چمان، چشمن تي چايان،
دل ڪي وٽن ٽا.
پرين جا پيزار_ وهوا_
طالب مولا رُسڻ ۽ پرچڻ،
8_ گڏ گذارڻ، اٿڻ ۽ ويهڻ،
دل ڪي وٽن ٽا.
محبّت جا معيار_ وهوا_
13_7_1955ع
(حيدرآباد ۾ هالن جي وچ ۾ لکي وئي.)

ڪافي

سهڻا ساٿيڙا مون وٽ اڄ ٽا اچن
مون وٽ اڄ ٽا اچن، ڏاڍا قرب ڏبن
ڏاڍا قرب ڏبن بيحد پيار ڪبن

1_ ويهو ويهو ڪانگ لنوي ٿو سڀ تي سمجهان جيڪي چوي ٿو
اڪئين ٽا ڏسجن ڏاڍا قرب ڏبن

2_ واٽن ۾ مون اکڙيون وڇايون، منهنجون الله اجهي آسون پڄائيون
پل ۾ ٽا پهچن ڏاڍا قرب ڏبن

3_ جيڪو پري ڪان ايندو ڏسان ٿي منهنجو سڄڻ اهو اينهين سمجهان ٿي
من ڪي تورا ڪن! ڏاڍا قرب ڏبن

4_ آسروندِ ويني واٽون نهاريان، وَر وَر ڏيو وريو اڱڻ ٻهاريان
پلپل پيار ڳبن ڏاڍا قرب ڏبن

5_ ڏاڍيون اُميدون اندر ۾ آيون، ڏينديس مان ڏھ ڏھ ڏهنايون
سي شل سڀ سمجهن! ڏاڍا قرب ڏبن

6_ دل ڌڙڪي ٿي، اک ڦڙڪي ٿي من ۾ محبّت پڻ مرڪي ٿي
گولي سان گڏجن ڏاڍا قرب ڏبن

7_ طالب مولا بخت وري ٿو ٻول ٻَدَل اُهو هاڻ پري ٿو
پيرين هٿ ڌرين، ڏاڍا قرب ڏبن.

22_7_1960ع ڪوئيٽا.

Gul Hayat Institute

ڪافي

ٿل: ڏوهه دل جو آهي ظاهر ۾ وِجي اکڙيون اڙيون
هوءَ تہ وئي دلدار وٽ پر هي تہ سورن ۾ سڙيون

1ـ من پرين ڪجهہ پيار مان ويهي وٺم ڳالهيون ڪري
زندگي ساري گذر ۽ ياد پونديون ڪي گهڙيون

2ـ هاڻ شل مون سان نباهي نينهن جو ناتو سڄڻ
پاڻ ئي پاتئين ڳچيءَ ۾ قربداري جون ڪڙيون

3ـ دل تہ هڪڙي آهہ جنهن تي يار جو قبضو ٿيو
محب اڄ ميخون محبّت جون، سندم جيءَ ۾ جڙيون

4ـ منهنجي دل ڦاٽي تہ ڇا ٿيو هي وڏي ڪا ڳالهہ ناهہ
لطف سان لالڻ ليون، جيڪي هيون جڳ ۾ جڙيون

5ـ مون بہ پنهنجي لڄ ۽ لڏ هن جي حوالي ڪئي ڪٽي
هٿ رکي پنهنجون ڪيون، جنهن بہ وسيلون بي وڙيون

6ـ بي تہ سيڪنهن وٽ ڪو هڪڙو سور هوندو ساهہ سان
طالب المولىٰ جي دل ۾ درد جون آهن ڏڙيون

25ـ6ـ1956ع، حيدرآباد.

ڪافي

ٿل: ساهہ سڪي ٿو جن لاءِ سڄڻ شل سارين!
سڄڻ شل سارين واڳون من وارين!

1ـ سرتيون! هوند آئون سون ٿيان جي محبّت ڏئي مارين

2ـ ويهي ڪيئون جي واعدا پرين سي پارين

3ـ سيئي پر ڪي پهچنديون گوندر جي گهارين

4ـ رسنديون سيئي راز ڪي جي ورهہ ۾ سِرُ وارين

5ـ طالب دردن واريون روز هنجهون هارين

26ـ9ـ1957ع، هالا.

Gul Hayat Institute

غزل

رشڪِ بختِ سيہ رشڪِ تاريڪِ شب هن جا زلف دوتا خوشنما خوشنما
الله الله جبين ضوفشان ضوفشان جلوه گر جلوه گر ياخدا ياخدا

تيغِ برآن فگن، غيرتِ سيف زن، خنجرِ صف شڪن ابروئي جانِ من
رشڪِ مستيِ چشمِ قلندر نظر دلربا دلربا ڪيفزا ڪيفزا

روحِ جادوگري هن جا شرم و حيا عشوه و ناز و انداز سڀ معجزا
گفتگو مظهرِ خرقِ عادات تي هن جي هر هڪ ادا اوليا اوليا

هن جي رمزِ خموشي ۾ دنيا بہ گم ۽ تبّسم سان عالم ڪري زير و زبر
هن جي گفتار ۾ زندگي زندگي هن جي رفتار ۾ ڪربلا ڪربلا

جنهن تان دير و ڪليسا هميشہ فدا جنهن تي سجده ڪنان روزو شب بتڪده
جنهن تي هر ڪنهن جبين کي سڪون تو ملي منهنجي محبوب جا نقشِ پا نقشِ پا

هن جي شيرين زباني تان صدقي ٿين دمبدم مطرب و بربط و چنگ وني
هن جي طرزِ تڪلّم تان ققنس فدا لحنِ دائود چئي واهوا واهوا

هن جي آڏو صبا آهہ جاروب ڪش نگهتِ گل اچئو خيرمقدم ڪري
هو چمن ۾ اچي گل جهڪئو تا پون ۽ عنادل چون مرحبا مرحبا

هن جا درد و الم مايۂ دوستيِ هن جا جور و جفا باعثِ دلڪشي
هن جا قهر و غضب دل جي آسودگي هن جو ديرينہ درد آشنا آشنا

هن جي رمز ادا تان تصدّق ٿيان هن جي طرز محبّت تان قربان مان
هن جا ظلم و ستم باوفا باوفا هن جا مهرو وفا بي وفا بي وفا

صوفي و محتسب واعظِ پيرسن منهنجي ساقي اڳيان سي بہ مجبور تر
هو ڪپايو نظر جو نهاري ڪٽي هرڪو گهبرايو چئي ڏي پلا ڏي پلا

ميڪده ۾ مسرّت ڪري رقص ٿي ڪيف و مستي تي طاري ٿئي بيخودي
هن جي آمد تي ساغر ٿين خنده زن ۽ صراحي ڪري ٺهڪا ٺهڪا

طالب المولىٰ جور و جفائي صنم غيرتِ ظلمِ چنگيزي و نادري
هن جي هر هڪ نظر زلزلا زلزلا هن جو تابِ نگهہ فيصلا فيصلا

ڪوئٽا، 30 سيپٽمبر 1962ع

غزل

پهرين تون ساقي پيءُ پو مستانہ وار آ
سرشار اچي بناءِ تي ديوانہ وار آ

ڇڏ يار اڄ مراسمِ ديرينہ جي پڇر
نئين طرح ساڻ موهہ تي بيگناه وار آ

ڇا عشق و مشڪ ڪنهن کان ڪڏهن ڪو لڪي سگهيو
آ يار طمطراق سان شاهانہ وار آ

نئين رنگ ڍنگ ساڻ تون هر هر اچي نواز
بيهر بہ شاهہ حسن شفيقانہ وار آ

نئون بابِ عشق کول تہ ڪي تبصرا ڪجن
تي سنگدل او دلربا افسانہ وار آ

چورائي يار دل وئين مون کي بہ وچ ڪٺي
سوگند توکي تنهنجو تي، دزدانہ وار آ

واعظ جوان تي مي ڪهڻ جو جام پي
آ رشڪِ شمع ساقي تون پروانہ وار آ

هي گردش زمانہ تڪڙ ئي نٿي ڏئي
دلبر وري وري بہ آ پيمانہ وار آ

آغوش ۾ ئي طالبِ مولا کي يار جهل
مستِ الست آهہ تون فرزانہ وار آ

ڪراچي، 28_ مئي 1975ع

Gul Hayat Institute

غزل

يار ڏاڍا ڏينهن لاتئي ڇو يلا آهي تہ خير
ڪا خبر ڏي منهنجا مشفق مهلقا آهي تہ خير

دلربا پنهنجي حقيقت ڪان تہ ڪر واقف وري
تون يلا ايندين ڪڏهن او باوفا آهي تہ خير

تنهنجي منهن تي شدّتون هرگز پون ٿيون ڪي نہ ڪي
منهنجا جاني تو ڏيين ڪئين آسرا آهي تہ خير

انتظارن ۾ رکڻ جو آهہ ڇا مقصد پرين
توکي پنهنجا وعدا سڀ وسري ويا آهي تہ خير

مدّتون ٿي ويون آهن ڪو نہ قاصد ڪو مُڪئي
پنهنجي غفلت ۾ ڪئي تو انتها آهي تہ خير

حجّتون کهڙيون ڪيون پر يار ڏوراپا ڏيا
منهن تہ ڪونهي تو مٽيو اي همنوا آهي تہ خير

اڄ سڄڻ يا مون ڪي هڪدم پاڻ وٽ پيارا گهراءِ
ڇو نٿو ڳالهيون ڪرين سهڻا صفا آهي تہ خير

منهنجو مولا توکي شل پنهنجي پناهن ۾ رکي
ڇو نہ ڪانگل آئيو منهنجا مٺا آهي تہ خير

ڪو پتوئي ڪو نہ ٿو پئي يارُ ڇو ويهي رهيو
منهنجا خالق، منهنجا مالڪ يا خدا آهي تہ خير

هر گهڙي تنهنجي طلب ۾ طالب المولا رهي
منهنجي ”جيءَ“ وارا سڄڻ جيئين سدا آهي تہ خير

هالا، 20 ڊسمبر 1980ع

Gul Hayat Institute

غزل

ڪنهن جي دردِ محبَت کي دل، جان سان زندگي جي امانت بنائي ڇڏيم
هجر و فرقت جو آخر غمِ جاودان دل جي گوشي ۾ هڪدم لڪائي ڇڏيم

مون کي ڪهڙي مجال آهي هن کان پلا رنج و غم ۽ تغافل جو بدلو وٺان
پنهنجي قلبِ حزين کي ئي صبح و مسا روئي روئي ستائي ڇڏيم

گل ته دامن ڇڏڻ سان ڪريو تا پون خار دامن مان هرگز نٿا هٽ ڪين
نيٺ پنهنجا پراوا ٿيا. تنهن ڪري اڄ پراون به پنهنجو بنائي ڇڏيم

هو به هڪ وقت هو جو ٿم روز و شب همنوائو خوشين جي ڪمي ڪا نه هئي
هي خزانو سڄڻ سنگدل جي مٿان نيٺ صدقو ڪري سڀ کپائي ڇڏيم

جي اکيون ترڪندس پو ته مجرم تو ٿيان داغ ايندو محبَت جي ناموس تي
پنهنجي اڄ همَتِ عشق کان ڪم وٺي اشڪ پي غم کي ڪائي کپائي ڇڏيم

منهنجي گذري نه گذري ڇا ان سان سندس هن جي مون کان سوا نيٺ گذري وئي
مون بظاهر کلي خوش ٿي موجون ڪري، پنهنجو بيگانو سڀ ڪو پلائي ڇڏيم

هو پرين بار بار آيو منهنجو نه ٿيو مان ته پهرئين ئي پيري سندس تي ويس
آهي فطرت اها حسن ۽ عشق جي جا محبَت ڪري آزمائي ڇڏيم

آهي منزل تي هر آرزو جو اجل، ٿو مقصد اتي نيٺ حاصل ٿئي
اڄ حصولِ تمنّا کان بيگانو ٿي هر قدم پنهنجو اڳتي وڌائي ڇڏيم

اڄ نه هوئي رهيو ۽ نه مان ئي رهيس هڪ خيالِ محبَت رهيو دل اندر
طالب المولىٰ هن کي تصوّر ۾ ئي پائي آغوش سيني سان لائي ڇڏيم

راولپنڊي، 10_آگسٽ 1961ع.

Gul Hayat Institute

غزل

اسين مڪينِ سرِ رهگذارِ يار آهيون
اسين فدائي نگاهِ شرار بار آهيون

اندر ۾ درد و غم و رنج بيشمار آهن
اڪيلا آهيون مگر پاڻ ۾ هزار آهيون

اسان کي در تان ڌڪارڻ مان يار ڇا ورندءِ
گناهگار سهي تنهنجا رازدار آهيون

شرابِ لعل جي هرگز نہ آڇ ڪر ساقي
اسين مئِ لبِ گلگون جا باده خوار آهيون

جي دست بوسي عطا ٿي تہ پو زهِ قسمت
اسين تہ پير چمڻ لءِ بہ بيقرار آهيون

اسان جو عشق هميشہ کان آهي غيرت مند
اسين بہ مملڪتِ دل جا شهر يار آهيون

ڏکي جي ڏار ڪيو دلربا تہ ڇا ٿي پيو
سندس ٿي درد سان هر وقت همڪنار آهيون

جتي رکي سون جبين سائي جاءِ ڪعبو ٿي
حضورِ ذات ۾ هر وقت سجده بار آهيون

خطا معاف، ڪناره ڪشي غلط آهي
اچي تہ ويجهو ڏسو ڏاڍا قربدار آهيون

خبر اٿئون تہ اوهان هاڻ آهہ پڇتايو
ڇريائي آهيون محبّت ۾ ڪين ٻار آهيون

نشست آهِ سرِ راهِ طالب الموليٰ
ڪنهين جي ڪاڻ سدا وقفِ انتظار آهيون.

راولپنڊي 7 جون 1962ع.

غزل

خبر ڪا نہ تي پئي تہ ڇاکي ڇڏيون؟
وفا کي ڇڏيون بيوفا کي ڇڏيون؟

خطا جي ڪري تي عطا ٿئي عطا
عطا کي ڇڏيون يا خطا کي ڇڏيون؟

ڪڇڻ ڏوھہ مرڪي ملڻ پڻ گناھہ
روا کي ڇڏيون نا روا کي ڇڏيون؟

صدا جي ڪجي تي تہ لوڏيو ڇڏي
نوا کي ڇڏيون همنوا کي ڇڏيون؟

سچي آھہ تي هو تو رويو وهي
رسا کي ڇڏيون نارسا کي ڇڏيون؟

نہ دل تي وري ۽ نہ دلبر اچي؟
يلا دل ڇڏيون دلربا کي ڇڏيون؟

ڪبو سڏ تہ هڪ کي ئي گرداب ۾
خدا کي ڇڏيون ناخدا کي ڇڏيون؟

رضا تي مان راضي هو ناراض ٿئي
رضا کي ڇڏيون نارضا کي ڇڏيون؟

نگاهون ملايون صراحي ڏسون
ڇڏيون ڪيف يا ڪيفزا کي ڇڏيون؟

هٿون ٿا تہ ناحق ڇڏيون ٿا تہ ڏوھہ
عصا کي ڇڏيون يا بلا کي ڇڏيون؟

Gul Hayat Institute

ڏيان سر تہ دلبر ڏيو پٽ وجي
ٻها ڪي ڇڏيون بي ٻها ڪي ڇڏيون؟

هو ظالم سهي نيٺ اسان جو تہ آهہ
سزا ڪي ڇڏيون نا سزا ڪي ڇڏيون؟

تڏي آئي عزّت ڏيڻ فرض آهہ
ڇڏيون مدّعي، مدّعا ڪي ڇڏيون؟

هِتي طالبِ مولا هُت مولا آهہ
زمين ڪي ڇڏيون يا سما ڪي ڇڏيون؟

لاڙڪاڻو 3 ڊسمبر 1973ع

غزل

اڄڙي واعظ هي ميخانو اٿئي مڪتب تہ ڪونهي ڪو
هتي تنهنجو ڪو هم مَسلڪ ۽ هم مشرب تہ ڪونهي ڪو

اچڻ ڏيو محتسب کي پل اچي رندن سان ڳالهائي
انهيءَ لاءِ مان ٿي بس آهيان اهو مرحب تہ ڪونهي ڪو

گرفتِ زلف پيچان يعني دنيا کان رهائي ٿي
اهو زندانِ عشق آهي مگر لاڪب تہ ڪونهي ڪو

متان گهبرائين شيخِ شهر جي هن خرقہ بازي کان
اهو توجهڙو هڪ انسان آهي ربّ تہ ڪونهي ڪو

سوال ئي ڪو نہ ٿو پيدا ٿئي فرقہ پرستي جو
تو جنهن کي عشق ڇئجي سو پلا مذهب تہ ڪونهي ڪو

پلا دل چو تي ڌڙڪي اچ پلا دل چو ٿي ٿڪي اچ
متان ناگاهہ دلبر جو ورود اِمشب تہ ڪونهي ڪو

اچي پئي بوئي خوش مي خوش مان انجي مون کي مستي ۾
متان منهنجو ئي لب ساقي جي زيرِ لب تہ ڪونهي ڪو

Gul Hayat Institute

عصا و جبہ دستار زيبِ تن نہ ٿي سگھيا
خرافاتِ جهان سان منهنجو ڪو مطلب تہ ڪونهي ڪو

او رشڪِ مشتري او سعدِ اڪبر ڇو نہ آئين تون
ﷲ وعده شڪن اڄ ماه در عقرب تہ ڪونهي ڪو

هلالِ عيد بيحد خوبصورت تو ٿئي والله
مگر هم صحبتو هو غيرتِ غبغب تہ ڪونهي ڪو

اگر خدمت ڪرڻ جي ناهي طاقت طالب المولىٰ
تہ پو مخدومي دنيا ۾ وڏو منصب تہ ڪونهي ڪو

راولپنڊي، 25 مارچ 1976ع.

غزل

معلوم ناهہ ڇا ڪان طبيعت اداس آهہ
لاريب لاشعور ۾ ڪو روشناس آهہ

وعده خلافي وعده وفائي جو هڪ شگون
مون وٽ وري هو ايندو قرينِ قياس آهہ

سجّاده و عمامہ و دستار ۽ عصا
هي بدعتي ڪتاب جو هڪ اقتباس آهہ

گوشہ نشين ڪي متان سمجهيو پٽن جو ڪاڄ
هن ڪي تہ ڪائنات جو هردم تپاس آهہ

هي تجربي بڌايو تہ مخدوم پير اڄ
هڪ بي تپاس آهي تہ پيو بي قياس آهہ

آلوده اهڙو جسم معطّر مان ٿيو مشام
جو هر گهڙي ٿو سمجهان تہ هو آس پاس آهہ

Gul Hayat Institute

جنهن تي هميشہ ڪان ئي هي انسان پيو تڳي
سوچي ڪٿي ڏسو تہ سا اميّد و ياس آهہ

جي سچ چوڻ تان ڪير خفا ٿئي تہ پيو ٿئي
پو سمجهبو تہ ان جو نہ حق تي اساس آهہ

هو خرقہ و عبا و قبا سڀ فريب جاڻ
نفرت پريو هي طالبِ مولا لباس آهہ

راولپنڊي، 8 جولاءِ 1975ع.

غزل

اي ساقي پنهنجي مستن اهلِ ميخانن جي پارت ٿئي
متان خالي ٿين لبريز پيمانن جي پارت ٿئي

بهار آئي وري، دستِ جنون کي عرض ٿو ڪريان
اڳي جي چاڪ آهن تن گريبانن جي پارت ٿئي

جي سڀ وابستہ ۽ منسوب تنهنجي زندگي سان ٿيا
صنم تن يادگارِ زيست افسانن جي پارت ٿئي

اسان ڪهڙا بہ آهيون تنهنجا آهيون تنهنجا هونداسين
اسان کي ڇڏ مگر ناڪام ارمانن جي پارت ٿئي

رهيا جي درد تي همدرد توسان عاشقِ نادان
وصالِ يار کان پو اهڙي مهمانن جي پارت ٿئي

تون مارج پنهنجي هٿ سان ۽ بين کان ڪين مارائج
خطادار آهيون پر پنهنجي نادانن جي پارت ٿئي

اهي جهاتيون تہ پائي تو صنم چريو بنايو آ
مگر لڪڻا پرين، اج پنهنجي ديوانن جي پارت ٿئي

ڇڱو ٿيو جي زماني توکي ڇڏيو طالب المولىٰ
خبر ٿم تون وفادار آهين ويرانن جي پارت ٿئي

ڍاڪا، 8 ڊسمبر 1966ع

غزل

آزاد دل کي ڪنهن جي تمنّا نٿي ڇڏي
هر هر ملڻ جي ڪاڻ تقاضا نٿي ڇڏي

جوشِ جنون ٿو دعوتِ صحرانوردي ڏي
پر ڪوئي يار کي دلِ شيدا نٿي ڇڏي

ساغر ته چپ چمي چمي ٽڪجي پيو ئي آهه
سڏڪا پري پري ٻه هو مينا نٿي ڇڏي

تيرِنگاهه روز ڪري ٿو قريبِ مرگ
بخشي ٿي جان زبانِ مسيحا نٿي ڇڏي

هوڏانهن وڃان ته ڪوئي صنم ٿي رڙيون ڪري
هيڏانهن اچان ته دامنِ صحرا نٿي ڇڏي

ڪرڻو پوي ٿو ڪنهن جي تقاضا جو احترام
دست و گريبان ٿي رهي دعوا نٿي ڇڏي

محفل جي اختتام جو اعلان ٿي ٻه ويو
مون کي اڃا صراحي و صهبا نٿي ڇڏي

طالب جهانِ عشق جو هيرو ٿو ڀانئجي
جو هر نگاهه شوق اي مولا نٿي ڇڏي

والله مان ته طالبِ مولا ئي آهيان
ليڪن ڪيان ته ڇا ڪيان دنيا نٿي ڇڏي

راولپنڊي، 2 مارچ 1969ع

Gul Hayat Institute

غزل

ڪهڙي ادا سا چئجي جا دلربا نہ آهي
هر هڪ نگاهہ ان جي ڇا معجزا نہ آهي

ماري نہ ان جياريو جنهن جي ٿيس حوالي
آهي خدا مجازي پر خود خدا نہ آهي

مون وصل جي صدا ڪئي هو هجر ڏئي هليو ويو
جيڏي سزا ڏني وئي تيڏي خطا نہ آهي

بي هر صفت ۽ خوبي دنيا جي آهہ ان ۾
هڪڙي وفا ڇڏي ڏيو بيو ڇا ڀلا نہ آهي

هر جاءِ حق پرستي ٿيندي رهي تہ تيغ
ڪا سرزمين نہ چئبي؟ جا ڪربلا نہ آهي

سيني جي زور تي ئي ڪشتي ڏڪيان ٿو پنهنجي
آهي خدا تہ ساٿي پر ناخدا نہ آهي

تشخيص ٿي غلط ٿئي بيمارِ عشق جي نہ تہ
ڪهڙي دوا سا هوندي جنهن ۾ شفا نہ آهي

جيئن جيئن پڪو پياري تيئن تيئن ٿئي درد پيدا
افسوس منهنجو جاني منهنجي دوا نہ آهي

مون کي چيئين تہ منهنجي قيمت بہ تون ئي آهين
صد حيف منهنجو دلبر ڪو بي بها نہ آهي

ويا سال ڪيئي گذري بي وصل ئي رهياسون
مشڪل پسند سهڻو مشڪل ڪشا نہ آهي

مولا ٿو جاڻي طالب جنهن سان ڪيم محبّت
ان کان پري بہ هوندي پر دل جدا نہ آهي

ڪراچي، 4 مئي 1969ع.

Gul Hayat Institute

غزل

اگر بي لوث الفت تي وڃي ٿي
قيامت تي قيامت ٿي وڃي ٿي

محبّت جو گناهہ اهڙو ٿئي ٿو
خدا ج وٽ پڻ شفاعت ٿي وڃي ٿي

"مجڻ" وارو مبارڪ آهہ جذبو
اطاعت نيٺ امامت ٿي وڃي ٿي

اچڻ سان ئي گھڻا بخشيا وڃن ٿا
ندامت خود شفاعت ٿي وڃي ٿي

خبر ناهي فقط نيڪن سان هر دم
ڇو واعظ جي عداوت ٿي وڃي ٿي

نهارڻ ئي علالت جو علاج آهہ
ڪڏهن ڪنهن کان طبابت ٿي وڃي ٿي

ڪنهين جي تلخ گفت و گو هميشہ
اسان جي لاءِ بشارت ٿي وڃي ٿي

جو توسان طالب المولىٰ کَهي ٿو
سندس پاڻهي مذمّت ٿي وڃي ٿي

هالا، 18 جنوري 1970ع

Gul Hayat Institute

حضرت پير ميان امين محمد رحمة الله عليه

(1925ـ1928ع)

سندن ولادت 4 ربيع الاول 1344هـ/23 سيپٽمبر 1925ع تي ٿي. مٿن وڏن جو نالو رکيل هو. پيار مان کين "بنو" ۽ "بنو سائين" سڏيندا هئا. پاڻ

حضرت مخدوم محمد زمان طالب الموليٰ سائين رحمة الله عليه کان ڇهه سال ننڍا هئا، ان ڪري حضرت مخدوم طالب الموليٰ سائين رحمة الله عليه جن جو ساڻن ڏاڍو پيار هوندو هو. سندن وصال 14 صفر 1347هه مطابق 1 آگسٽ 1928ع تي ٿيو.

ضميما:

20: حضرت سيد فتح محمد شاهه اجناڻي رحمة الله عليه[433]

(1273_1350هه/1857_1932ع)

حضرت سيد فتح محمد شاهه اجناڻي خلف سيد راول شاهه اجناڻي پنهنجي دور جو وڏو ڪامل بزرگ، اهل دِل ۽ چڱو موچارو شاعر ٿي گذريو آهي. سندس شجره نسب سيَد حسن "ڍير ڏٽيءَ" کان ٿيندو 29 پشت ۾ برادرِ رسول ﷺ امير المومنين، امام الاولياءَ حضرت علي بن ابي طالب عليہ السلام جن سان ملي ٿو. سيد حسن شاهه "ڍير ڏٽي" جي پُٽ سيد اجن شاهه جي ڪري ڪيس (حضرت سيد فتح محمد شاهه) ۽ اتي جي ٻين ساداتن کي اجناڻي سڏيو ويندو آهي. حضرت سيد فتح محمد شاهه جا وڏا اصل کان وٺي سيّدنا مرشدنا غوث الحق حضرت مخدوم نوح فقير عليہ رحمت جا حبدار مريد ۽ بيحد ويجهي ڏر ٿي رهيا آهن.

حضرت سيد فتح محمد شاهه جي ولادت سن 1273 هجري مطابق 1857 عيسويءَ ۾ ٿي. ان وقت، حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليہ رحمت جي گادي تي وقت جو ڪامل مرشد ۽ ولي الله، حضرت مخدوم امين محمد ثالث "پڪن ڏٽي رحمة الله عليه" جلوه افروز هئا. شاهه صاحب سندن بيعت ڪئي ۽ ڪانئن تلقين ورتائين. سندس ننڍپڻ، جواني ۽ شاعري جو جامع احوال سندس سوانح عمري ۾ درج آهي، هتي البته هڪ ٻه يادگار واقعا ۽ ڪجهه معلومات مناسب سمجهي ڏني اٿم.

---

[433] سيد فتح محمد شاهه اجناڻي رحمة الله عليه، ص: 17/18/19/20/21/22.
ڏسو شجرو 3 (اجناڻي سادات).

Gul Hayat Institute

چون ٿا تہ حضرت مخدوم غلام محمد رحمة الله عليه جن جي سجّادگي واري دور (1927_1944ع) ۾ هڪڙي پيري شاھ صاحب، سرور شاھ جي سومار سانگي درگاھ شريف (هالا) تي آيو. سومار شريف جي رسمن ۽ دعائن بعد حضرت قبلا مخدوم غلام محمد رحمة الله عليه جن جي خدمت ۾ حاضر ٿيو. ڪجھ دير ماٺ ۾ ويھڻ بعد هٿ ٻڌي، ڏانھن نھاري چيائين تہ "قبلا سائين! يھوديءَ سچ چيو هئو". پاڻ جواب ۾ "ها" فرمايائون ۽ ٻنھي ڄڻن جون اکيون اشڪبار ٿي ويون. ڪجھ وقت انھي عالم ۾ رهڻ کان پوءِ حضرت قبلا سائين جن اٿيا ۽ شاھ صاحب بہ اٿيو ۽ مڪانَ ڏي روانو ٿيو. اُتي موجود احبابن ۽ نقيرن کي اهو لقاءُ ڏسي حيرت ٿي. ڪجھ وقت کان پوءِ سندن استسفار تي معلوم ٿيو تہ شاھ صاحب جو اشارو يزيد جي دربار ۾ ويٺل ان پرڏيهي يھودي سفير (روم جو سفير) ڏانھن هئو جنھن حضرت امام حسين عليہ السلام جن جو سر مبارڪ ڏسي ۽ سندن شهادت جو ذڪر ٻڌي، پريءَ دربار ۾ بنا ڪنھن خوف و خطر جي حڪومت وقت جي انھيءَ ظلم کي ننديو احتجاج ڪيائين ۽ انھيءَ مھل دربار مان اٿي هَليو ويو هئو.

حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ سائين رح جن ڏينھن ۾ "يادِ رفتگان" جي ٻئي ڇاپي جي ترتيب جو ڪم ڪري رهيا هئا، تن ڏينھن ۾ هڪڙي پيري مون (جميل الزمان) کي مختلف واقعا ٻڌائيندي، شاھ صاحب سان ملاقات وارو واقعو پڻ ٻڌايائون. فرمايائون تہ "اسان پنھنجي والد صاحب قبلا جن کي عرض ڪيو تہ اجازت ڏيو تہ وڃي فتح محمد شاھ سان ملي اچون." پاڻ اجازت بہ ڏنائون ۽ سمجھاڻي ڏيندي فرمايائون تہ "سڌو شاھ صاحب وٽ وڃجو جتي ويھاري اُتي ويھجو جيڪا ڳالھ پڇي ان جو جواب ڏجو ۽ جيڏي مھل اجازت ڏيئي اوڏي مھل واپس هليو اچجو." شاھ صاحب، ان وقت موجوده مڪان تي رهندو هو. ڪيس اطلاع ڪرايو ويو. اسين پھتاسين تہ شاھ صاحب بيٺو هئو وڏي اچي بيحد قرب سان مليو ۽ اڳيئي وڇايل رلي تي ويھڻ لاءِ چئي پاڻ نُڪَ تي ٿي ويٺو. حضرت قبلا والد صاحب جن جو پڇڻ بعد بہ ٻي ڳالھيون ڪيائين ۽ ٿوري دير بعد موڪل ڏنائين. ان وقت بہ شاھ صاحب وڏي عمر جو هئو. سندن قد ڊگھو بت سنھون ۽ منھن تي سفيد ۽ ڊگھي ڏاڙهي رکيل هئيس."

مون بعد ۾ تحقيق ڪئي تہ معلوم ٿيو تہ حضرت قبلا سائين جن جي،

Gul Hayat Institute

شاهہ صاحب سان اِها ملاقات اندازن سن 1929/1930ع ڌاري ٿي هوندي حضرت قبلا سائين جن جي عمر ڏهہ سال کن ۽ شاهہ صاحب جي عمر ٻاهتر سال کن هئي.

سيد فتح محمد شاهہ کي هڪڙو پاڻ بہ هئو جنهن جو نالو ابراهيم شاهہ هئو ان جي مزار ٻهرم ٻري ۾ آهي. شاهہ صاحب کي سواءِ هڪڙي نياڻي جي ٻيو اولاد ڪونہ ٿيو. سيد غلام حيدرشاهہ عرف جڙيل شاهہ سندس ناٺي هئو جيڪو بعد ۾ صاحبِ دستار ٿيو. سيد جڙيل شاهہ (جنهن کي سيد وڏو بہ سڏيو ويندو هئو) 20 اپريل 1914ع/23، جميد الاول 1333هجري تي ڄائو ۽ 4 فيبروري 1988ع/16 جميد الثاني 1408 هجري تي انتقال ڪيائين. سندس (سيد جڙيل شاهہ جي) پڳ هن وقت سندس وڏي پٽ سيد جمن شاهہ (ولادت: 20 جولاءِ 1945ع) تي آهي.

حضرت سيد فتح محمد شاهہ هميشہ رات جو سفر ڪندو هو سڄي رات جي سفر کان پوءِ منزل تي پڄي عبادت ۽ رياضت ۾ مشغول ٿي ويندو هئو. سندس لباس، کاڌو ۽ خوراڪ بيحد ساده هوندي هئي. غير ضروري گفتگو کان احتراز ۽ اڪيلائي کي پسند ڪندو هئو. سندس وصال 13 رمضان 1350 هجري بمطابق 22 جنوري 1932 عيسوي تي بروز جمع 75 سالن جي ڄمار ۾ ٿيو ڪيس سندس مڪان تي ئي سپردِ خاڪ ڪيو ويو.

حضرت مخدوم غلام محمد عليہ رحمت جن جي حڪم تي، حضرت مولوي مخدوم غلام حيدر سائين عليہ رحمت جن شاهہ صاحب جي درگاهہ جوڙائڻ جو ڪم پنهنجي ذمي ڪنيو ۽ بالآخر سندن نظرداري ۽ نگرانيءَ هيٺ تاريخ 18 رمضان 1358 هجري مطابق 1 نومبر 1939ع اربع تي درگاهہ جُڙي راس ٿي. درگاهہ جو انتظام ۽ سار سنڀال، سيد جمن شاهہ جي ننڍي ڀاءُ سيد غلام مصطفيٰ عرف ڏنل شاهہ (ولادت 11 جون 1955ع) جي حوالي آهي. جنهن تازو پنهنجي ذاتي ڪوشش سان درگاهہ سان لڳو لڳ هڪ عاليشان مسجد شريف ٺهرائي آهي ۽ سڄي درگاهہ ۽ مڪان جي مرمت پڻ ڪرائي آهي.[434]

[434] ڏسو مهاڳ.

Gul Hayat Institute

21: لطف فقير[435]

حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ سائينؒ جن هڪڙي ڀيري (مخدوم جميل الزمان) کي سندن ننڍپڻ جي واقعات جو ذڪر ڪندي ٻڌايو ته پاڻ ان زماني ۾ نم واري بنگلي ۾ رهندا هئا ۽ روزانو باز جي شڪار تي ويڻ ٿيندو هئن. هڪڙي ڏينهن پاڻ نم واري بنگلي تي تشريف فرما هئا. صبح جو وقت هو ته اوچتو عاليجناب حضرت مخدوم غلام محمد سائينؒ بنا اطلاع جي وڏي بنگلي تان اُٿي آيا نم بنگلي ۾ ۽ کين (حضرت طالب المولىٰ سائين کي) سڏي فرمايائون ته بابا اڄ وڏي بنگلي ۾ لطف فقير فوجين وانگر مارچ پيو ڪئي جنهن مان اسان کي اهو اشارو مليو ته جلد ملڪ جون حالتون خراب ٿينديون تنهن ڪري في الحال شڪار وغيره کي بند ڪجي. حضرت طالب المولىٰ سائينؒ جن فرمايو ته ٽيو ٻه ٽين ۽ ٻن ٽن ڏينهن ۾ انگريزن سنڌ ۾ مارشل لا نافذ ڪئي. لطف فقير جون ڳالهيون ۽ ڪرامتن جا ڪئين قصا مشهور آهن جن مان ڪجھ هتي ڏجن ٿا:

(1) هڪڙي ڀيري ڀِٽ شاهه جي ميلي تي ملهن کيس ڪجھ پئسا ڏنا جيڪي هٿ ۾ ڪري اٿيو ۽ رستو ورتائين. نوٽ ڪيرائيندو پهتو درگاهه تي جتان مخدوم صاحب جن کيس پاڻ وٽ گهرايو ۽ سندس سنوارت نهرائي، وهنجارائي سنا ڪپڙا پهرائي کيس هڪڙو سنو گهوڙو ڏنائون جنهن تي سوار ٿي فقير صاحب واپس ڀِٽ جي ميلي تي آيو ويو ملاڪڙي م جتي ماڻهو پلو گهوڙو ڏسي فقير کي ڦري آيا ۽ گهوڙو خريد ڪرڻ لاءِ کيس وڏن وڏن قيمتن جي آڇ ڪيائون. سيني کان قيمت معلوم ڪري فقير صاحب ان ماڻهوءَ کي گهوڙو وڪرو ڪيو

---

[435] لطف فقير بابت هيءُ احوال منهنجي چوڻ تي سيد امير شاهه (ڳوٺ جادم ٻگهيو. لڳ ڪنڊو) حاميد لاکي ۽ يوسف روجهاڻيءَ جي مدد سان وڏي عمر جي ماڻهن. حاجي دودو روجهاڻي (عمر 90 سال)، ڏنو شيدي سالارو (عمر 90 سال) ڪمون ڪوري (عمر 70 سال) الهه بچايو روجهاڻي (عمر 75 سال) عرس خاصخيلي سالارو (عمر 60 سال) ۽ موليڏني لاکي (عمر 90 سال) کان دريافت ڪري مون ڏانهن موڪليو. (مخدوم جميل الزمان).

Gul Hayat Institute

چئي، اهو ماڻهو اتفاقاً مخدوم جنهن سيڻ ڪان گهٽ قيمت (پئسا) صاحبن جو مريد هو ۽ شهدادپور واري جماعت مان هو اُهو مخدوم صاحب جن جو گهوڙو خريد ڪري سڌو آيو هالا شريف ۾ اچي مخدوم صاحب جن وٽ حاضر ٿيو ۽ سڄي ڳالهہ ڪري ٻڌايائين ۽ عرض ڪيائين تہ گهوڙو آندو اٿم جنهن ڪي سائين جن پاڻ وٽ بيهارين جنهن تي مخدوم صاحب جن فرمايو تہ اهو گهوڙو اسان فقير کي خيرات ۾ ڏنو آهي اسان کي نہ کپي.[436]

(2) لطف فقير هڪ ڀيري ميها فقير لڱ لاشارن ۾ شاديءَ جي دعوت ۾ ويو جتي لالوءَ نالي ملون نڪاح پڑهائي رهيو هو فقير وڏي آواز سان تي دفعا چيو تہ بي ايمان ملون نڪاح پڑهائي ٿو.[437]

(3) لطف فقير هڪ دفعي ڪنڊي فقير جي ميلي ۾ ويو اتي عرس روجهاڻي بہ موجود هو فقير ڇا ڪيو جو ڪيس پٽن تي ڏڪ هڻي ڪڍيائين جنهن تي عرس روجهاڻيءَ ڪاوڙ ۾ اچي ڪيس ٻٽي ڏڪ هڻي ڪڍيا فقير صاحب وري پر ۾ بيٺل محمد علي روجهاڻي (بچائي روجهاڻي جو والد) کي ڏڪ هنيو پر هو ڪجهہ بہ نہ ڪڇيو فقير چيو تہ توکي دعا آهي باقي عرس جي گهر تي ڪنڊيءَ جو ٻنگهر رکيو تا ڇڏيون. ٿيو بہ ائين جو عرس وارن مان اج ڪو بہ ماڻهو موجود ناهي.[438]

(4) هڪڙي ڀيري محمود خاصخيليءَ لطف فقير کي چيو تہ آئون مروءَ کي تم مان اٿاريندس ۽ ڪيس ڪهاڙيءَ سان چيري ڇڏيندس. فقير ڪيس چيو تہ نہ ويجهان اج اهو مرو تنهنجي جان چيري ڇڏيندو پر محمود نہ مڙيو ۽ دنيا ڏٺو تہ فقير جي ڳالهہ پوري ٿي ۽ مروءَ محمود کي چيري ڇڏيو.[439]

روايت آهي تہ لطف فقير کي جيڪو ننگر ملندو هو اهو تڪر جي ٿانون ۾ ڪائيندو هو ۽ ننگر ڪائي اهي تڪر اتي پيجي ڇڏيندو هو. "اسان" جي بدران لفظ "اسون" گهڻون استعمال ڪندو هو ۽ چوندو هو تہ اسون فقير

---

436 راوي موليڏنو لاکو (عمر 90 سال) ويٺل ڳوٺ الهہ وسايو لاکو لڳ چوڏڳي.

437 راوي ۽ عيني شاهد. الهہ بچايو روجهاڻي (عمر 75 سال).

438 راوي ۽ عيني شاهد. الهہ بچايو روجهاڻي (عمر 75 سال).

439 راوي ۽ عيني شاهد. الهہ بچايو روجهاڻي (عمر 75 سال).

Gul Hayat Institute

پئسن ڪي ڇا ڪريون.

لطف فقير (فقير سيد لطف علي) آخر ۾ بيمار ٿي پيو جڏهن محسوس ڪيائين تہ وڃڻ جو وقت آهي تڏهن ڦل خاصخيليءَ کي چيائين تہ سندس پائينتا سن شهر وٺ رهن ٿا انهن کي گهرايو ڦل خاصخيلي پاڻ ويو ۽ وڃي سندس پائنتين کي وٺي آيو فقير صاحب جو انتقال ڦل خاصخيليءَ جي گهر سالاري ۾ ٿيو جتي کيس سيد اول شاهہ جي مقام ۾ دفن ڪيو ويو.[440]

22: عالي فقير[441]

(1872_1936ع)

عالي فقير ذات جو سيد هو. سندس ولادت اندازاً 1872ع ۾ ٿي. اصل خانوٽ ۾ رهندو هو بعد ۾ هميشہ جي لاءِ اچي هالن ۾ سڪونت پذير ٿيو. سيد عالي فقير جو قد ڊگهو ۽ وار بہ ڊگها هوندا هئا. عموماً گيڙو رنگ جي الفي پائيندو هو. حضرت مخدوم غلام محمد "مغموم" جن سان گهاٽو تعلق هوندو هوس. عالي فقير ۽ لطف علي فقير هڪ ٻئي جي موجوگيءَ کي برداشت نہ ڪندا هئا. جيڪڏهن عالي فقير اڳ ئي وينو هوندو هو ۽ لطف علي فقير ايندو هو تہ عالي فقير فوراً اُٿي ويندو هو ۽ ساڳيءَ طرح جيڪڏهن لطف علي فقير وينو هوندو هو ۽ عالي فقير ايندو هئو تہ لطف علي فقير فوراً اتان اٿي ويندو هئو. عالي فقير جو انتقال 63 ورهين جي عمر ۾ 17 رجب 1355هہ مطابق 4 آڪٽوبر 1936ع تي ٿيو. سندس مزار درگاهہ حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليہ رحمت جي اتر طرف سندس نالي واري اوتاري ۾ آهي، جنهن جي باقاعده تعميرات 1 محرم 1405هہ بمطابق 27 سيپٽمبر 1984ع تي ٿي.

Gul Hayat Institute

---

[440] راوي ڪمون ڪوري هن جو چوڻ اهو بہ آهي تہ انتقال بعد فقير کي هتان سالاري مان ڪڍائي ويا پوءِ جي خبر ڪانهي بيو راوي ڦل خاصخيلي جو ڏهٽو عرس خاصخيلي آهي جنهن جي چوڻ موجب فقير صاحب کي سالاري ۾ دفن ڪيو ويو. جيئن تہ فقير سڄي عمر ڦل خاصخيلي وٽ رهيو ان ڪري ڦل خاصخيليءَ جي ڏهٽي جي روايت کي معتبر سمجهي برقرار رکجي ٿو.

[441] مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ، ص: 61.

23: محمد فقير ڪٽياڻ

(1874_1941ع)

محمد خان ولد حيدر خان ذات ڪٽياڻ ڳوٺ بوداٽي ڪٽياڻ، تعلقہ هالا نوان ضلعو حيدرآباد سنڌ. ڪٽياڻ افغانستان کان سنڌ ۾ آيا. ٽالپورن کين فوج ۾ ڪنيو. سنڌن بهادري ۽ ڪاميابي تي کين جاگيرون بہ مليون. 1914ع ۾ جرمن واري لڙائي ۾ انگريزن کي جيڪا مدد حضرت پير سائين پاڳاري جن ڏني ۽ هڪ دستو ماڻهن جو ڀرتي ۾ ڏنو. اهو دستو محمد خان جي سرڪردگي هيٺ ويو ۽ ڪامياب واپس وريو. محمد خان ڪجھ وقت خانگي نوڪري بہ ڪئي، پر نيٺ دنيا کي ترڪ ڪري فقير بڻجي ويو. فقير صاحب فقيري ۾ جيڪو رنگ ۽ ڍنگ اختيار ڪيو ان جو موجد پاڻ ئي هو. نچندي، ڳائيندي وڄائيندي سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ توحيد جي موج مچائي ڇڏيائين. فقير صاحب شاعري ۾ بہ هڪ طرز اختيار ڪئي جا نہ اڳ هئي ۽ نہ پوءِ ئي آهي. فقير صاحب سنڌي، سرائڪي، اردو، هندي، فارسي ۽ عربي ۾ چڱو ماهر هو. سخي قبول محمد سندس ڪلام بڏي پيشاني چمندو هئس. چوندو هو تہ "ان ڪوناري کي چمان تو جنهن مان هي سخن پڇي نڪتا آهن." فقير صاحب سدائين سربرهنہ رهيو. جيئن فوٽي ۾ ظاهر آهي ۽ چوي ٿو:[442]

عاشق اصل اويسي وحدت وصال ويسي،
مشهور ٿيو مهيسي "محمد" مٿي اگهاڙو.

24: استاد سينڌو خان "صيد"

(1880_1942ع)

سينڌي خان ولد هِندي خان تخلص "صيد"، سندس والد جو اصل وطن هند، پوءِ اچي سنڌ ۾ وطني ٿيو. هندي خان، بهترين گويو هو آنجهاني سيٺ وشن داس مانجهو واري وٽ وظيفہ تي رهندو هو.

مرحوم اتي ئي ڄائو تنهن ڪري مٿس سنڌي خان نالو رکيو ويو. مرحوم "صيد" پنهنجي خانداني فن علم موسيقي ۾ اعليٰ کان اعليٰ ماهر ٿيو. سنڌ

---

442 منهنجو ننڍپڻ، ص: 95/96.

Gul Hayat Institute

جي اميرن ڪان ڪيس "خان صاحب" جو خطاب مليو. مرحوم "صيد" خوش اخلاق ۽ خوش پوش، لطيف مزاج مرد. فقير صفت انسان ۽ هميشہ خندان خندان نظر ايندڙ. سنڌي، سرائڪي، اردو، پنجابي، فارسي، هندي، پشتو، (ڪجھ عربي ۽ انگريزي) ۾ ماهر، خوش گلو، خوش گو ۽ خوش خط شاعر. جاءِ رهائش، شڪارپور سنڌ ۽ آخري عمر جو حصو هالن ۾ گذاريائين. محمد فقير ڪتياڻ جو متوالو عاشق. فقير صاحب جي دامِ محبت صحيح طرح ڪيس صيد ڪري ڇڏيو. صيد مرحوم جي روح عنصري قفس مان پرواز ٿيو ۽ فقير صاحب جي مڪان "ميخانہ منصوري" تي ڪيو ۽ اتي ئي دفن ڪيو ويو.[443]

25: پريل "پينار"

(1911_1949ع)

پريل ولد چيڙ ذات پيل تخلص "پينار" ڳوٺ سلاواهہ پوءِ هميشہ لاءِ پيراٽي تعلقو شهدادپور ضلعو سانگهڙ. 1911ع ۾ ڄائو. ٻاراڻ ۾ درجا سنڌي پڙهيو، ڪجھ اردو بہ ايندي هيس. اول سياح ۽ پوءِ 1932ع کان فقيري اختيار ڪيائين. ۽ شاعريءَ جي دنيا ۾ داخل ٿيو. مرحوم منٺار فقير جي معرفت مرحوم مخدوم غلام محمد صاحب "مغموم"، سورهين سجّاده نشين درگاهہ غوث الحق حضرت مخدوم نوح هالا نوان جي صحبت ۾ شامل ٿيو. مرحوم پينار تي ان صحبت جو بيحد اثر پيو ۽ آخر وڃي مسلماني جي حد کي پهتو. 1949ع ۾ وصال ڪيائين.[444]

ڪلام[445]

حسن جي بازار ۾ سودو صفا سر جو ڪجي،
ڪلهن تان ڪوري ڪپي ڪٽي دست دلبر جي ڏجي.
ناهہ ناٽي جي خوشامند هت رضا جي آهي راند،
ڪرڻ پيي ٿو ائين ڪپي اڳلو جيئن روحڙو رجي.

---

[443] منهنجو نئين پڙ، ص: 64.
[444] يادِ رفتگان، ص: 158/159.
[445] يادِ رفتگان، ص: 159.

Gul Hayat Institute

محب جي مجلس هجي تنهن ۾ هجي ويٺو ضرور،
تان سڄي سوغات سارو ساهہ نذرانو نجي.
اڱڻئون عجيبن جي هميشہ حال هيٺي سان هلي،
نياز سان ناتو رکي پو پرت سان پڌرو ٿجي.
اي پريل "پينار" توڪان جي پچن پاٿهي پرين،
عشق جو احوال سارو مر چٽو چوري چجي.

26: ربو فقير ابڙيجو

(1861_1936ع)

ربو فقير اٽڪل 1861ع ۾ ڄائو. سندس پيءُ جو نالو طيب ابڙيجو هو. ربو فقير جا وڏا اصل کان حضرت مرشدنا غوث الحق مخدوم نوح عليہ رحمت جا مريد هئا. پاڻ حضرت قبلہ مرشدنا مخدوم غلام محمد 16 سجادہ نشين حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليہ رحمت جن جي حاضري جو نوڪر هو. هميشہ سندن حڪم ۽ هدايتن تي هليو. سندس ٻہ ڀائر هئا جن جو اولاد موجود آهي. پاڻ شادي ڪا نہ ڪيائين ۽ 75 سالن جي عمر ۾ سن 1936ع ۾ لاولد انتقال ڪيائين. کيس سندس آبائي ڳوٺ الياس ابڙيجي ۾ سپرد خاڪ ڪيو ويو.[446]

27: ڦتو ڳاهوٽي

(1902_1958ع)

وڏيرو فتح محمد عرف ڦتو ڳاهوٽي ولد مير حسن ڳاهوٽي جي ولادت 1902ع ۾ ٿي. پاڻ اصل کان وني ڳوٺ پوٽو تعلقي هالا جو رهواسي هو. شڪار جو شوق هوندو هئس. حضرت قبلہ مرشدنا مخدوم غلام محمد صدّيقي قريشي جن وٽ رهندو هئو سندن خدمتگار ۽ نوڪر هو. 1941ع ۾ ديهہ مناهي ۾ کيس ڪمدار ڪري رکيائون، جتي چار سال عمدي طرح سان نوڪري ڪيائين. ڪمداريءَ دوران پاڻ سخت بيمار ٿي پيو اهڙو جو سندس

[446] منهنجو ننڍپڻ، ص: 72.

Gul Hayat Institute

ٻچڻ جي اميد نظر ڪا نـ ٿي آئي. فوراً حضرت قبلہ مرشدنا حضرت مخدوم غلام محمد سائين جن کي اطلاع ڪرايو ويو پاڻ هالا شريف مان گهوڙي گاڏيءَ تي چڙهي سعيد آباد واري ٽڌهوڪي اوطاق تي تشريف فرما ٿيا. ڦتو کي ڏنائون ۽ فرمايائون تہ الله جي فضل سان فقير کي نيڪ ٿا ڪريون. حڪم ڏنائون تہ مال ۾ جيڪا پلي ۾ پلي شيءِ هجي سا الله جي راھہ ۾ قربان ڪئي وڃي. سندن حڪم جي تعميل تي ۽ هڪڙو ڍڳو (جنهن جي قيمت انوقت سورنهن سئو روپيا هئي، جيڪو نبو چانگ کان خريد ڪيو ويو هئو) واٽ الله جي ۾ قربان ڪيو ويو ۽ الله جي فضل و ڪرم سان ڦتو ڳاهوڻي کي نئين حياتي ملي ۽ پاڻ آهستہ آهستہ صحتياب ٿيو. ڦتو ڳاهوڻي، حضرت مرشدنا قبلا مخدوم غلام محمد سائين رحمة الله عليه جن کان پوءِ حضرت قبلہ مولوي مخدوم غلام حيدر سائين رحمة الله عليه ۽ حضرت قبلہ مرشدنا مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ سائين رحمة الله عليه جن وٽ ڪمدار ٿي رهيو. اٽڪل 56 سالن جي عمر ۾ بيمار ٿي پيو ۽ سن 1958ع ۾ وصال ڪيائين.[447]

28: مريد فقير ميربحر

مريد فقير جي والد جو نالو حسين هئو. سندس ڄمڻ ۽ وصال جي تاريخ نہ ملي سگهي آهي. سندس وڏا اصل کان حضرت مخدوم صاحب جن جا مريد آهن. پاڻ مريد فقير اوّل ۾ پخالي هوندو هئو بعد ۾ حضرت قبلا مرشدنا مخدوم غلام محمد عليہ رحمت جن کيس پاڻ وٽ بازدار ڪري رکيو. مريد فقير وڏي بنگلي ۾ بازن واريءَ ڪوٺيءَ ۾ رهندو هئو سندن سار سنڀال ڪندو هئو ۽ بنگلي جي خدمت بہ انجام ڏيندو هئو. سندس زندگي جا ڪيئي قصا ۽ ڳالهيون ٻڌبيون آهن. مريد فقير وڏي عمر ۾ انتقال ڪيو کيس مڪان تي (سعيد آباد پرسان) سپرد خاڪ ڪيو ويو. سندس اولاد اڄ بہ حضرت مخدوم صاحب جن وٽ رهي ٿو.[448]

---

[447] منهنجو نند پڻ، ص: 95.

[448] منهنجو نند پڻ، ص: 98.

Gul Hayat Institute

29: فقير الهہ بخش "بهشتي"

(1895_1949ع)

فقير الله بخش بهشتي صوفي بن فقير برادي مرحوم ويئل هالا نوان ضلعو حيدرآباد، 1895ع ۾ ڄائو. پاڻ ننڍپڻ کان ئي فقيري ڏي مائل هئو. سندس شمار قبلہ والد صاحب (مخدوم غلام محمد ﷫) جن جي خاص خدمتگارن ۾ ٿيندو هو. خانگاهہ ۽ حويلي جو پاٽي فقير صاحب پاڻ ڀريندو هو. جنهن ڪري ڪيس بهشتي سڏيندا هئا. شاعري ۾ بہ اهو تخلص طور ڪتب آندو اٿس. وٽس هميشہ راڳ جون محفلون ٿينديون رهنديون هيون. جتي راڳ جا شوقين ۽ راڳيندڙ ڪافي تعداد ۾ اچي شريڪ محفل ٿيندا هئا. قبلہ حضرت مخدوم غلام محمد سائين عرف گل سائين جن فقير صاحب کي جيڪو مڪان عنايت فرمايو هو. ان جي تعمير ۾ ڄام صاحب جو وڏو هٿ هو. فقير صاحب ان مڪان جي لڪي دروازي تي پنهنجو شعر نسب ڪرايو هو جنهن مان اندازو ٿو ٿئي تہ اهو سندس آخري اشعار مان آهي. سندس تجهيز ۽ تڪفين حضرت مولوي حضرت مخدوم غلام حيدر صاحب جن جي هدايت مطابق ٿي ۽ فقير صاحب کي انهيءَ ئي مڪان ۾ سپرد خاڪ ڪرايائون ۽ آخري رسومات تائين موجود رهيا.[449]

ڪلام[450]

اک اکن اندر اڙائي دلربا کي ڪو ڏسي،
پرت وارو پيچ پائي دلربا کي ڪو ڏسي.

واٽ وحدت جي وسيلي نينهن جي نازڪ نظر،
۽ قدم قربيون ڪڏائي دلربا کي ڪو ڏسي.

اي الله بخشا "بهشتي" ڄاڻون ٿي ڏس ڄاڻ کي،
درد جا دونهڙا دکائي دلربا کي ڪو ڏسي.

---

[449] مخدوم طالب المولىٰ، يادِ رفتگان، ص: 156/157.
[450] يادِ رفتگان، ص: 157.

Gul Hayat Institute

30: رئيس غلام محمد خان نظاماڻي

(1906_1982ع)

رئيس غلام محمد خان نظاماڻي، ولد رئيس محمد حسن خان نظاماڻيءَ جي ولادت 14 ڊسمبر 1906ع[451] تي ٿي. ڏاڏي جو نالو رئيس نور محمد خان نظاماڻي هئس. رئيس جا وڏا اصل پنجاب جي ضلعي ديره غازي خان جا رهاڪو هئا. ڪلهوڙن جي دور ۾ پنجاب مان هجرت ڪري اچي، هالا جي پر ۾ آباد ٿيا. هن وقت انهيءَ ڳوٺ جو نالو ”ڪرم خان نظاماڻي“ آهي.

رئيس غلام محمد خان نظاماڻي پرائمري تعليم سندس آبائي ڳوٺ ڪرم خان نظاماڻيءَ مان حاصل ڪئي ۽ ان ڪان پوءِ ڪجھ پارسي تعليم پڻ حاصل ڪيائين. ان ڪان علاوه پاڻ، عالي جناب حضرت مخدوم طالب المولىٰ سائين رحمة الله عليه جن سان گڏ بہ ڪجھ وقت پارسي تعليم هالا ۾ حاصل ڪيائين.

رئيس جو لباس تمام سادو، شلوار قميص، پٽڪو يا گهڻو ڪري پهراڻ پهريندو هئو. جيئن تہ سندس وڏن رئيس نيڪ محمد خان ۽ رئيس تاج محمد خان جن جو واسطو ۽ تعلق هالا جي مخدوم صاحبن سان هوءِ اتي ئي رهندا هئا، تنهن ڪري رئيس غلام محمد خان مرحوم بہ ننڍي هوندي کان ئي مخدوم صاحب جن وٽ رهيو ۽ عالي جناب مخدوم غلام محمد سائين رحمة الله عليه جن کان ذڪر پڻ حاصل ڪيائين ۽ سندن فقيري صفت ۽ خصلت جي ڪري رئيس تي بہ تمام گهڻو اثر ٿيو.

رئيس غلام محمد خان، سندس خاندان جي مشهور عالم دين مولانا شفيع محمد نظاماڻي صاحب وٽان سندس نياڻيءَ سان شادي ڪئي. جنهن مان کيس هڪ فرزند رئيس علي احمد خان نظاماڻي تولد ٿيو. رئيس غلام محمد خان هڪ سنجيده، ٿورو ڳالهائو ۽ فقير صفت انسان هو. سندس ڪچهري ۾ ويهبو هو تہ اٿڻ تي روح ڪو نہ چوندو هو. پاڻ خداترس، نيڪ، غريب پرور، مرد شناس انسان هئو غريبن سان پيار ڪرڻ وارو ۽ ساٿن گڏ هيٺ نک يا تڏي تي ويهي ڪچهري ڪندو هئو.

رئيس غلام محمد خان پوري حياتي پنهنجي حال سارو غريبن جي مدد

---

451 مطابق 27، شوال 1324 هہ بروز جمعہ.

ڪئي ۽ هميشہ سندن ذڪ ۽ سڪ ۾ گڏ رهيو. اهو ئي سبب آهي جو اڄ بہ ڪرم خان نظاماڻي يا ان جي آسپاس جا راڄ ڪيس پيار ۽ محبّت سان ياد ڪن ٿا ۽ اڄ بہ سندس اولاد ڪي پنهنجو وڏو ۽ چڱو مڙس سمجهن ٿا.

سندس وصال 1 مئي 1982ع بمطابق 14 رجب 1402هجري تي سومر جي ڏينهن شام جو 5 وڳي ٿيو. ڪيس سندس ابائي ڳوٺ ۾ سپردِ خاڪ ڪيو ويو.[452]

31: حضرت پير ميان امام علي صدّيقي قريشي رح[453]

(1906_1974ع)

حضرت پير ميان امام علي صدّيقي قريشي بن حضرت پير ميان صدّيق محمد، صدّيقي قريشي رحمة الله عليه جن جي ولادت اٽڪل 1906ع ۾ سندن آبائي ڳوٺ اڇ شريف ۾ ٿي. پاڻ حضرت غوث الحق مخدوم نوح فقير عليہ رحمت جي پوٽي ۽ سجّاده نشين حضرت مخدوم ابوالخير ابو محمد رح جي ٻئي نمبر فرزند حضرت پير ميان فضل الله رح جي اولاد مان هئا. سندن وڏا بزرگ اصل ۾ مرتضيٰ آباد. هالا پراڻا ۽ بعد ۾ هالن نون ۾ رهندا هئا. اڄ کان اٽڪل بہ سئو يا اڍائي سو سال اڳ دين جي تبليغ ڪرڻ لاءِ هالا شريف مان هجرت ڪيائون ۽ بالآخر اڇي موجوده ڳوٺ اڇ شريف ضلع بدين ۾ سڪونت پذير ٿيا. سندن مريد ۽ خادم جيڪي درگاهہ حضرت مخدوم نوح فقير عليہ رحمت جا ئي مريد آهن، سي سنڌ کان علاوه جيسلمير وغيره ۾ تمام گهڻي تعداد ۾ رهن ٿا.

حضرت پير ميان امام علي صدّيقي قريشي رحمة الله عليه جن جو شجره نسب هن ريت آهي: پير ميان امام علي بن پير ميان صدّيق محمد بن ميان ونهيل بن ميان ٻُڌل بن ميان ونهيل بن ميان لائق ڏنو بن ميان نيندو بن ميان لائق ڏنو بن ميان جمن بن ميان نِپوڙو بن ميان محمد عاقل بن ميان پير عنايت بن ميان فضل الله بن حضرت مخدوم ابوالخير ابو محمد بن حضرت مخدوم محمد امين اول بن حضرت مرشدنا غوث الحق مخدوم نوح فقير عليہ رحمت.

---

[452] منهنجو ننڍپڻ، ص: 103/104.

[453] منهنجو ننڍپڻ، ص: 68/69/70.

Gul Hayat Institute

حضرت پير ميان امام علي صاحب رح جن بيحد بااخلاق، خوش شڪل ۽ باهمت مرد هئا. پاڻ قدآور، بت ۾ پريل رعبدار مگر بيحد شفيق شخصيت جا مالڪ هئا. سگهڙن جي ڪچهرين ۽ رهاڻن جا ڪوڏيا ۽ ذوق جا صاحب هوندا هئا. سندن تعليم ۽ تربيت خانداني طرح سان ٿي، تڏهوڪي زماني ۾ سهولت نہ هجڻ ڪري زياده تعليم نہ وٺي سگهيا، تاهم لکڻ پڙهڻ سان شوق هوندو هون ايتري قدر جو ڪو ڪلام يا ڪو شعر وڻندو هو تہ لکي يا لکرائي پاڻ وٽ رکندا هئا. سير و سفر بہ گهڻو ڪندا هئا.

جڏهن بہ هالا شريف ايندا هئا تہ سندن پاٿاري "اناس بنگلي" ۾ ٿيندي هئي، هتي نهايت آڳاٽو دستور آهي تہ حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليہ رحمت جا سيئي مريد خادم ۽ خاص خاص ڏريون (ماڻهو) پٽ تي نڪون وغيره وڇائي سمهندا ڪندا هئا ۽ آهن حضرت پير ميان امام علي صدّيقي قريشي رح جن لاءِ حضرت قبلہ مخدوم صاحب جن خاص طرح سان کٽ ۽ ڪرسيون وغيره رکرائيندا هئا. سندن پاٿاري هميشہ متي ٿيندي هئي.

پاڻ بہ شاديون ڪيائون، پهرين شادي پنجاب ۾ رهندڙ صدّيقي قريشي پيرن مان ٿين جيڪا غالباً 1920ع واري ڏهاڪي جي بلڪل آخر ۾ يا 1930ع واري ڏهاڪي جي منڍ ۾ ٿي. سندن سهري جو نالو پير ميان فضل محمد بن پير ميان امام بخش صدّيقي قريشي آهي، ٻي شادي ڳچ سالن کان پوءِ پانن مان ڪيائون.[454]

حضرت پير ميان امام علي صدّيقي قريشي جن جو انتقال جون 1974ع ۾ ٿيو.

---

[454] حضرت پير ميان امام علي صدّيقي رح جن کي پهرئين گهر مان بہ نياڻيون ۽ ٽي فرزند تولد ٿيا، ۽ ٻئي گهر مان ٽي نياڻيون ۽ ٽي فرزند تولد ٿيا. سندس فرزندن جا اسم گرامي هي آهن:

1. حضرت پير ميان علي انور صدّيقي قريشي رح.
2. حضرت پير ميان علي بهادر صدّيقي قريشي رح.
3. حضرت پير ميان علي نواز صدّيقي قريشي رح.
4. حضرت پير ميان منور علي صدّيقي قريشي رح.
5. حضرت پير ميان مختيار علي صدّيقي قريشي رح.
6. حضرت پير ميان علي احمد صدّيقي قريشي رح.

Gul Hayat Institute

واقعاتي تاريخ:

(1345_1364هه 1927_1944ع)

1927ع

14_ جنوري:
حضرت مخدوم غلام محمد "مغموم" بن حضرت مخدوم ظهيرالدين جي دستاربندي ٿي. پاڻ حضرت مخدوم نوح جن جي 16_سجاده نشين جي حيثيت ۾ مسندِ خلافت تي ويٺا (9_ رجب 1345هه).

29_ مارچ:
هڪ مسلمان عورت جي معاملي تان لاڙڪاڻي مان هندو-مسلم فسادن جي شروعات ٿي.

5_ اپريل:
صوفي محمد زمان "مجذوب" بن صوفي نواز علي سومرو ڳوٺ صوفي فقير ۾ ڄائو.

5_ جون:
سر شاهنواز ڀٽي جي صدارت ۾ "سنڌ محمڊن ايسوسيئيشن" جي گڏجاڻي حيدرآباد ۾ ٿي.

27_ جولائي:
پيرزادو عبدالقيوم "صائب" بن پيرزاده نبي بخش ڄائو.

21_ سيپٽمبر:
ڊاڪٽر عمر بن محمد دائود پوٽي، سنڌ مدرسي ڪراچي جي پرنسپال جي چارج ورتي.

18_ آڪٽوبر:
ڊاڪٽر نجم الدين عباسي "نجم عباسي" ڄائو.

27_ نومبر:
مخدوم پير ميان اعجاز حسين صدّيقي قريشي، هالا نوان ۾ تولد ٿيو.

1928ع

1_ جنوري:
سيد سردار علي شاهه "ذاڪر" گهوٽڪيءَ ۾ ڄائو.

Gul Hayat Institute

5_ جنوري:

قائدا عوام، شهيد جمهوريت فخرِ ايشيا ذوالفقار علي خان ڀٽو لاڙڪاڻي ۾ ڄائو.

12_ جنوري:

ڇتن شاهہ دوم بن سيد عنايت شاهہ دوم جو وصال ٿيو.

29_ جنوري:

شاهہ حيدر سنائيؒ جي عرس جي موقعي تي سن ۾ تعليمي ۽ تنظيمي ڪانفرنس ٿي.

22_ فيبروري:

سيد محمد حافظ شاهہ ولد سيد الله بخش شاهہ ڄائو. سندس تخلص ”ناطق“ هئو جيڪو مخدوم طالب المولىٰ ڏنس.

28_ فيبروري:

صالح ميمڻ ”مسرور ڪيفي“ ولد عبدالرحمان ميمڻ تولد ٿيو.

16_ مئي:

سيد زمان شاهہ ”ساقي“ رضوي جو انتقال ٿيو.

17_ جولائي:

سنڌ هندو- مسلم پئڪٽ ٿيو. پهريون دفعو سنڌي هندن سنڌ جي جدائي واري سوال کي قبول ڪيو.

27_ آڪٽوبر:

خلافت تحريڪ سنڌ صوبي جو اجلاس سکر ۾ شروع ٿيو. حسين احمد مدني صدارت ڪئي.

12_ نومبر:

سرجان سائمن جي اڳواڻيءَ ۾ ”سائمن ڪميشن“ ڪراچي پهتي.

12_ نومبر:

”سنڌ محمدن ايسوسيئيشن“ جو وفد، محمد ايوب کهڙي جي اڳواڻي ۾ سائمن ڪميشن سان مليو.

22_ نومبر:

موجوده پير پاڳارو، پير سيد شاهہ مردان شاهہ ثاني تولد ٿيو.

Gul Hayat Institute

1929ع

7_ جنوري:
راءِ بهادر سيٺ وشنداس ولد سيٺ نهال چند پارواڻي جو 85 سالن جي عمر ۾ ديهانت ٿيو. سندس ولادت 1843ع ۾ ٿي.

16_ جنوري:
غلام رسول ابڙو ولد حاجي محمد بخش ابڙو، ڳوٺ ٽرڙي محبّت ضلعي دادو ۾ ڄائو. سندس تخلص "راز" آهي.

15_ مارچ:
غازي الدين "نشتر ناٿن شاهي" ڄائو.

3_ جولائي:
خانبهادر شمس العلماءِ مرزا قليچ بيگ ولد مرزا فريدون بيگ انتقال ڪيو.

14_ آگسٽ:
اميد علي جمالي "اميد خيرپوري" ولد مراد علي خان جمالي خيرپور ۾ ڄائو.

31_ آڪٽوبر:
مفتي محمد سعدالله انصاري "سڪينه الروح في تذڪرة المخدوم نوح" جو سنڌيءَ ۾ ترجمو لکي پورو ڪيو (27_جمادي الاول 1348هه). ڪتاب جا مصنف اعليٰ حضرت مخدوم مولوي غلام حيدر صدّيقي هالائي رحمة الله عليه هئا.

7_ ڊسمبر:
آغا خان جي شادي ٿي.

13_ ڊسمبر:
شمس شاهه "مجذوب" وفات ڪئي. ڳوٺ غلام آرائي تعلقي ٽنڊو باگو ۾ دفن ٿيو.

Gul Hayat Institute

1930ع

15_ جنوري:
سنڌ جو مشهور شاعر ۽ راڳي فقير حسين بخش "خادم سروري" ولد پير بخش ينگر ڄائو. حضرت مخدوم طالب المولىٰ رحمة الله عليه سان بيحد محبّت ۽ عقيدت هئس ۽ سندن حاضري جو ملازم هئو.

16_ جنوري:

سيد احمد شاھ، ”استاد بخاري“ ڄائو.

هڪ شخص هڪڙي شهر ۾ دانهون رڙيون ڪيون،
بيدرد لوڪ بند ڪٽي درد دريون ڪيون.

استاد بخاري

29_ مارچ:

محمد بلاول ”پرديسي“ ولد محمد يعقوب ڳوٺ خانوٽ تعلقي هالا ۾ ڄائو.

11_ اپريل:

محمد آچر ”نظير تڪڙائي“ ولد جمال خان تولد ٿيو.

18_ مئي:

ڊاڪٽر مرزا مراد علي بيگ ”مدد“ ولد مرزا نور محمد بيگ (ڄم 1884ع) جو وصال ٿيو.

22_ مئي:

سنڌ مسلم ڪانفرنس جي گڏجاڻي سکر ۾ ٿي، سر شاهنواز ڀٽي صدارت ڪئي.

7_ جون:

نقير قلندر بخش صوفيءَ جي شهادت ٿي، پاڻ ان وقت روزي سان هئو. (9_ محرم 1349ھ).

14_ جولائي:

مولوي عبدالله ”اثر“ ولد مولوي الهڏنو لاڙڪاڻي جي ڳوٺ پيڙو چانڊيو ۾ ڄائو. ”ذڪر حبيب ﷺ“ نالي نعتيہ ديوان لکيائين. 26_ ڊسمبر 1976ع تي هڪ حادثي ۾ انتقال ڪيائين.

5_ آگسٽ:

سکر ۾ هندو_مسلم فساد ٿيو.

Gul Hayat Institute

1_ آڪٽوبر:

قائداعظم محمد علي جناح، سنڌ مدرسہ ڪاليج ڪراچيءَ ۾ شاگردن کي خطاب ڪيو.

8_ آڪٽوبر:

سنڌ جو مشهور معروف شاعر ۽ اديب عبدالرؤف ابڙو ”منصور ويراڳي“ هالا نوان ۾ ڄائو.

12_ نومبر:

برطانيا ۾ پهرين گول ميز ڪانفرنس شروع ٿي.

5_ ڊسمبر:

سنڌ جي بزرگ حضرت سيد سمن شاهه سرڪار رحمة الله عليه جو انتقال ٿيو (14_ رجب 1349هه). پاڻ حضرت سيّدنا امام حسين عليه السلام جي اولاد مان هئو. سندس سلسلهٔ نسب هن ريت آهي: سيد سمن شاهه بن سيد گل شاهه ثاني بن سيد قربان علي شاهه بن سيد علي بخش شاهه بن سيد گل شاهه بخاري (هي بزرگ 12 صدي هجري ڌاري سنڌ ۾ آيو.) سيد سمن شاهه جي درگاهه ضلعي بدين ۾ آهي.

1931ع

8_ فيبروري:

مير امام بخش خان ٽالپر 'خيرپور ميرس' واري جو وصال ٿيو.

20_ فيبروري:

خير محمد "سوز ڇڇڙائي" ولد استاد خدا بخش ٻرڙو ڳوٺ ڇڇڙا ضلعي لاڙڪاڻي ۾ ڄائو.

5_ اپريل:

سنڌ جو شاعر احمد خان "مدهوش" ولد حاجي فقير شغلي جوهي ضلعي دادو ۾ ڄائو.

7_ اپريل:

علامه محمد قاسم ڳڙهي ياسيني جو وصال ٿيو (18_ذوالقعد 1349هه).

12_ اپريل:

سيد اسد الله شاهه "بيخود حسيني"، ٽکڙ ۾ ڄائو.

اسان جون اميدون اوهان جا بهانا،
ٿيا ڇڙ تہ ڪارون جا ڪي خزانا.
بيخود حسيني

27_ اپريل:

ڪراچيءَ ۾ آل انڊيا ڪانگريس جو اجلاس ٿيو. سردار ولڀ ڀائي پٽيل صدارت ڪئي.

30_ جون:

پير سيد حزب الله شاهه عرف جيئل شاهه راشدي ولد پير حسين علي شاهه

Gul Hayat Institute

راشدي کي حُرن پير ڳوٺ ۾ شهيد ڪري ڇڏيو. سندس مزار پير ڳوٺ ۾ درگاهہ جي اُتر پاسي آهي. سندس ولادت 1902ع ۾ ٿي.

11ـ سيپٽمبر:

سيد پير حاجي امام الدين راشديءَ جو انتقال ٿيو (27ـ ربيع الثاني 1350هـ). پاڻ پير سيد رشيد الدين صاحب العلم الثالث جو فرزند هئو.

15ـ سيپٽمبر:

مولانا دين محمد بنوي ولد ڳهٽو خان چانڊيو گذاري ويو.

4ـ نومبر:

سنڌي مسلم ادبي سوسائٽي جي مئنيجنگ ڪميٽي جي گڏجاڻيءَ ۾ فيصلو ڪيو ويو تہ مهيني جي آخري آچر تي مشاعرو منعقد ٿيندو. مشاعره ڪميٽي قائم ڪئي ويئي جنهن جو چيئرمين ميان محمد بخش "واصف" ۽ سيڪريٽري حڪيم الله خان ممتاز کي مقرر ڪيو ويو.

13ـ ڊسمبر:

سنڌي مسلم ادبي سوسائٽي طرفان پهريون مشاعرو ڪيو ويو. ان مشاعري جي مصرع هن طرح هئي:

"سج چڙهي آيو مٿي اُٿ ننڊ مان بيدار ٿي"

25ـ ڊسمبر:

سردار واحد بخش ڀُٽي جو وصال ٿيو.

1932ع

2ـ جنوري:

سنڌي مسلم ادبي سوسائٽي پاران ٿياسافيڪل هال ۾ شاهہ ڀٽائيؒ جي ورسي ملهائڻ جو انتظام ڪيو ويو.

7ـ فيبروري:

آخوند عبدالقادر "بيدل" ولد محمد پناهہ ڀٽي (ڄم 1837ع) جو انتقال ٿيو.

14ـ مارچ:

زرڪ خان لاشاري جو انتقال ٿيو. پاڻ ڏٽي بخش لاشاري جو فرزند ۽ سنڌ جي مشهور شاعر رشيد احمد لاشاري جو والد هو. پاڻ خود بہ شاعر هئو. سندس تخلص "زرڪ" هئو.

Gul Hayat Institute

20_ اپريل:
مولوي عبدالله بنگلديرائي جو وصال ٿيو. (ڄم 1244هہ).
12_ مئي:
مخدوم امير احمد، نوشهروفيروز جي گورنمينٽ مدرسي ۽ هاءِ اسڪول ۾
پهريون عربي ٽيچر مقرر ٿيو.
19_ مئي:
مرزا قربان علي بيگ "قربان" ولد مرزا قاسم علي بيگ جو انتقال ٿيو.
26_ جون:
بزمِ مشاعره لاڙڪاڻي پاران ميان علي قادري جي اوطاق تي عبدالرزاق
"رفعت" جي صدارت هيٺ هن طرح تي مشاعرو ٿيو:
"نگاهِ قيس کي پرواهہ ڇا ليليٰ جي بسمل جي"

18_ آگسٽ:
شيخ عبدالمجيد سنڌي ڪراچي ۾ "سنڌ آزاد پارٽي" قائم ڪئي.
19_ سيپٽمبر:
سنڌ آزاد ڪانفرنس طرفان سنڌ آزاد ڏينهن ملهايو ويو.
30_ آڪٽوبر:
حضرت عنايت الله رامپوري جي خليفي علامہ محمود صدّيقي ڀاٽائي بن
ميان محمد صالح جو وصال ٿيو (29_ جمادي الثاني 1351هہ).
15_ نومبر:
علامہ يوسف علي جي صدارت ۾ ٻي سنڌ آزاد ڪانفرنس حيدرآباد ۾ ٿي.
28_ نومبر:
ميان غلام سرور "فقير" قادري ولد ميان نور محمد قادري جو وصال ٿيو.
27_ ڊسمبر:
ٽين آل سنڌ ادبي ڪانفرنس، پروفيسر جيٺ مل ڀرس رام گلراجاڻي جي
صدارت ۾ شڪارپور ۾ ٿي.

1933ع

1_ جنوري:
گل حسن گوپانگ "شاد" ڳوٺ محرم خان گوپانگ ضلعي لاڙڪاڻي ۾ ڄائو.

Gul Hayat Institute

7_ جنوري:

مخدوم پير ميان غلام حسين "شيدا" صدّيقي جي هالا ۾ وفات ٿي.

1_ فيبروري:

مراد علي "نور" ولد صادق علي قريشي ڳڙهي خيرو جيڪب آباد ۾ ڄائو.

21_ مارچ:

مولا بخش "مولائي" ولد ڪوڙو خان جتوئي لاڙڪاڻي ۾ ڄائو.

29_ مارچ:

قائداعظم جي سُهري، سر ڊنشا مانڪجي پٽيت Sir Dinshaw Manocjee Petit جو انتقال ٿيو. سندس ولادت 1873ع ۾ ٿي.

10_ مئي:

مولوي بهاءالدين "بهائي" جو وصال ٿيو (14_ محرم 1352هه).

18_ مئي:

پير علي بخش شاهه "علڻ" پٺائي جو وصال ٿيو. سندس ولادت 1871ع ۾ ۽ دستاربندي 1900ع ۾ ٿي. پاڻ حضرت امام موسيٰ ڪاظم ؑ جي اولاد مان هئو. سندس والد جو نالو پير لطف علي شاهه هئو.

5_ جولائي:

خانبهادر محمد ايوب کهڙو مسلمانن جي نمائندگي ڪرڻ لاءِ ايئر فرانس جي جهاز جي ذريعي ڪراچيءَ کان لنڊن روانو ٿيو.

7_ جولائي:

ڪراچيءَ ۾ هندو_مسلم فساد ٿيو.

22_ جولائي:

ڪتاب "راز و نياز" جي سهڙيندڙ مير محمد خان ولد مير سلطان علي خان ٽالپر جي ولادت ٿي. سندس تخلص "نياز" هئو. 1953ع ۾ سندس نوحن جو ڪتاب "ريحانِ ڪربلا" شايع ٿيو.

3_ آگسٽ:

عبدالنبي "خاتم جانوري" بلوچ ولد الحاج محمد ارباب خان "ارباب" ڄائو. پاڻ برمِ طالب المولىٰ سنڌ جي مرڪزي ڪائونسل جو ميمبر آهي.

21_ آڪٽوبر:

"بزمِ ادب ڪراچيءَ" جو مشاعرو هن طرح تي ٿيو:

Gul Hayat Institute

"مزو انگور جو مئيخوار ڪان پڇ"

22_ نومبر:
فقير محمود "مل" پلي (ڄم 1289هہ/73_1872ع) جو وصال ٿيو سندس والد جو نالو محمد عارف پلي هئو (3_ شعبان 1352هہ).

9_ ڊسمبر:
محمد ابراهيم 'منشي' ولد محمد اسحاق سومرو ڳوٺ جنهاڻ سومرو ۾ ڄائو.

19_ ڊسمبر:
"سنڌي سڌار سوسائٽي" طرفان ڪراچي اڪيڊمي هال ۾ سيٺ غلام علي چاڳلا جي صدارت هيٺ "قادر جي قدرت" جي عنوان تي مشاعرو ٿيو.

22_ ڊسمبر:
نذير احمد جروار "نذير" ڳوٺ گل محمد جروار تعلقي شهدادڪوٽ ۾ ڄائو.

1934ع

8_ جنوري:
سنڌ جو شيرين بيان شاعر، پروفيسر محمد بچل "محبوب سروري" ڳوٺ هوسڙي، تعلقي حيدرآباد ۾ ڄائو:

ساغرِ مي تہ ڇا! جيڪي بہ وٽئي ڏي ساقي!
تو هٿان زهر بہ آيو تہ مڙئي خير آهي.

2_ فيبروري:
سنڌ جي بزرگ ۽ ڪهنہ مشق شاعر محمد هاشم "مخلص" ٽکڙائي ولد حافظ احمد جو وصال ٿيو.

Gul Hayat Institute

16_ فيبروري:
"پروانو پيٽي" ولد گل محمد پيٽي ڄائو.

9_ اپريل:
فقير الهہ بخش عرف وحدت علي نقرچ ڄائو.

6_ مئي:
سنڌي مسلم ادبي سوسائٽي جو ساليانو اجلاس ٿيو جنهن ۾ سيد ميران محمد شاهہ کي صدر، ڊاڪٽر ابراهيم "خليل" کي نائب صدر، خانبهادر محمد صدّيق ميمڻ جنرل سيڪريٽري، سيٺ ڪمال الدين ميمڻ ۽ سيد مٺن شاهہ

ڪي جوائنٽ سيڪريٽري چونڊيو ويو. مخدوم غلام حيدر صدّيقي ؒ ۽ حڪيم فتح محمد سيوهاڻي وغيره مئنيجنگ ڪميٽي جا ميمبر ٿيا.

12_ جون:

سنڌ پيپلز پارٽي قائم ٿي. سر شاهنوا ڀٽوان جو صدر منتخب ٿيو.

23_ جون:

سر غلام حسين هدايت الله، ”گورنر بمبئي جي ڪائونسل“ تان رٽائرڊ ٿيو.

25_ جون:

حافظ محمد هارون ”دلگير“ جو وصال ٿيو(11_ ربيع الاول 1353هه). سيد مٺن شاهه اجناڻي حيدرآبادي جي خانداني شجري جو قلمي نسخو سندس خوشخطي ۾ آهي.

1_ جولائي:

عبدالرزاق ”راز“ سومرو ولد محمد حسن ”مسڪين“ سومرو ضلعي شڪارپور ۾ ڄائو.

29_ جولائي:

سر غلام حسين هدايت الله جي صدارت ۾ ”سنڌ عليحده ڪانفرنس“ ڪراچيءَ ۾ ٿي.

7_ ڊسمبر:

ڊاڪٽر نور نبي، ”تنوير عباسي“ ولد گل حسن عباسي ڄائو.

11_ ڊسمبر:

سنڌ جو اڳوڻو وزيرِاعليٰ سائين عبدالله شاهه ڳوٺ واهڙ ضلعي دادو ۾ ڄائو. (15، رمضان المبارڪ 1354 هه)

1935ع

16_ جنوري:

منٺار فقير راڄڙ ولد قبول محمد راڄڙ جو وصال ٿيو سندس ولادت 1865ع ۾ ٿي.

24_ فيبروري:

اڳوڻو وفاقي وزير عبدالحفيظ پيرزادو ڄائو.

12_ مارچ:

جمال الدين ”جوڳي“ ولد تاج محمد جمالي ڳوٺ ٻبر، ضلعي جيڪب آباد ۾ ڄائو.

Gul Hayat Institute

21_ اپريل:
”سنڌ مسلم ادبي سوسائٽي“ جو ساليانو اجلاس ٿيو تقريباً ساڳيا عهديدار چونڊيا ويا.

3_ مئي:
ڪراچيءَ جو ميئر چونڊيو سندس مقابلي ۾ قاضي خدا بخش 34 ووٽ کٽي حاتم علويءَ 23 ووٽ کنيا.

9_ مئي:
شيخ عبدالمجيد سنڌي، سنڌ جي عليحدگيءَ تي ڪراچيءَ ۾ ليڪچر ڏنو.

2_ آگسٽ:
برطانيا جي پارليامينٽ، گورنمينٽ آف انڊيا ايڪٽ 1935ع منظور ڪيو ۽ آرٽيڪل 42 تحت سنڌ کي بمبئي کان الڳ قرار ڏنو ويو.

15_ آگسٽ:
”سنڌ آزاد ڪانفرنس“ جي گڏجاڻي حيدرآباد ۾ ٿي.

22_ سيپٽمبر:
مولانا مخدوم غلام محمد ملڪاڻي جو وصال ٿيو.

15_ آڪٽوبر:
سيد نادر علي شاهه ”فراق صوفي“ دربيلو (ڏيرو) تعلقي ڪنڊياري ۾ جائو.

25_ ڊسمبر:
هزهائينيس سر مير علي نواز خان ”ناز“ جو وصال ٿيو پاڻ مير امام بخش خان ٽالپر جو فرزند هئو. کيس ڪربلا معليٰ ۾ دفن ڪيو ويو.

1936ع

Gul Hayat Institute

1_ جنوري:
گل حسن ”گل“ برڙو لاڙڪاڻي ۾ جائو.

20_ جنوري:
شهنشاهه جارج _V جو انتقال ٿيو. ايڊورڊ _VIII نئون شهنشاهه ٿيو.

18_ فيبروري:
پير سيد علي اصغر شاهه ”علي“ ولد پير سيد حزب الله شاهه جو وصال ٿيو.

2_ مارچ:
سيٺ آئيداس مل ٽيڪچند نور پورائي ديهانت ڪيو.

1۔ اپريل:
سنڌ کي الڳ صوبي جي حيثيت ملي.
9۔ مئي:
اي. ايچ. ماما، ڪراچيءَ جو ميئر ٿيو.
29۔ مئي:
گانڌيءَ جي پٽ هيرا لال، بمبئي جي مسجد ۾ اسلام قبوليو. سندس نالو عبدالله رکيو ويو. (9 ربيع الاول 1355هہ)
19۔ جون:
حاجي عبدالله هارون، "سنڌ يونينسٽ پارٽي" ٺاهي.
18۔ آگسٽ:
پير ميان سيد محمد شاهہ (ڄم: 1894ع) ولد پير محمد شير شاهہ جيلاني جو وصال ٿيو.
19۔ آگسٽ:
سر غلام حسين هدايت الله جي ڪوشش سان "سنڌ مسلم جماعت" قائم ٿي.
31۔ آڪٽوبر:
سنڌ اتحاد تنظيم (پارٽي) جو قيام ٿيو بنيادي اراڪين مان ڪجهہ هي هئا:
1۔ سر شاهنواز خان ڀٽو.
2۔ سر حاجي عبدالله هارون.
3۔ سر غلام حسين هدايت الله.
4۔ راءِ بهادر هوتچند روپا چند تنڌاڻي.
5۔ ڍنگو مل.
5۔ نومبر:
سر غلام حسين هدايت الله، "سنڌ مسلم پوليٽيڪل پارٽي" ٺاهي.
11۔ ڊسمبر:
سيد علي احمد شاهہ اجناڻي "ساقي سروريءَ" جي ولادت ٿي. پاڻ سيد مٺن شاهہ جو چوٿون نمبر فرزند آهي. سندس ڪلام جو مجموعو "سنگِ در" طالب المولىٰ اڪيڊمي طرفان شايع ٿيو آهي.

Gul Hayat Institute

29_ ڊسمبر:
محترمہ زرينہ بلوچ جي ولادت ٿي.

1937ع

1_ جنوري:
ڊاڪٽر حبيب الله صدّيقي ”حبيب“ ولد ڪريم بخش صدّيقي پاٽ ضلعي دادو ۾ ڄائو.
31_ جنوري:
گورنمينٽ آف انڊيا ايڪٽ 1935ع تحت، سنڌ ۾ پهرئين دفعو صوبائي اليڪشن ٿي.
14_ مارچ:
محمد صدّيق ”سروبچ“ آبائي ڳوٺ ابراهيم تارڙو لڳ سجاول ضلعي ٺٽي ۾ ڄائو.
19_ مارچ:
قاضي محمد دائود جو انتقال ٿيو. پاڻ حافظ حاجي حامد ٽکڙائي جو ٻيو نمبر فرزند هئو، سندس ولادت 1286هہ ڌاري اڳين ٽکڙ ۾ ٿي. سندس تخلص ”دائود“ هو.
22_ مارچ:
سر غلام حسين هدايت الله سنڌ جو پهريون وزيراعليٰ ٿيو.
31_ مارچ:
پير سيد حامد شاهہ راشديءَ جو وصال ٿيو. پاڻ پير حسام الدين راشديءَ پير علي محمد راشدي جو والد هئو.
29_ اپريل:
سيد محمد ڪامل شاهہ جو وصال ٿيو. پاڻ سيد ميان قبول محمد شاهہ جو فرزند هو.
4_ جولائي:
يار علي شاهہ ”محسن ڪڪڙائي“ ولد احمد شاهہ ڄائو.
3_ آگسٽ:
سنڌ قانون ساز اسيمبلي جو اجلاس شروع ٿيو 1_ سيپٽمبر تائين هليو.

Gul Hayat Institute

14_ آگسٽ:

سيد ظفر حسن ڄائو. سنڌي ادبي بورڊ جو سيڪريٽري ٿي رهيو سندس انتقال 8_ مارچ 1998ع تي ٿيو.

18_ آڪٽوبر:

سنڌ جي وزير مُکي گوبندرام استعيفيٰ ڏني.

13_ ڊسمبر:

اسماعيلين جو موجوده روحاني پيشوا، آغا خان شهزادو ڪريم الحسين شاهہ جنيوا ۾ ڄائو.

1938ع

11_ جنوري:

مخدوم بصرالدين صدّيقي جو وصال ٿيو.

6_ فيبروري:

شيخ عبدالمجيد جي ڪراچي واري رهائش گاهہ تي "آل انديا مسلم ليگ سنڌ" جو افتتاح ٿيو.

26_ فيبروري:

سنڌ قانون ساز اسيمبلي جو اجلاس شروع ٿيو.

1_ مارچ:

سيد غلام رسول شاهہ "سوز تڪڙائي" اصغر آباد، حيدرآباد ۾ ڄائو.

21_ مارچ:

سنڌ وزارت مستعفي ٿي. يونائيٽيڊ پارٽي، آزاد هندو ميمبرن سان گڏجي حڪومت ٺاهي.

23_ مارچ:

خانبهادر الله بخش سومرو، سنڌ جو وزيراعليٰ ٿيو.

13_ اپريل:

قمرالدين محمد مقبول ٻگهيو عرف "قمر شهباز" ڄائو.

19_ مئي:

سنڌ قانون ساز اسيمبلي جو اجلاس شروع ٿيو. 1_ جون تائين هليو.

Gul Hayat Institute

1_ جولائي:
ملڪ سڪندر خان جي ولادت ٿي.

15_ جولائي:
وزيراعليٰ سنڌ الله بخش سومري يونائيٽيڊ پارٽي تان استعيفيٰ ڏني.

19_ جولائي:
آغا غلام نبي خان ولد آغا گل حسن دراني جو شڪارپور ۾ انتقال ٿيو. سندس تخلص "آغا صوفي" هو. "سچل سرمست" نالي ڪتاب لکيائين. جيڪو گهڻو مشهور ٿيو.

1_ آگسٽ:
جي ايچ گيرٽ (Garaet) سنڌ جو قائم مقام گورنر ٿيو.

4_ سيپٽمبر:
"مسلم ليگ پارليامينٽري بورڊ صوبي سنڌ" جو قيام عمل ۾ آيو.

7_ آڪٽوبر:
قائداعظم حيدرآباد کان خاص ريل جي ذريعي ڪراچي پهتو.

8_ آڪٽوبر:
سر عبدالله هارون ڪراچيءَ ۾ صوبائي مسلم ليگ ڪانفرنس سڏائي. قائداعظم ان جي صدارت ڪئي.

16_ آڪٽوبر:
قائداعظم محمد علي جناح اندرون سنڌ جي دوري تي ڪراچي کان جيڪب آباد روانو ٿيو.

7_ نومبر:
خانبهادر حاجي امام بخش خان عرف شاهنواز خان جتوئي جو وصال ٿيو. سندس تخلص "صابر" هئو.

7_ ڊسمبر:
آغا خان، يورپ کان ڪراچي پهتو.

29_ ڊسمبر:
پير ميان احمد علي عرف غلام رسول صدّيقي جو هالا ۾ انتقال ٿيو. سندس تدفين ڪربلا معليٰ ۾ ٿي.

Gul Hayat Institute

1939ع

4_ جنوري:

سنڌ قانون ساز اسيمبلي جو اجلاس شروع ٿيو. 28_جنوري تائين هليو.

9_ جنوري:

سر غلام حسين هدايت الله، مسلم ليگ قانون ساز پارٽي سنڌ تان استعيفيٰ ڏني.

25_ جنوري:

سردار شير محمد بجاراڻي وفات ڪئي.

13_ فيبروري:

سنڌ قانون ساز اسيمبلي جو اجلاس شروع ٿيو 30_ مارچ تائين هليو.

7_ مارچ:

حضرت مولانا عبيدالله سنڌي رحمة الله عليه طويل جلاوطني بعد S.S.EI_MEDINA جي ذريعي 8 وڳي ڪراچي پهتو.

9_ مارچ:

فقير هدايت علي "نجفي" ولد ميان تراب علي تنيو جي وفات ٿي.

6_ جولائي:

محمد اسلم خان پناڻ ولد حافظ محمد خان پناڻ ڳوٺ علي بخش پڙانگ ۾ ڄائو. سندس تخلص "شاهد" آهي.

1_ آگسٽ:

امام بخش ميمڻ "عاصم" ولد محمد اسحاق شڪارپور ۾ ڄائو.

4_ آگسٽ:

حضرت غوث الحق مخدوم نوح رحمة الله عليه جي موجوده سجّاده نشين جناب مخدوم محمد امين "فهيم" ولد حضرت مخدوم محمد زمان "طالب المولیٰ" جن جي ولادت هالا نوان ۾ ٿي:

گل خوش رنگ نمودار شد به گلشن نوح
هزار بار مبارک زصيد شام و صبوح

استاد سينڌو خان صيد

Gul Hayat Institute

1_ سيپٽمبر:
ڊاڪٽر ميمڻ عبدالغفور سنڌي ولد حاجي رحيم بخش ميمڻ لاڙڪاڻي ۾ ڄائو.
30_ سيپٽمبر:
پير احسان الله شاهہ راشدي جو وصال ٿيو (15_ شعبان 1358هہ). پير صاحب، عمر جو گھڻو حصو ڳوٺ پير جھنڊي ۾ گذاريو برادري تنازعي ڪارڻ اهو ڳوٺ ڇڏي، ان جي پرسان ٻيو ڳوٺ "درگاهہ شريف" جي نالي ٻڌائي رهڻ لڳو.
12_ آڪٽوبر:
سنڌ جي ناmياري صوفي "ٻيدل فقير" ولد عبدالواسع جو وصال ٿيو. سندس ولادت 1965ع ۾ سلطان ڪوٽ اسٽيشن کان ڇهہ ڪلوميٽر پري پلي جي ويجھو شڪارپور ۾ ٿي.
12_ آڪٽوبر:
عبدالحميد ميمڻ، "حميد سنڌي" ڄائو.
2_ نومبر:
ڀڳت ڪنور رام کي پير صاحب پرچونڊي جي مريد، جان محمد جلباڻي رُڪ اسٽيشن تي بندوق هٿي قتل ڪيو.
19_ نومبر:
سرڪار طرفان "منزل گاهہ" تي زوري قبضو ڪيو ويو.
24_ ڊسمبر:
حضرت مولانا عبيدالله سنڌي رحمة الله عليه ڳوٺ پير جھنڊو ۾ "جمنا نربدا سنڌ ساگر پارٽي" قائم ڪئي.

Gul Hayat Institute

1940ع

26_ جنوري:
سنڌ ليجسليٽو اسيمبلي جو اجلاس ٿيو.
2_ فيبروري:
سر عبدالله هارون، مسلم ليگ جي هاءِ ڪمانڊ ڏانهن تاريخي خط تحرير ڪيو، جنهن ۾ انهن کي اشارو ڏنائين تہ هاڻي ڪلي طرح هندستان جي ورهاڱي ۽ پاڪستان لاءِ مطالبو ڪيو." انهيءَ خط جي بنياد تي لاهور واري

اجلاس ۾ پيش ڪرڻ لاءِ مشهور ”قرارداد پاڪستان“ جو مسودو تيار ٿيو.

3_ مارچ:

مرزا نادر بيگ ”نادر“ ولد شمس العلماءِ مرزا قليچ بيگ جو وصال ٿيو.

14_ مارچ:

ميان عبدالرحيم ولد ميان ولي محمد درس جو وصال ٿيو.

18_ مارچ:

مير بنده علي خان ٽالپر سنڌ جو وزيراعليٰ ٿيو.

23_ مارچ:

قرارداد پاڪستان منظور ٿي.

1_ اپريل:

سنڌ مسلم ادبي سوسائٽي طرفان حيدرآباد ۾ ”مدرسة البنات“ قائم ڪيو ويو. جنهن جو سنگ بنياد حضرت مولوي مخدوم غلام حيدر صدّيقي رحمه الله جن رکيو.

15_ مئي:

سيد رکيل شاھ ”رکيل“ جو وصال ٿيو.

14_ آگسٽ:

احمد خان ”آصف مصراڻي“ پرائمري اسڪول پير ڳٺيو. دادو ۾ پرائمري استاد مقرر ٿيو.

27_ آگسٽ:

راج محمد ”جمال“ پليءَ جي ولادت ٿي. (23_ رجب 1359ھ). پاڻ خانصاحب عطا محمد پلي جو فرزند هئو.

31_ آگسٽ:

سيد حاجي ميان پير شاھ لڪياري جو وصال ٿيو (27_ رجب 1359ھ). سندس والد سيد جيئندل شاھ لڪياري هئو. هي لڪياري ساداتن جي ميان پوٽہ شاخ مان آهن ۽ آباءَ و اجداد کان مخدوم نوح رحمه الله جن جا مريد آهن.

21_ سيپٽمبر:

سيد خورشيد احمد شاھ اجناڻي ”ساغر“ تولد ٿيو. پاڻ سيد حيدر شاھ ”حيدر“ اجناڻيءَ جو وڏو فرزند ۽ پڳدار آهي. (19 شعبان 1359 ھ)

Gul Hayat Institute

28_ آڪٽوبر:

امام انقلاب حضرت مولانا عبيدالله سنڌي رحمه الله، دينپور، رياست بهاولپور ۾ بيت الحڪمت قائم ڪيو.

10_ نومبر:

حاجي ميان علي محمد "قادري" ولد ميان بهاءُالدين، سجّاده نشين درگاهه قادريه لاڙڪاڻي جو وصال ٿيو. سندس ولادت 1856ع ۾ ٿي.

1941ع

11_ جنوري:

"مسجد منزل گاهه" بابت ڪورٽ فتويٰ ڏني، جنهن ۾ مسجد منزل گاهه کي تڪراري جاءِ قرار ڏنو ويو.

4_ فيبروري:

سنڌ جي مشهور صوفي بزرگ محمد فقير ڪٽياڻ عرف "فقير صاحب" ولد حيدر خان ڪٽياڻ جو وصال ٿيو. سندس ولادت 1876ع ۾ ٿي.

14_ فيبروري:

سيٺ سر عبدالله هارون 'ڪراچي ميل' ذريعي ڪراچي کان لاهور پهتو.

22_ فيبروري:

سنڌ مسلم ليگ آرگنائيزنگ ڪميٽي جي پهرئين گڏجاڻي سن ضلعي دادو ۾ ٿي.

26_ فيبروري:

سنڌ قانون ساز اسيمبليءَ جو اجلاس شروع ٿيو.

6_ مارچ:

مير بنده علي خان ٽالپر سنڌ جي وزارت اعليٰ تان استعيفيٰ ڏني. الله بخش وزيراعليٰ ٿيو.

28_ مارچ:

چوٿين آل سنڌ ادبي ڪانفرنس، ڪشنچند "بيوس" جي صدارت هيٺ ڪراچيءَ ۾ ٿي.

2_ اپريل:

سنڌ قانون ساز اسيمبليءَ جو اجلاس پورو ٿيو.

Gul Hayat Institute

7_ آگسٽ:
رابندر ناٿ ٽئگور جو ديهانت ٿيو. سندس ولادت 7_ مئي 1861ع ۾ ٿي.
1_ ڊسمبر:
امير علي شاهه "امير بخاري" ولد سيد جعفر علي شاهه بخاري ڄائو.
15_ ڊسمبر:
سنڌ قانون ساز اسيمبلي جو اجلاس شروع ٿيو ۽ 23_ ڊسمبر تائين هليو.

1942ع

5_ جنوري:
حضرت مولوي مخدوم غلام حيدر صدّيقي رحمة الله عليه، هالا ۾ هاءِ اسڪول (موجوده مخدوم غلام حيدر گورنمينٽ هاءِ اسڪول) قائم ڪيو جنهن جو سنگِ بنياد سنڌ جي وزير تعليم پير الاهي بخش رکيو.
7_ جنوري:
قانون ساز اسميبلي پروڊا "PRODA" جو قانون منظور ڪيو.
28_ جنوري:
علامه مير محمد نورنگي جي وفات ٿي (10_ محرم 1361هه).
8_ فيبروري:
استاد سينڌو خان 'صيد' ولد هندو خان انتقال ڪري ويو. استاد جي ولادت 1880ع ۾ ٿي.
12_ فيبروري:
سنڌ جي گورنر، الله بخش سومري جي وزارت کي ختم ڪري ڇڏيو.
18_ فيبروري:
سيد فتح الدين شاهه "مسڪين" عرف هادي بخش شاهه ولد سيد روشن شاهه جو ٽنڊي جهانيان ۾ انتقال ٿيو. سندس ولادت 1880ع ۾ ٿي.
14_ مارچ:
حُرن خيرپور جي ناظم پوليس غلام رسول شاهه کي ڪينواري وٽ سندس اٺالي جي موجودگيءَ ۾ قتل ڪري ڇڏيو.
27_ اپريل:
سر حاجي عبدالله هارون جو وصال ٿيو.

Gul Hayat Institute

11_ مئي:
رئيس فقير بخش خان ڪاڇيءَ جو انتقال ٿيو.

16_ مئي:
حُرن لاهور ميل کي اڏيرو لعل ۽ ٽنڊو آدم جي وچ ۾ ڪيرايو.

1_ جون:
انگريزن اوپر سنڌ جي ڇئن ضلعن سکر، خيرپور، نواشاهه ۽ سانگهڙ ۾ مارشل لا لڳائي.

20_ جون
پڳت ٽيئون رام ولد پڳت چيلارام جو حيدرآباد ۾ ديهانت ٿيو.

28_ جون:
حاجي محمد اسماعيل جان "روشن" مجددي سرهندي جو وصال ٿيو (14_ جمادي الثاني 1361هه). پاڻ حضرت آغا حاجي محمد حسن جان سرهندي جو فرزند هئو.

15_ جولائي:
نيازعلي شاهه "مرشد گيلاني" ولد سيد اظهر علي شاهه "اظهر گيلاني" ڄائو.

9_ آگسٽ:
'ڪوئٽ انڊيا' تحريڪ شروع ٿي.

10_ آڪٽوبر:
خانبهادر الله بخش سومري کي بحيثيت وزيراعليٰ برخاست ڪيو ويو.

19_ آڪٽوبر:
سر غلام حسين هدايت الله نئين سنڌ وزارت ٺاهي.

23_ آڪٽوبر:
سرغلام حسين هدايت الله، مسلم ليگ ۾ شامل ٿيو.

13_ ڊسمبر:
حڪيم فتح محمد سيوهاڻي ولد خليفه غلام محي الدين جو انتقال ٿيو.

1943ع

7_ جنوري:
عبداللطيف انصاري هالا ۾ ڄائو. پاڻ حافظ عبدالڪريم لعلواڻي انصاري جو فرزند آهي. 1992ع کان 1996ع تائين اسسٽنٽ ايڊووڪيٽ جنرل سنڌ

Gul Hayat Institute

تي رهيو.

24ـ فيبروري:

نواب حاجي غلام حيدر خان لغاري جو وصال ٿيو.

24ـ فيبروري:

سنڌ قانون ساز اسيمبليءَ جو اجلاس شروع ٿيو ۽ 6ـ مارچ تي ختم ٿيو.

3ـ مارچ:

سنڌ اسيمبلي قرارداد پاڪستان منظور ڪئي.

20ـ مارچ:

پير پاڳاري پير صبغت الله شاهہ راشدي کي بغاوت جي الزام ۾ ڦاسي ڏني وئي.

14ـ مئي:

خانبهادر الله بخش سومرو (ڄم 1900ع) ولد حاجي محمد عمر سومرو شهيد ٿي ويو. ”صبح جو شڪارپور ۾ ٽانگي ۾ سوار ٿي، هڪ طرف ڪان جيئن واپس پئي آيو تہ ڪن ماڻهن مٿس پستول مان بہ فائر ڪري کيس شهيد ڪري وڌو ۽ ڀڄي ويا. سندس خاندان مان هي ٽيون شهيد هو.“

13ـ جون:

مسلم ليگ صوبي سنڌ جو ڪراچيءَ ۾ اجلاس ٿيو.

15ـ آڪٽوبر:

غلام مصطفيٰ ”مشتاق“ ولد عبدالرحيم ميمڻ لاڙڪاڻي ۾ ڄائو.

5ـ ڊسمبر:

حضرت مولانا عبيدالله سنڌي رحمة الله عليه، سنڌ ۽ لاهور جي دوري بعد جامعہ مليہ دهلي پهتو.

1944ع

Gul Hayat Institute

15ـ جنوري:

وڏيري حاجي خان محمد انڙ جو وصال ٿيو (18ـ محرم 1363هہ). گھڻو وقت ڊسٽرڪٽ لوڪل بورڊ نوابشاهہ جو ميمبر ٿي رهيو.

30ـ مارچ:

ماستر خادم حسين علوي هالا ۾ ڄائو. سندس والد آخوند عبدالرحمان علوي ۽ تخلص ’همدم سروري‘ آهي. پاڻ ’بزم طالب المولىٰ شاخ هالا‘ جو سرگرم

رڪن آهي. زيرِ مطالعہ ڪتاب جي مسودي جي نقل ناهڻ ۾ وڏي مدد ڪيائين.

دريا جي موج مستيءَ ۾ ڪنارن کي ڏسي رهبو
سندس دهشت ۽ وحشت جي اشارن کي ڏسي رهبو
همدم

16_ اپريل:

پنجين آل سنڌ ادبي ڪانفرنس، زير صدارت شيخ محمد ابراهيم 'خليل' لاڙڪاڻي ۾ ٿي.

17_ اپريل:

امام انقلاب حضرت مولانا عبيدالله سنڌيؒ جمعيت طلباءِ سنڌ کي حيدرآباد ۾ خطاب ڪيو.

22_ آگسٽ:

حضرت امام انقلاب مولانا عبيدالله سنڌيؒ جو دينپور، بهاولپور رياست ۾ انتقال ٿيو.

26_ سيپٽمبر:

خانبهادر الله بخش سومرو جي قتل جي سلسلي ۾ خانبهادر محمد ايوب کهڙي کي گرفتار ڪري مٿس ڪيس هلايو ويو.

7_ ڊسمبر:

ولي محمد 'وفا' پلي ولد خانصاحب عطا محمد پلي ڄائو. سندس شمار سنڌ جي بهترين غزل گو شاعرن ۾ ٿئي ٿو.

15_ ڊسمبر:

حضرت غوث الحق مخدوم نوحؒ جي 16_ سجّاده نشين حضرت مخدوم غلام محمد 'مغموم'، جن جو مغرب جي اذان وقت هالا نوان ۾ وصال ٿيو. سندن فرزند حضرت مخدوم محمد زمان طالب الموليٰ سائينؒ جن حضرت غوث الحق مخدوم نوحؒ جن جي 17_ سجّاده نشين جي حيثيت سان مسندِ خلافت تي ويٺا.

Gul Hayat Institute

شجرا

Gul Hayat Institute

1_ شجرهء عالي نسب.
2_ حضرت بادشاهہ پير دستگير رحمة الله عليه.
3_ اجناڻي سادات.
4_ رضوي ۽ نقوي سادات.
5_ حضرت بيبي اسماءَ بنت عُمَيس الخَثعَمِيه رضي الله عنها.
6_ حضرت بيبي نائلة بنت الفَرافِصة رحمة الله عليه.
7_ جنرل مسلم بن عقبة اليربوعي الذبياني.
8_ بنو ڪِنده.
9_ حضرت ابن الجوزي رحمة الله عليه.
10_ حضرت پير ميان قائم الدين صدّيقي قريشي رحمة الله عليه.
11_ حضرت پير ميان محمد علي صدّيقي قريشي رحمة الله عليه.
12_ نورپور جا پير صاحبان.
13_ حضرت مخدوم محمد حسن صدّيقي قريشي رحمة الله عليه.
14_ درگاهہ شريف هالا جا مجاور.
(حافظ عبدالرحمان جو اولاد)
15_ درگاهہ شريف هالا جا مجاور.
(حافظ عبدالسلام جو اولاد)

Gul Hayat Institute

1: شجرہ عالی نسب:

حضرت ابوالبشر آدم صفی اللہ
حضرت شیث
انوش
قینان
برد
حضرت ادریس
حضرت متوشلخ
حضرت لمک
حضرت ابوالبشر ثانی نوح نجیح اللہ
سام
ارفخشد
شالخ
حضرت ہود
فالغ
شالغ
ناحور
آذر
حضرت ابوالانبیاء ابراہیم خلیل اللہ
حضرت اسماعیل ذبیح اللہ
نبت
صلح
عابر
الھمیسع
ادد
اد
عدنان
معد
نزار
مضر
ابو عمرو الیاس
ابو ھذیل عامر مدرکہ
اباأسد خزیمہ
ابو النضر کنانہ
ابو یخلد النضر
ابو الحارث مالک
ابو غالب فہر القریش
ابو لوی غالب
ابو کعب لوی
ابا ھصیص کعب

ابو یقظہ مرہ

کلاب
قصی
عبدمناف
سیدنا حضرت ابوالفضل ہاشم
سیدنا حضرت ابو الحارث عبدالمطلب القریشی

سیدنا حضرت ابو طالب عبدمناف
امیر المومنین حضرت علی المرتضی

سیدنا و مولانا حضرت عبداللہ
خاتم الانبیاء سیدنا و مولانا حضرت محمد مصطفیٰ الہاشمی القریشی

تیم
سعد
کعب
عمرو
عامر
حضرت ابو قحانہ عثمان
خلیفہ الرسول حضرت ابوبکر الصدیق

Gul Hayat Institute

2:حضرت بادشاھ پير دستگير رحمة الله عليه:

حضرت سيدنا ابو الحسن علي المرتضيٰ رضي الله عنه

|

حضرت سيدنا امام ابو محمد الحسن المجتبيٰ رضي الله عنه

|

حضرت امام الحسن المثنيٰ رحمة الله عليه

|

حضرت ابو محمد عبدالله المحض رحمة الله عليه

|

حضرت ابوالحسن موسيٰ الجون رحمة الله عليه

|

حضرت شيخ عبدالله الصالح رحمة الله عليه

|

حضرت ابو عمرو موسيٰ الثاني رحمة الله عليه

|

حضرت دائود رحمة الله عليه

|

حضرت محمد رحمة الله عليه

|

حضرت يحيٰ الزاهد رحمة الله عليه

|

حضرت عبدالله

|

حضرت ابو صالح موسيٰ جنگي دوست رحمة الله عليه

|

غوث الاعظم
قطب الکونين سيدنا حضرت
محي الدين ابو محمد عبدالقادر الحسني الجيلاني رحمة الله عليه
(حضرت بادشاھ پير دستگير)
(ولادت: 9 ربيع الثاني 470ھ/30 آڪٽوبر 1077ع)
وصال: 9 ربيع الثاني 561ھ/12 فيبروري 1166ع)

Gul Hayat Institute

3: اجناڻي سادات:

حضرت امام ابوالحسن موسيٰ ڪاظم ؑ

سيد ابوالحسن جعفر ثاني الحواري ؒ

سيد ابو علي الحسن الثائر ؒ

سيد ابوالحسن علي الحواري ؒ

سيد الحسين الحواري ؒ

سيد ابوالحسين علي الحواري ؒ

سيد ابو محمد يوسف سبزواري ؒ

سيد محمد سبزواري ؒ

سيد احمد ترمذي بخاري ؒ

سيد مير علي شاهه ترمذي ؒ

سيد حسين شاهه ترمذي ؒ

سيد محمد ترمذي شيرازي ؒ

سيد مير علي هراتي ؒ (*)

سيد حيدر شاهه هراتي ؒ

سيد مير علي سنڌي ؒ

سيد شرف الدين شاهه ؒ
(سندس اولاد کي شرف پوٽا بہ چوندا آهن)

سيد جلال عرف جراڙ ؒ

سيد ابوبڪر عرف بڪر ؒ
(ڏسو ص: 328)

Gul Hayat Institute

---

* سيد اسدالله شاهه بيخود حسيني جي تحقيق مطابق هيءُ سيد مير علي هراتي دراصل مير سيد علي ترخان هئو. راوي سيد شبير هاتف تڪڙائي.

Gul Hayat Institute

* وصال: 13 محرم 1303هه/23 آڪٽوبر 1885ع.

4: رضوي ۽ نقوي سادات:

حضرت سيدنا امام ابوالحسن موسيٰ الڪاظم عليه السلام

حضرت سيدنا امام ابوالحسن علي الرضا عليه السلام

حضرت سيدنا امام ابوجعفر محمّد التقي عليه السلام

حضرت سيدنا امام ابوالحسن علي النقي عليه السلام

حضرت ابو عبدالله جعفر الثاني برهان الله رحمة الله عليه

سلطان سيد نظام الدين علي عشقر رحمة الله عليه

اسماعيل

عقيل الثاني

هارون

حمزه

جعفر الاصغر

زيد

قاسم

سيد ابراهيم اوّل

علاؤالدين

ابوالفتح محمد

فخرالدين

محمود

سيد سلطان بايزيد اوّل

قاضي سيد مبارڪ اوّل

سيّد محمد

سيّد محمد هاشم

حضرت سيّد عبدالقادر رضوي ننوي نصرپوري رحمة الله عليه

سيد شجاع الدين محمد

حضرت سيد محمود/ محمدالمڪي النقوي رحمة الله عليه

Gul Hayat Institute

5: حضرت بیبی اسماءِ الخثعمیہ رضی اللہ عنہا:

حضرت ہود علیہ السلام
|
قحطان
|
یعرب
|
یشجب
|
سبا
|
کہلان
|
زید
|
مالک
|
نبت
|
الغوث
|
عمرو
|
اراش
|
انمار
|
خثعم
|
حُلف
|
عِفرس
|
شہران
|
وہب
|
بشر
|
مالک
|
سعد

حضرت بیبی اسماء الخثعمیہ رضی اللہ عنہا
|
عُمیس
|
معد
|
الحارث
|
تیم
|
کعب
|
مالک
|
قحافہ
|
عامر
|
ربیعہ
|
عامر
|
سعد

Gul Hayat Institute

6: حضرت بيبي نائلة الفرافِصة التغلبية رحمة الله عليها :

عدنان
قُضاعة
الحافي
عمران
حلوان
تغلب
وبره
كلب
ثور
رفيده
زيداللات
عدره
عوف
بكر — حضرت بيبي نائلة الفَرافصية رحمة الله عليها
كنانة
عبدالله — الفَرافصة
هُبل
جَناب
عدي — الاحوص
ضمضم — عمرو
الحصن
الحارث
ثَعلبة

Gul Hayat Institute

7: جنرل مسلم اليربوعي الذبياني:

قيس عيلان
|
سعد
|
غفتان
|
رَيث
|
بغيض
|
ذُبيان
|
سعد
|
عوف
|
مره
|
غَيظ
|
يَربوع

يَربوع جي پهرين شاخ:

مالڪ
|
عامر
|
ربيع
|
اسعد
|
رياح
|
عقبه
|
جنرل مسلم اليربوعي الذبياني
(لاڏاڻو محرم 64هـ/ آگسٽ 683ع)

يَربوع جي ٻي شاخ:

جناب
|
معاويہ
|
الحارث
|
عُلَفة
|
عَقيل
|
الحَزباءَ
(يزيد بن عبدالمالڪ بن مروان جي زال)

Gul Hayat Institute

8: بنوڪنده

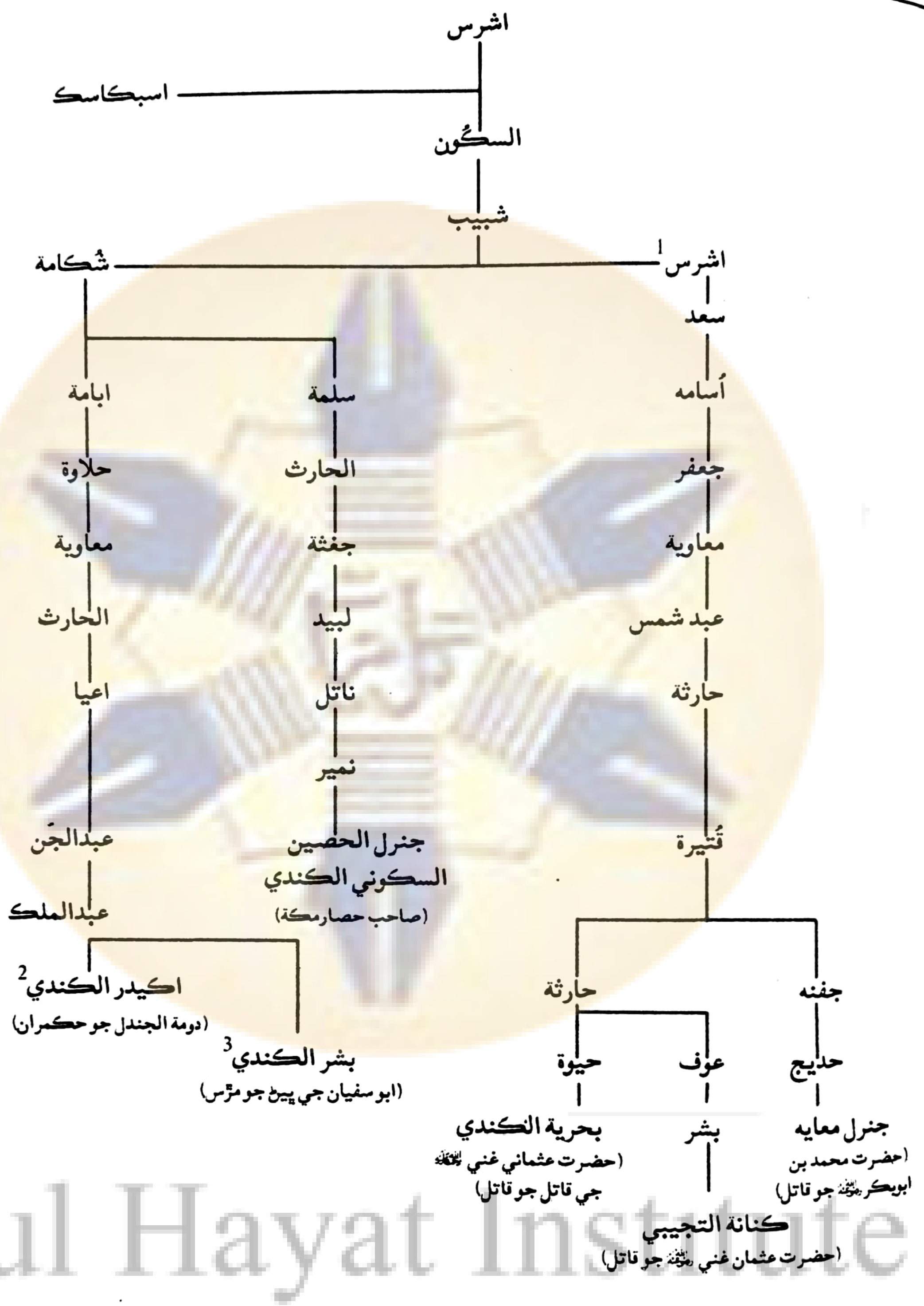

Gul Hayat Institute

---

[1] اُشرس بن شبيب بن السڪون جي زال تجيب بنت ثوبان بن سليم بن رُهاءَ المزحجي هئي جنهن مان اشرس جا ٻه خانواده پيدا ٿيا بنوعدي ۽ بنو سعد. سندن "تجيبي" نسبت انهيءَ عورت ڏانهن آهي. ابن حزم، ص: 429

[2] اڪيدر بن عبدالملڪ الڪندي مالڪ دومر الجندل احد نصاري العرب.

[3] بشر بن عبدالملڪ جي شادي الضهيا (الصهبا) بنت حرب سان ٿي، هيءَ ابو سفيان جي ڌيءَ ۽ امير معاوية جي ڀيڻ هئي.

9: حضرت ابن الجوزي رحمة الله عليه:

حضرت ابوبڪر الصديق رضي الله عنه
|
حضرت محمّد
|
حضرت القاسم
|
حضرت عبدالرحمان
|
حضرت عبدالله
|
حضرت محمّد
|
حضرت القاسم
|
حضرت النضر
|
حضرت القاسم
|
حضرت عبدالله
|
حضرت جعفر الجوزي
|
حضرت محمّد
|
حضرت احمّد
|
حضرت حمادي
|
حضرت عبدالله
|
حضرت عبيدالله
|
حضرت علي
|
حضرت محمّد
|
حضرت ابي الحسن علي
(وصال: 514هه/1120ع)
|
شيخ السلام
حافظ جمال الدين ابو الفرج عبدالرحمان البڪري
التيمي القريشي الحنبلي البغدادي رحمة الله عليه
"ابن الجوزي"
(ولادت: 508هه/1115ع)
(وصال: 12 رمضان 597هه/15جون 1201ع بغداد)
(امام احمد بن حنبل رحمة الله عليه جي قبرستان ۾ سندن تدفين ٿي)

Gul Hayat Institute

10: پير قائم الدين عرف ڪامل صدّيقي قريشي رحمة الله عليه:

حضرت غوث الحق مخدوم نوح رحمة الله عليه

|

حضرت مخدوم جنگ جلال الدين رحمة الله عليه

|

ميان ابو الفتح رحمة الله عليه

|

ميان شاهن سچو رحمة الله عليه

|

ميان عبدالوسع رحمة الله عليه

|

ميان محمد صفي رحمة الله عليه

|

ميان مورئل رحمة الله عليه

|

حضرت پير ميان قائم الدين اوّل رحمة الله عليه

|

ميان جمن رحمة الله عليه

|

ميان ورئل رحمة الله عليه

|

حضرت پير ميان قائم الدين عرف ميان ڪامل صدّيقي قريشي رحمة الله عليه

|

پير ميان جمن صدّيقي قريشي رحمة الله عليه

Gul Hayat Institute

11: حضرت پير ميان محمد علي صدّيقي قريشي رحمة الله عليه:

حضرت غوث الحق مخدوم نوح رحمة الله عليه

|

حضرت مخدوم امين محمد اوّل رحمة الله عليه

|

حضرت مخدوم ميان (فتح الدين محمد) ڦتن رحمة الله عليه

|

حضرت مخدوم ميان عبدالمالڪ رحمة الله عليه

|

ميان ناليچگو رحمة الله عليه

|

ميان ستابو رحمة الله عليه

|

ميان شيخ فريد رحمة الله عليه

|

ميان محمد افضل رحمة الله عليه

|

ميان محمد ڪريم رحمة الله عليه

|

حضرت ميان محمد علي صديقي قريشي هالائي رحمة الله عليه

(حضرت مخدوم امين محمد ثاني رحمة الله عليه جو نانو)

Gul Hayat Institute

12: نور پور وارا پير صاحبان:

- حضرت غوث الحق مخدوم نوح ؒ
  - حضرت مخدوم امين محمد اوّل ؒ
    - حضرت مخدوم عبدالغني صدّيقي قريشي ؒ
      - پير ميان شيخ محمد ؒ
        - پير ميان شير محمد ؒ
          - پير ميان شهاب الدين
            - ميان فتح محمد
              - ميان شيخ محمد
                - ميان واليءَ ڏنو
                  - ميان دوست علي
                    - ميان واليءَ ڏنو
                      - ميان ڪرم علي
                      - ميان ڪنڊل
                      - ميان علي گوهر
                        - ميان واليءَ ڏنو عرف خداداد
                      - ميان غلام علي
                        - پير ميان جمن (وصال: 1880ع بعد)
                        - پير ميان ربّ رکيو ؒ (وصال: 1880ع بعد)*
                          - پير علي حسن
                            - پير امام بخش عرف
                              - پير ايمن
                                - پير علي حسن
                                - پير علي گوهر
                          - پير علي نواز
                            - پير شير محمد عرف
                              - پير شير سائين
                                - پير علي نواز
                          - پير امام بخش
                            - پير شاهه بخش
            - ميان مصري
              - ميان شفيع محمد
                - ميان متار (منتار) شاهه
                  - ميان متو شاهه
                    - پلو شاهه عرف متار شاهه

Gul Hayat Institute

* پير ميان رب رکيو ؒ کان بعد جو شجرو پير ميان علي نواز بن پير شير محمد صاحب کان مليو.

13: حضرت مخدوم محمد حسن صدّيقي قريشي رحمة الله عليه:

حضرت غوث الحق مخدوم نوح رحمة الله عليه

حضرت مخدوم سلطان ابراهيم رحمة الله عليه

مخدوم علي عسڪر رحمة الله عليه

مخدوم عبدالصمد رحمة الله عليه

مخدوم ڪامل رحمة الله عليه

مخدوم محمد رضا رحمة الله عليه

مخدوم پير ڏنو رحمة الله عليه

مخدوم غلام حيدر رحمة الله عليه

مخدوم نواز علي رحمة الله عليه

مخدوم غلام حيدر رحمة الله عليه

ميان عبدالله رحمة الله عليه

مخدوم الله بخش رحمة الله عليه

مخدوم نبي بخش رحمة الله عليه

ميان غلام محمد رحمة الله عليه

مخدوم محمد حسن

حضرت مخدوم غلام حيدر

حضرت مخدوم محمد حسن صدّيقي قريشي رحمة الله عليه

(رڙيءَ وارو).

Gul Hayat Institute

14: درگاهہ شريف هالا جا مجاور:
(حافظ عبدالواحد جو اولاد)

عبدالرحمان الخرقاني

شمس الدين

عبدالرحمان

حافظ عبدالواحد مجاور العلوي الخرقاني

حافظ نور محمد

حاجي امان الله

حاجي نعمت الله

محمد احسان

حاجي حبيب الله

محمد قاسم

آخوند تاج محمد — حافظ ربڏنو — محمد احسان — ولي محمد

عبدالحميد — محمد احسان

امان الله — حافظ پنڻ (پنيو)

محمد هاشم — بقا محمد — حافظ قاسم — حافظ ورو — محمد عالم

حافظ حاصل

حافظ ربّ ڏنو — آخوند حافظ محمد قاسم — واليڏنو

(وصال: 20 جمادي الثاني 1315ھ/16 نومبر 1897ع)
(حضرت پکن ڌني سائين رحمة الله جن جو استاد هئو)

حاجي علي محمد — حافظ ولي محمد — حافظ قاضي شفيع محمد (قاضي شهر هالا شريف)

حافظ حاجي عبدالفتاح — آخوند مولوي عبدالعزيز — آخوند محمد قاسم — حافظ حاجي مولوي ربّ ڏنو

آخوند محمد هاشم — آخوند امان الله — آخوند شفيع محمد

Gul Hayat Institute

15: درگاهہ شريف هالا جا مجاور:

(حافظ عبدالسلام جو اولاد)

عبدالرحمان الخرقاني العلوي

|

شمس الدين

|

عبدالرحمان

|

حافظ عبدالسلام مجاور

|

حبيب الله

|

حافظ لطف الله

|

حاجي ميان عزيز الله

|

حاجي عبدالواحد

|

محمد شريف

|

حافظ محمد مقيم

|

آخوند عبدالرحمان

|

حافظ محمد مقيم

|

فقير محمد

|

حافظ محمّد مقيم عرف حافظ ويڌو

(12 رمضان 1256هہ/7 نومبر 1840ع)

|

مؤرخ هالا

حاجي حافظ محمد صالح مُجاور

(صاحب التصانيف)

(وصال: 11 ذوالحج 1316هہ/22 اپريل 1899ع هالا)

|

آخوند فقير محمد مُجاور

|

آخوند محمد هاشم عرف آخوند عبدالرحمان علوي

مُجاور

درگاهہ شريف هالا سنڌ

(ولادت: 14 ربيع الثاني 1323هہ/18 جون 1905ع)

(وصال: 27 جمادي الثاني 1397هہ/15 جون 1977ع اربع)

|

ماستر خادم حسين علوي همدم هالائي

(ولادت: 5 ربيع الثاني 1363هہ/30 مارچ 1944ع)

(تذڪره مشاهير هالا جو مصنف)

(بزم طالب المولىٰ سنڌ جو ڊپٽي سيڪريٽري)

Gul Hayat Institute

تصویرون

Gul Hayat Institute

مسجد

درگاہ

ماگ

مکان

خط

شخصیتون

Gul Hayat Institute

عالیجناب حضرت مخدوم محمّد زمان سرکار رحمۃ اللہ علیہ
14 سجّادہ نشین درگاہ حضرت غوث الحق مخدوم نوح رحمۃ اللہ علیہ

Gul Hayat Institute

عالیجناب حضرت مخدوم غلام محمد عرف گل سائین رحمۃ اللہ علیہ

16 سجّادہ نشین درگاہ حضرت غوث الحق مخدوم نوح رحمۃ اللہ علیہ

Gul Hayat Institute

Gul Hayat Institute

عاليجناب حضرت مخدوم غلام محمدؒ
16 سجّاده نشين درگاھ شريف ھالا

عالیجناب حضرت مخدوم محمّد زمان طالب المولیٰ
17 سجّادہ نشین درگاھ شریف ھالا

Gul Hayat Institute

عالیجناب حضرت مخدوم محمد امین فہیم رحمۃ اللہ علیہ
18 سجادہ نشین درگاہ شریف ہالا

Gul Hayat Institute

عاليجناب حضرت مخدوم ميان الهه بچايو بن
عاليجناب مخدوم ظهير الدين رحمة الله عليه

Gul Hayat Institute

Gul Hayat Institute

عاليجناب حضرت مولوي مخدوم غلام حيدر بن
عاليجناب مخدوم ظهير الدين رحمة الله عليه

عاليجناب مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ رحمة الله عليه

Gul Hayat Institute

عاليجناب مخدوم محمد زمان طالب المولي﵀

عاليجناب مخدوم محمد امين فهيم﵀، مخدوم خليق الزمان،

مخدوم شفيق الزمان﵀، مخدوم رفيق الزمان، مخدوم سعيد الزمان،

مخدوم نويد الزمان﵀، مخدوم جميل الزمان،

مخدوم شڪيل الزمان، مخدوم عقيل الزمان

Gul Hayat Institute

عاليجناب مخدوم محمّد زمان طالب المولىٰ محفل مشاعره ۾ پنهنجو
ڪلام پڙهي رهيا آهن. ويلن ۾ فقير سرشار عُقيلي، جانثارمومن ۽
سيد علي احمد شاهه اجنائي نمايان آهن.

Gul Hayat Institute

وچ ۾ مخدوم زمان طالب المولي، کاٻي کان مخدوم محمد امين فهيم، ساڄي کان پير اعجاز حسين سندن ٽيڪ پويان سيد جڙيل شاهه. ان جي ساڄي دايو محمد هاشم مهر، رئيس غلام محمد خان نظاماڻي، خليفو امام بخش، بلڪل ساڄي محمد زمان ڪاڪا. ٻارڙن جي قطار ۾: وچ ۾ مخدوم خليق الزمان، سندن کاٻي مخدوم رفيق الزمان، سيد شاهه مردان شاهه، سيد آفتاب شاهه. سندن ساڄي پير ميان احمد علي.

Gul Hayat Institute

عاليجناب مخدوم محمد زمان طالب المولي پنجاب جي مسافريءَ دوران

Gul Hayat Institute

حضرت مولوي مخدوم غلام حيدر، حضرت مخدوم محمد زمان طالب الموليٰ ۽
حضرت ميان غلام محي الدين صديقي (1932/1933)

Gul Hayat Institute

عاليجناب مخدوم محمّد زمان طالب المولىٰ صاحب ۽ پير علي بهادر صديقي قريشي، مخدوم خليق الزمان جي شاديءَ جي موقعي تي (1975)

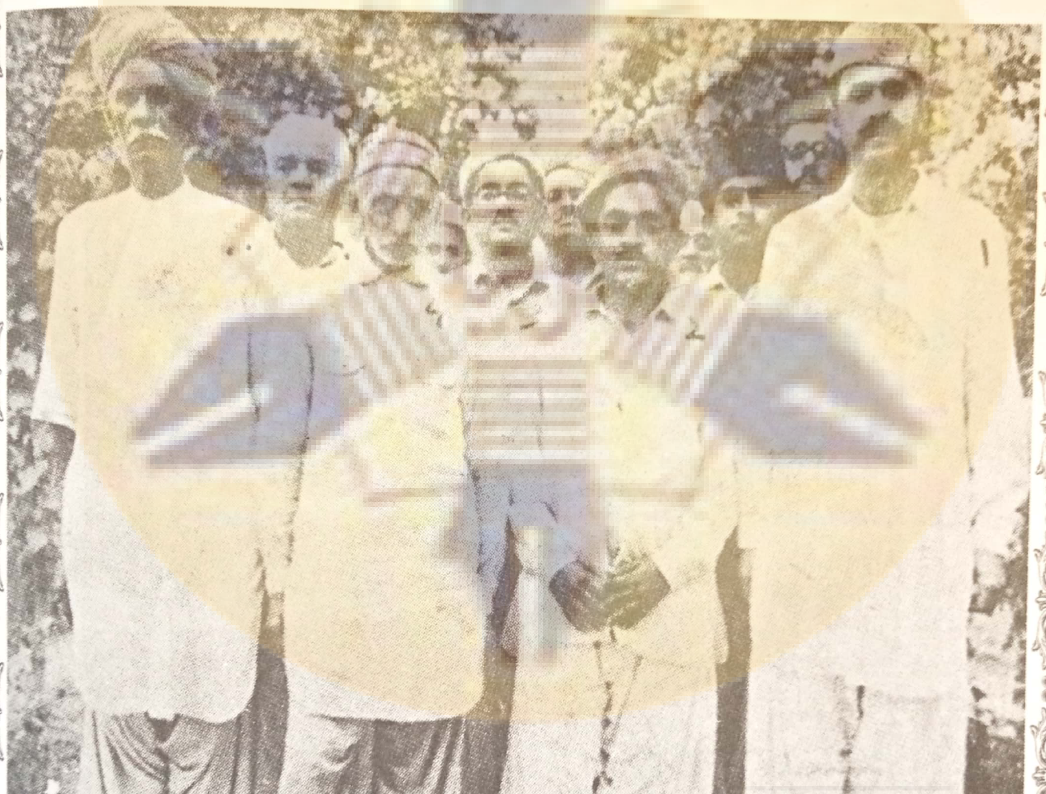

عاليجناب مخدوم محمد زمان طالب المولي، سيد جمال شاهہ پاٽوتي، تاج محمد شيخ، الھڏنو شيخ، شفيع محمّد شهنشاهہ، خليفو آچر شيدي ۽ فتح محمّد شيخ

Gul Hayat Institute

عاليجناب حضرت مخدوم محمّد امين فهيم سائين رحمة الله عليه
8 فيبروري 1982، ڳوٺ دودو خان پنيرو (سانگھڙ)

Gul Hayat Institute

عاليجناب حضرت مخدوم محمّد امين فهيم سائين رحمة الله عليه (وڏو بنگلو هالا)

Gul Hayat Institute

عاليجناب مخدوم محمد امين فهيم سائين رحمة الله عليه (1997 جي اليڪشن دوران، هالا)

Gul Hayat Institute

Gul Hayat Institute

عاليجناب حضرت مخدوم محمد امين فهيم، مخدوم خليق الزمان،
محمد رفيق الزمان، مخدوم شفيق الزمان

عاليجناب حضرت مخدوم محمد امين فهيم سائين رحمة الله عليه، مخدوم خليق الزمان، مخدوم سعيد الزمان، مخدوم جميل الزمان، مخدوم عقيل الزمان، مخدوم غلام محي الدين (اتاس بنگلو هالا)

Gul Hayat Institute

عاليجناب حضرت مخدوم محمد امين فهيم سائين رحمة الله عليه، مخدوم خليق الزمان،
مخدوم جميل الزمان ۽ محمد حنيف خان ورياهه (درگاهه شريف، هالا)

Gul Hayat Institute

عاليجناب مخدوم ميان الهہ بچايو پنهنجي خدمتگذار
الله ورائي ڪتل ۽ ٻين سان گڏ

GM Hayat Institute

عاليجناب مخدوم پير پنيلڏو "پنيل" صديقي قريشي رحمة الله عليه

Gul Hayat Institute

حضرت مخدوم پير ميان غلام حسين "شيدا" صدّيقي قريشي رحمة الله عليه

Gul Hayat Institute

مخدوم پير ميان غلام رسول صديقي قريشي رحمة الله عليه

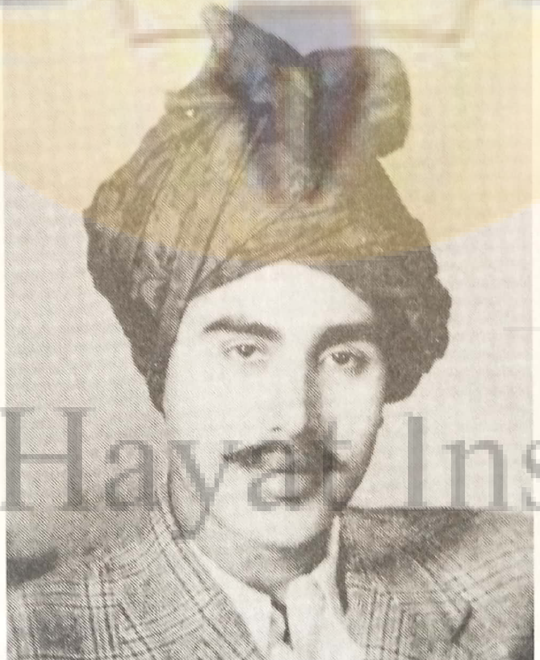

Gul Hayat Institute

مخدوم پير ميان اعجاز حسين بن
مخدوم ميان غلام رسول صدّيقي قريشي رحمة الله عليه

حضرت مخدوم پير ميان غلام سرور "سرور" صدّيقي قريشي رحمة الله عليه

Gul Hayat Institute

مخدوم پير ميان غلام محي الدين صدّيقي قريشي رحمة الله عليه

Gul Hayat Institute

پير ميان غلام سرور ”سرور“، پير ميان غلام رسول صدّيقي قريشي ۽ ٻيا

Gul Hayat Institute

Gul Hayat Institute

حضرت پير ميان امام علي صدّيقي قريشي رحمة الله عليه
(1906_1974ع)

حضرت پير ميان امام علي صدّيقيءَ جو وڏو فرزند
حضرت پير ميان محمد صديق عرف علي انور صدّيقي مدظله

حضرت پير ميان امام علي صدّيقيءَ جو ٻيو نمبر فرزند سابق ايم پي اي
حضرت پير ميان علي بهادر صدّيقي مدظله، 1 مئي 1979ع هالا

Gul Hayat Institute

حضرت پير ميان جمن صدّيقي قريشي رحمة الله عليه

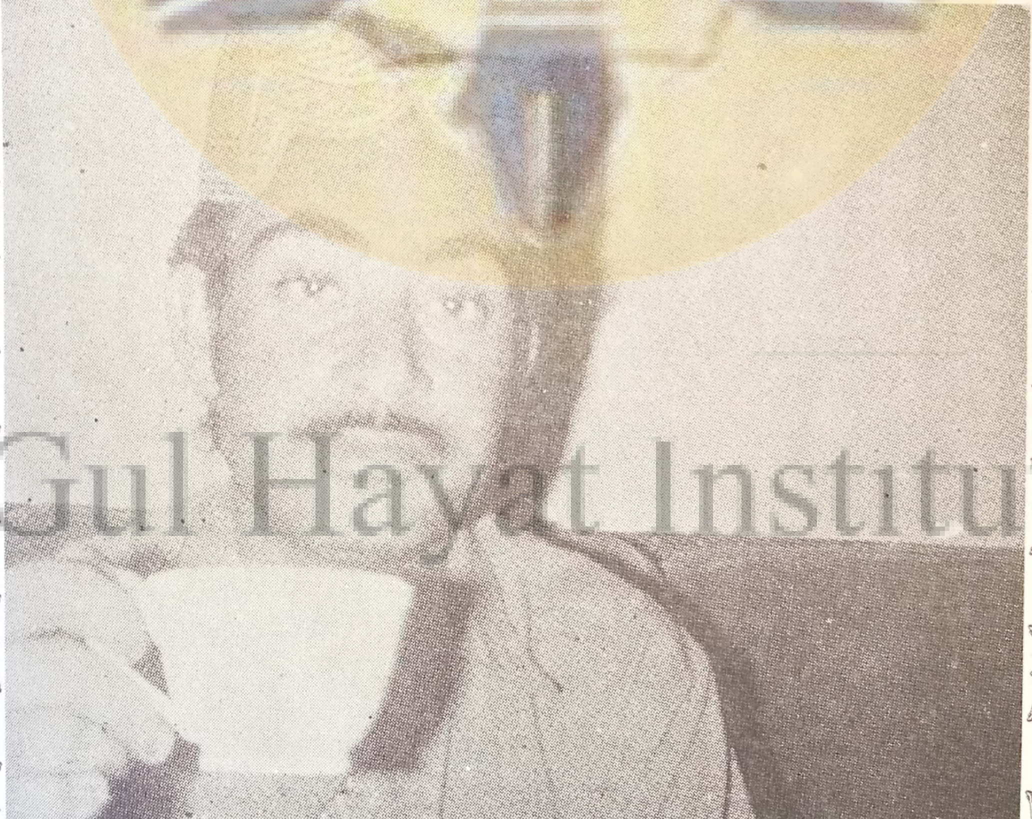

پير ميان جڙيل صدّيقي قريشي رحمة الله عليه

Gul Hayat Institute

پير علي نواز ولد پير شير محمد صدّيقي قريشي (نورپور)

پير علي گوهر ولد پير امام بخش صدّيقي قريشي(نورپور)

Gul Hayat Institute

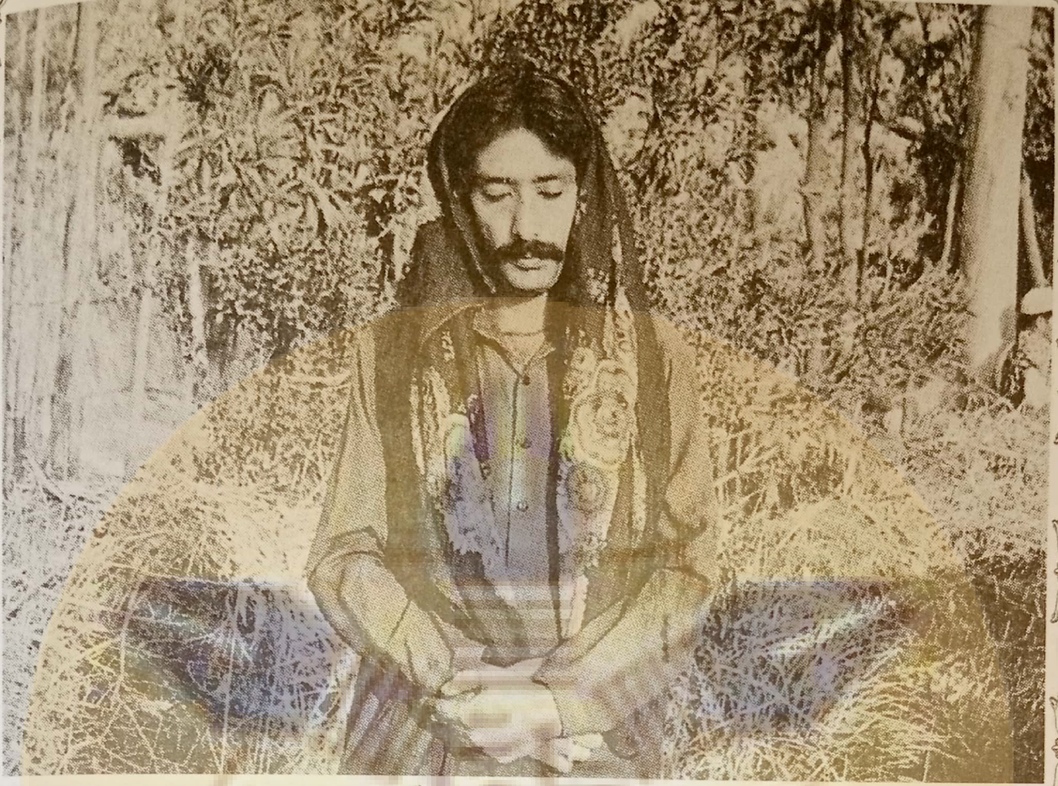

پير علي حسن ولد پير امام بخش صدّيقي قريشي (نوربور)

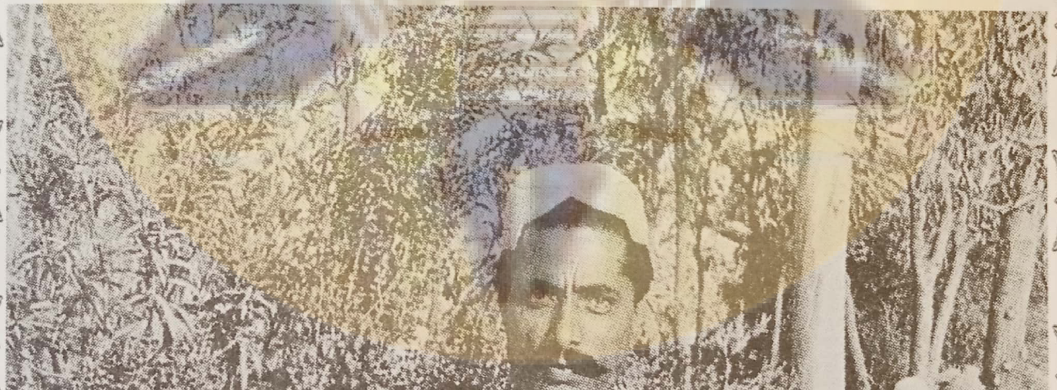

پير خادم حسين ولد پير فتح علي (ڳوٺ عبدالحڪيم منگيو)

Gul Hayat Institute

Gul Hayat Institute

حضرت مولانا فضل احمد غزنوي رحمة الله عليه

هزهائينس مير صوبدار خان مير بن
فاتح سنڌ مير فتح علي خان ٽالپر
(1802_1846ع)

هزهائينس مير شهداد خان حيدري بن
هزهائينس مير نور محمد خان ٽالپر
(1822_1857ع)

Gul Hayat Institute

مير سهراب خان ثاني مسڪين بن
مير محمد حسن خان ٽالپر
(؟_1876ع)

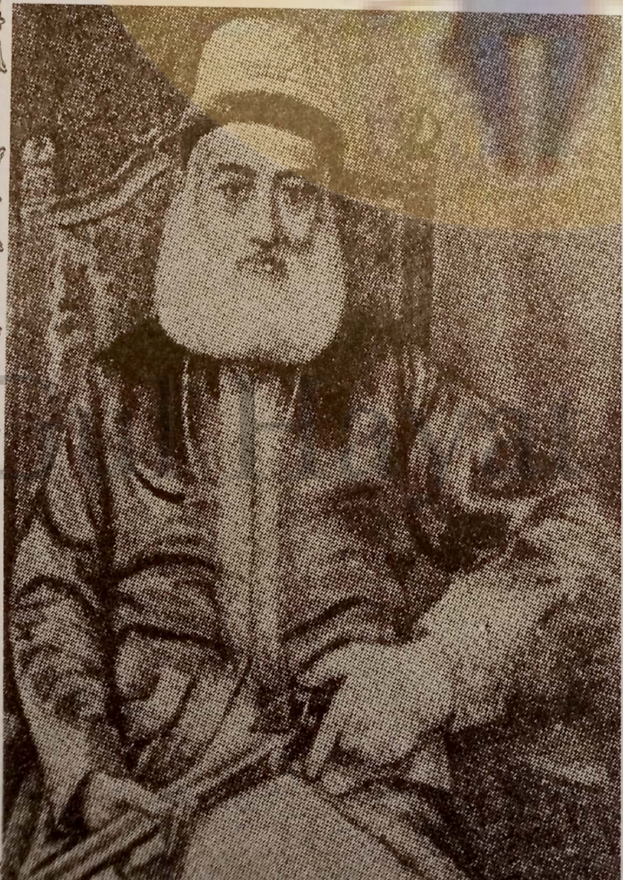

واليءِ خيرپور ميرس هزهائينس
مير علي مراد خان مجروح بن
مير سهراب خان ٽالپر (؟_ 1894ع)

Institute

Gul Hayat Institute

حضرت سيد ملن شاهه بن سيد حيدر شاهه حيدر اجناڻي رحمة الله عليه

(1881ـ 16اپريل 1956ع)

راءِ بهادر سيٺ وشنداس مانجهوءِ وارو

Gul Hayat Institute

فقير وڏو عرف محمّد فقير ڪتيار رحمة الله عليه

Gul Hayat Institute

استاد سینڈو خان "صید"

Gul Hayat Institute

Gul Hayat Institute

حضرت منٺار فقير راڄڙ

(وصال: 16 جنوري 1935ع, ڪاٺي)

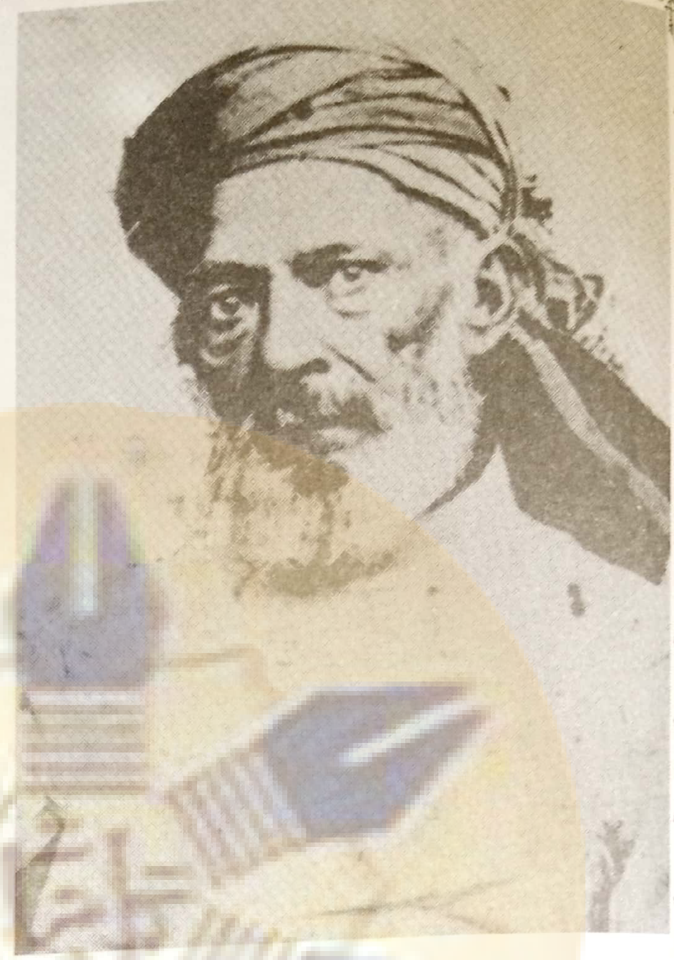

حضرت پير
سيد صالح شاهہ جيلاني رحمة الله عليه

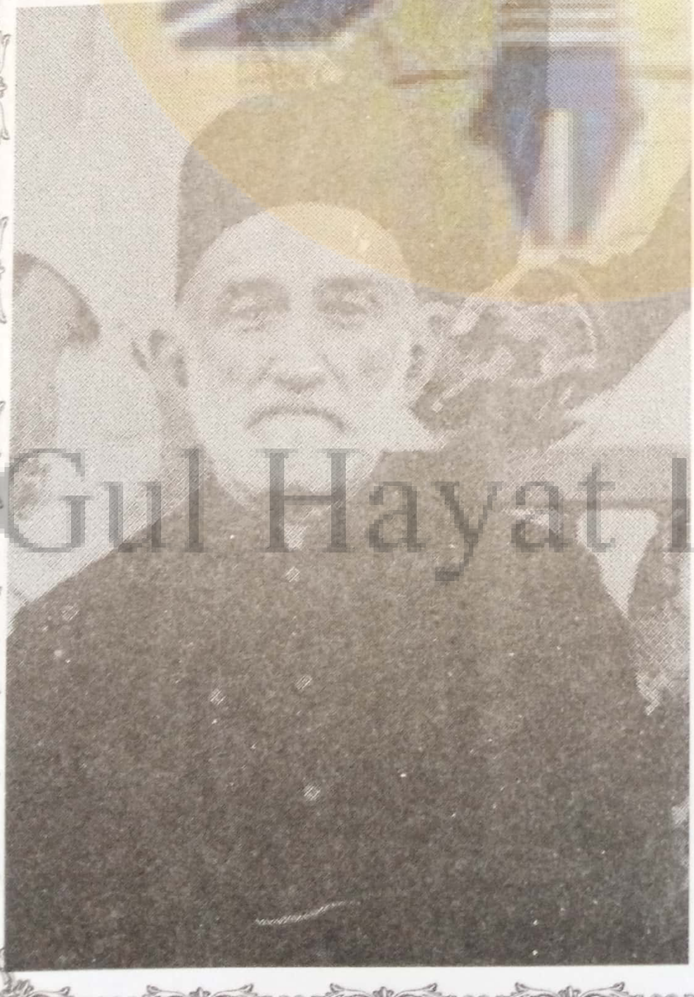

شمس العلماءِ مرزا قليچ بيگ رحمة الله عليه

Gul Hayat Institute

سيد علي احمد شاهه بن سيد مٺن شاهه اجناڻي (راوي)

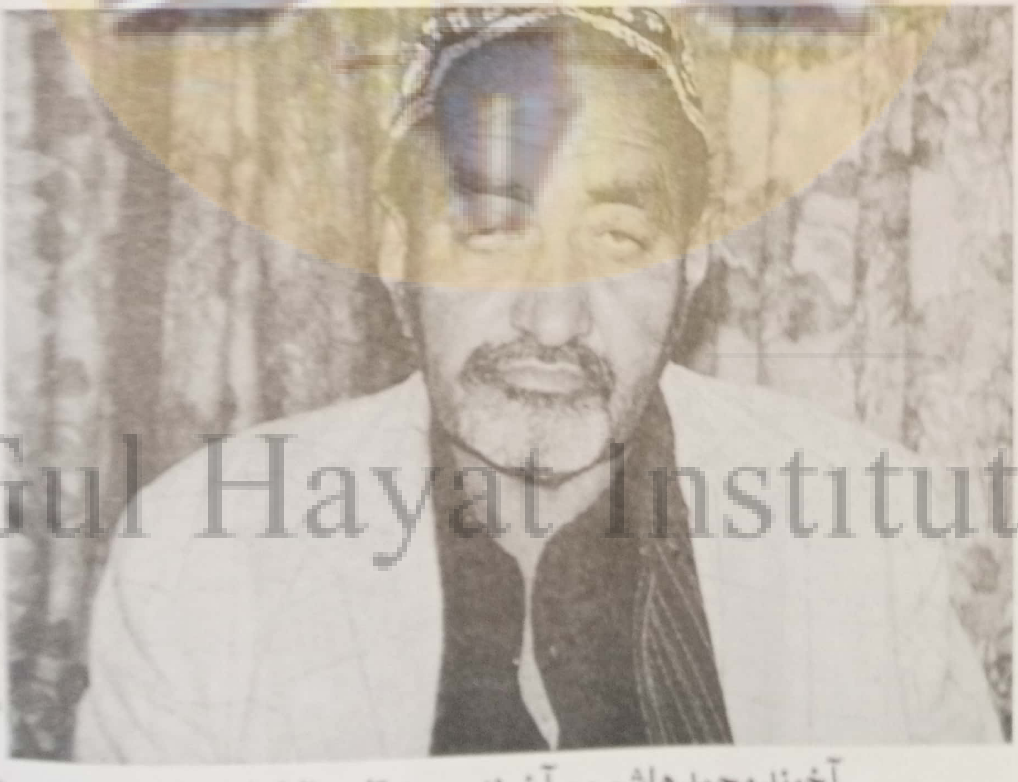

آخوند محمد هاشم بن آخوند محمد قاسم رحمه الله (راوي)

Gul Hayat Institute

حضرت قاضي غلام محمد قريشي رحه

رئيس غلام محمد خان نظاماڻي رحمة الله عليه

Gul Hayat Institute

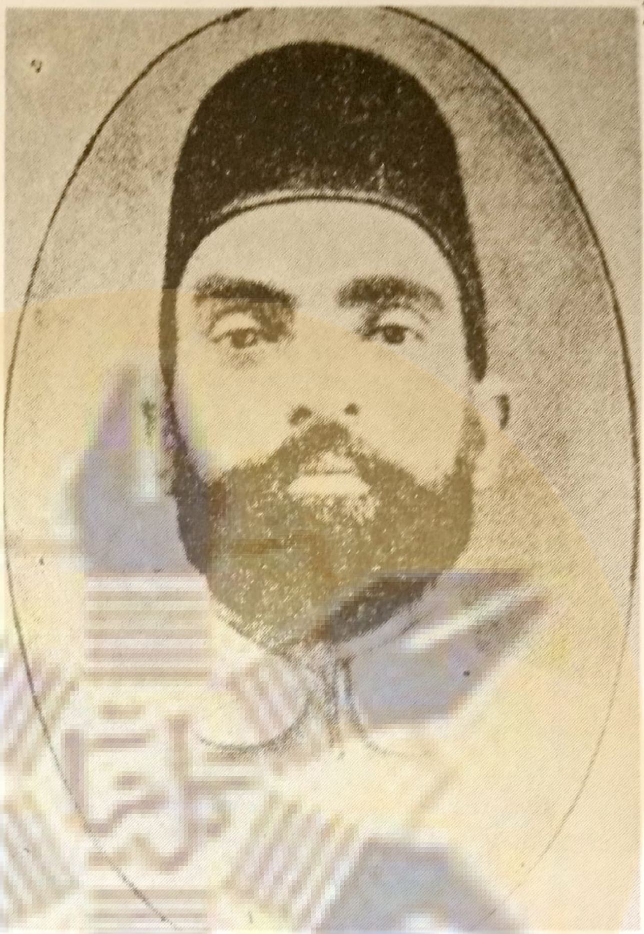

حضرت مولانا دين محمد وفائي رحمة الله عليه

پروفيسر محبوب علي چنا رحمة الله عليه

Gul Hayat Institute

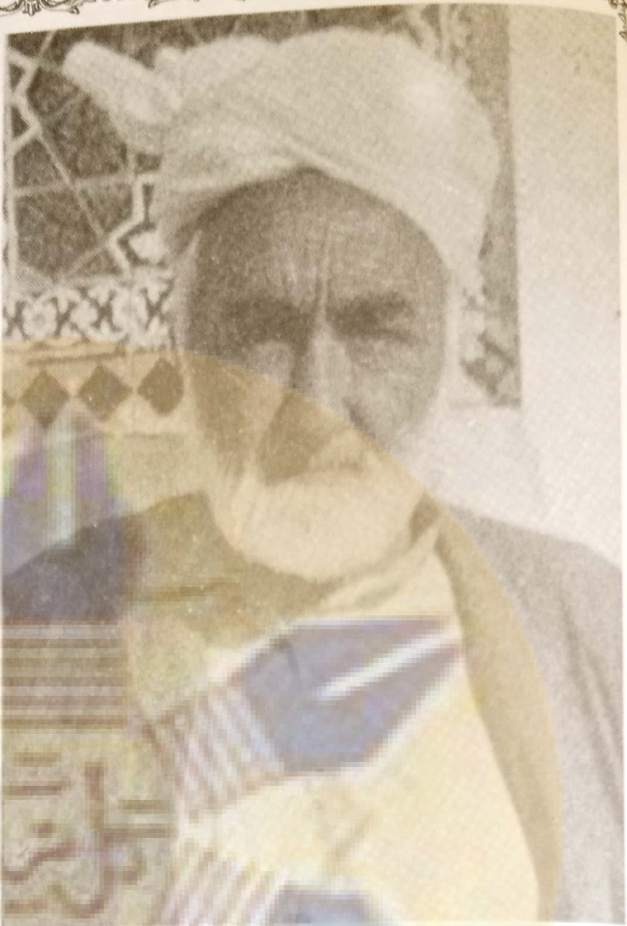

آخوند حافظ مولوي رٻڏنو رحمة الله عليه

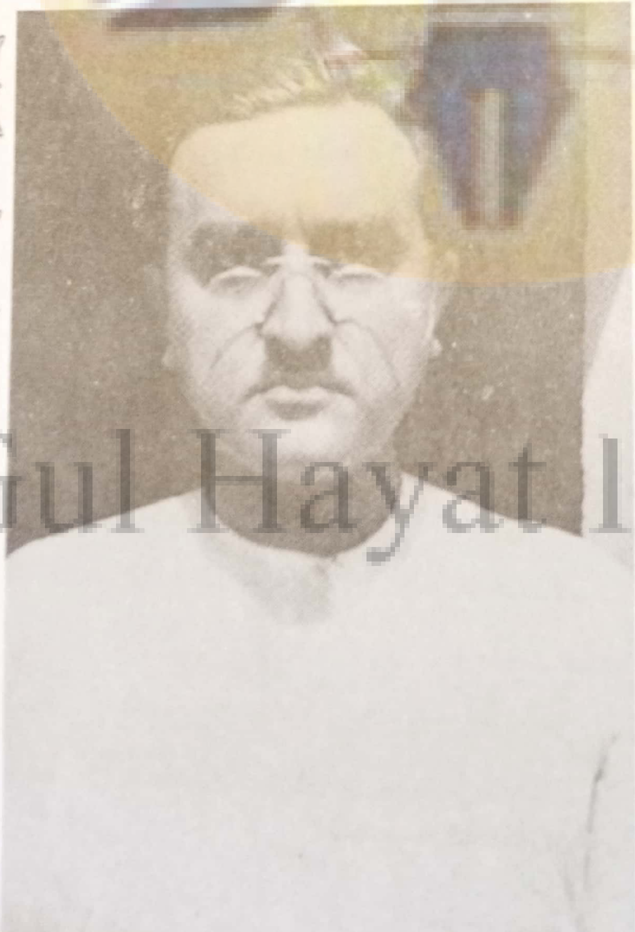

آخوند حافظ محمد قاسم رحمة الله عليه

Gul Hayat Institute

آغا جلال خان پنارؒ بن حافظ محمد خان پنارؒ رحمۃ اللہ علیہ (راوي)

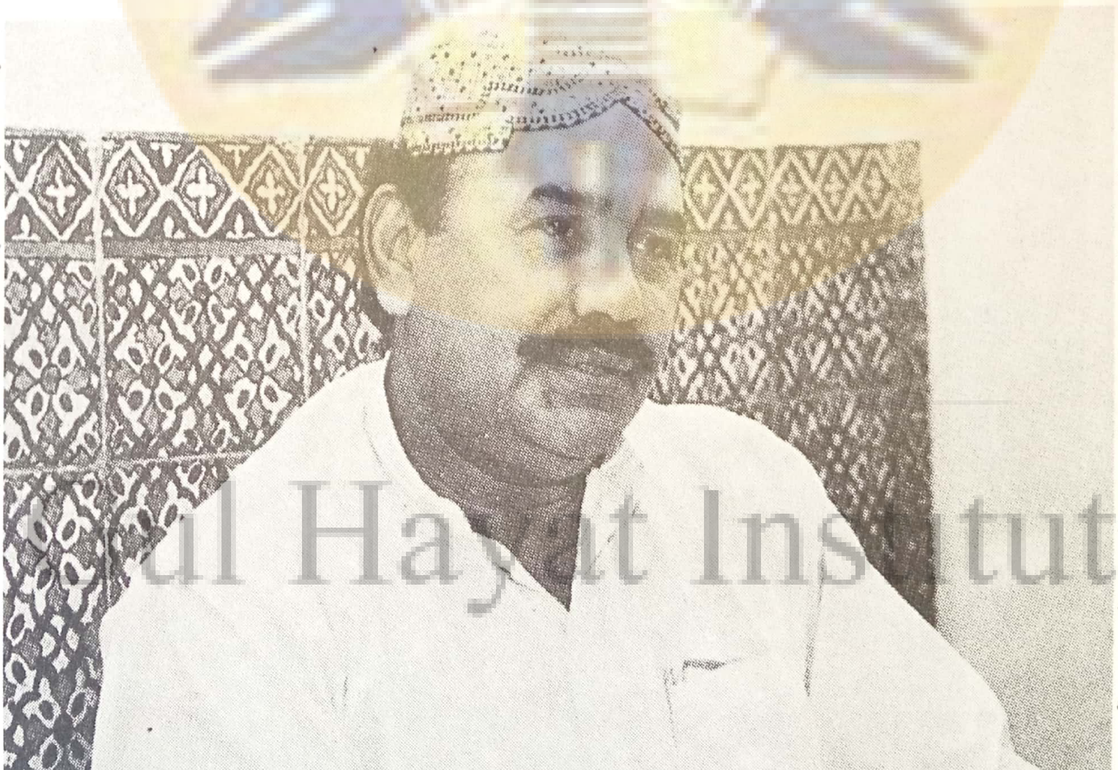

گلشیر کاکا رحمۃ اللہ علیہ (راوي)

Sul Hayat Institute

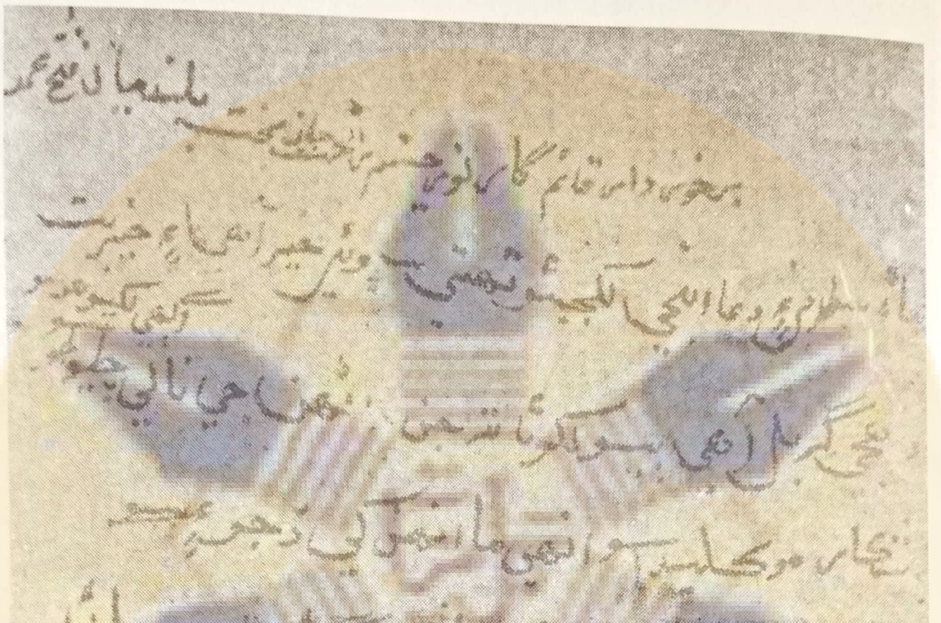

Gul Hayat Institute

حضرت مخدوم امين محمد سائينءَ جي خط جو عڪس، جو پنهنجي ننڍي فرزند ميان فتح محمد ڏانهن لکڻ فرمايو هئائون.

سيد ابو محمد صالح شاهه رحمه سجّاده نشين درگاهه
رائيپور شريف جي ڪافيءَ ۽ خط جو عڪس

Gul Hayat Institute

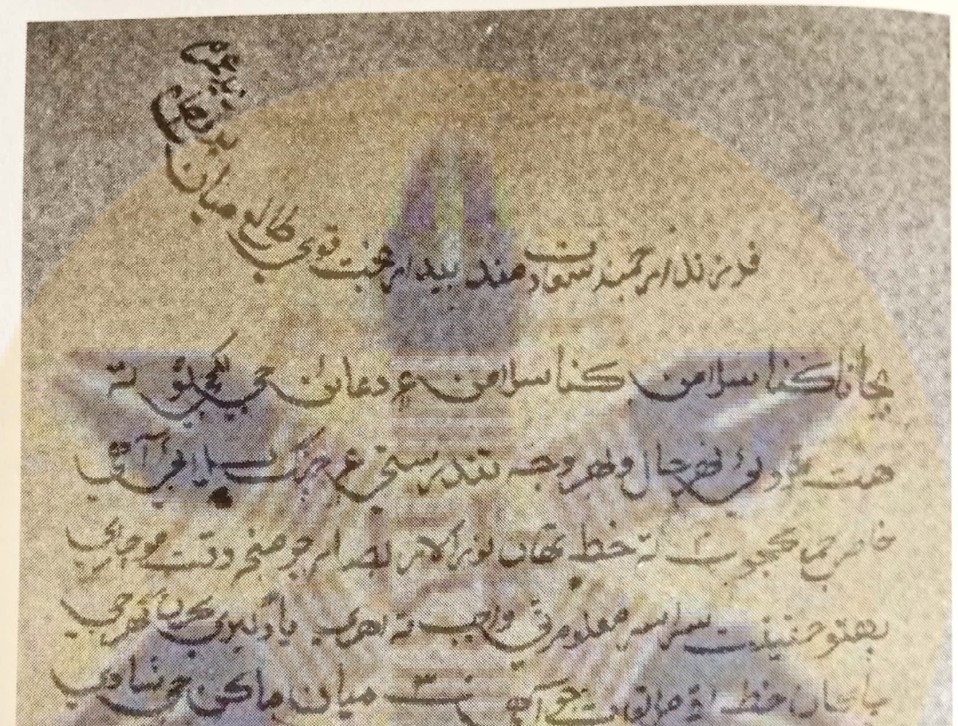

حضرت مخدوم امين محمّد سائينءَ جي خط جو عڪس، جو پنهنجي فرزند حضرت مخدوم ظهير الدين "پروچام" ڏانهن موڪلڻ فرمايو هئائون.

Gul Hayat Institute

[illegible]

هو الله تعاليٰ

سيادت و شرافت پناه سعادت

ابن سلامت ... دعائن جي

بلڪي ... ته في الحال الله جي ...

هي رهي ٿي حيرت اوهان

درگاه باري تعاليٰ جل شانه و طول

الطلب ته ... رهيون پيا گهرون

... ته دل جي مراد ...

دعا ڪندا آهيون ته الله سبحانه و تعاليٰ

جل شانه دشمنن کان ...

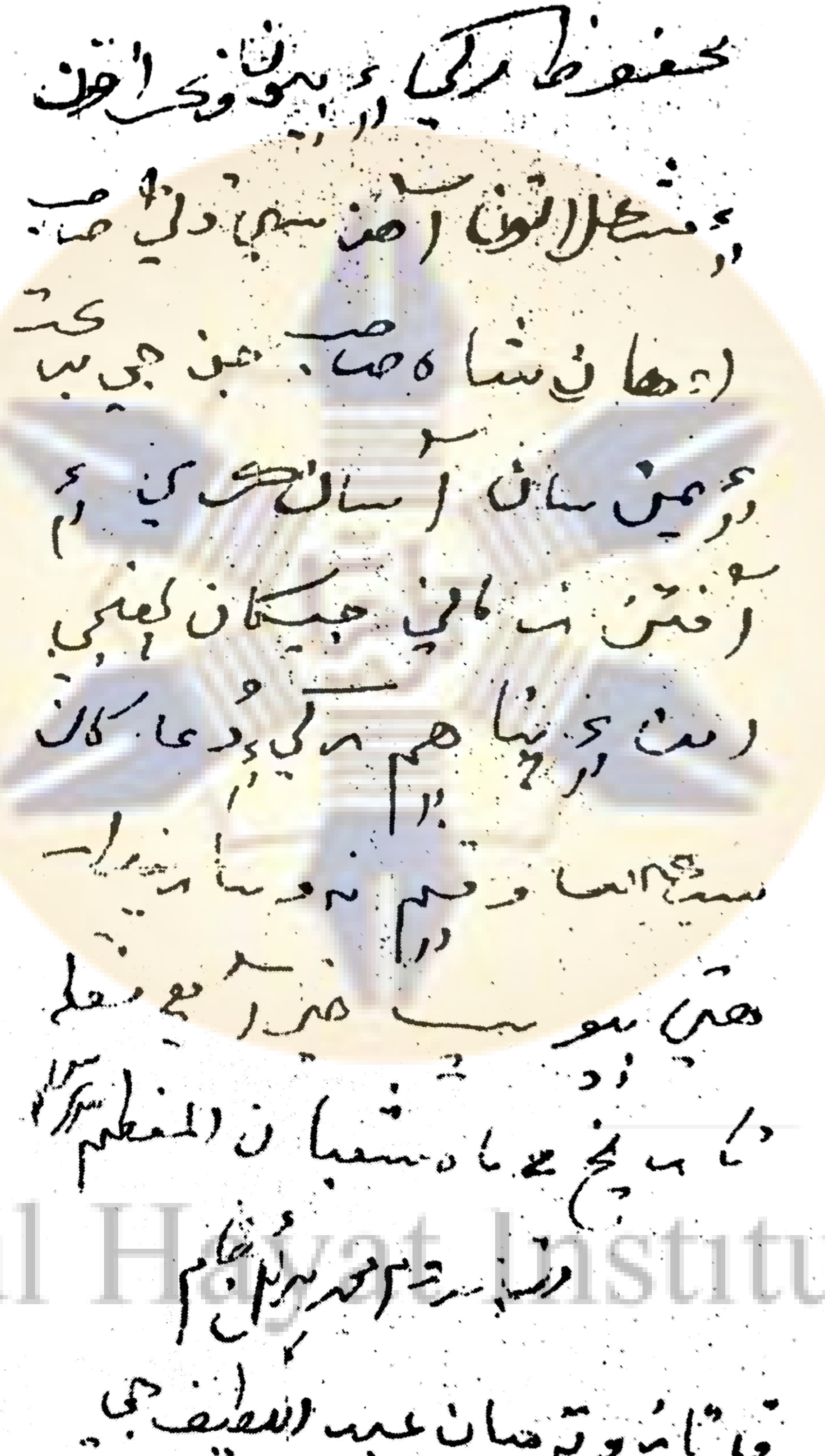
[illegible]
ماه شعبان المعظم
[illegible]
قلم تاهو ترهيان عبد اللطيف جي

صاحب شريعت مخدوم ظهير الدين رحمة الله جن جو غلام حيدر شاهه
ڏانهن لکيل خط (3 مارچ 1925ع)

گنج بخش فیض عالم مظہر نور خدا

ناقصان را پیر کامل کاملان را رہنما

نور چشم راحت جان قوي طالع بلند بخت ميان پيرن ڏنو

صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ جل جلالہ عم شانہ

بعد السلام عليکم الحمد لله رب العالمين خيريت طرفين مرغوب

المرام ته براينکي انطرف موکلجي تو اميد آهي ته سمور احوال رد بروئي

پيش لند وگھوڙي خواه لکن بابت زياده خير والسلام

تاريخ ۱۹ ماه شوال المکرم سنه ۱۳۵۸ھ

از غايت نياز غلام محمد

Gul Hayat Institute

حضرت مخدوم غلام محمد عرف گل سائين رحمة الله عليه جن جو پنهنجي فرزند حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ سائين جن ڏانهن لکيل يادگار خط. تاريخ 19 شوال مکرم 1358 هه بمطابق 1 ڊسمبر 1939 بروز جمع حضرت قبلا طالب المولیٰ سائين جن جي ٻين اسم مبارڪن مان هڪڙو "پير ڏنو" يا "پيرن ڏنو" پڻ هئو.

شيخ المشائخ حضرت ابوالنجيب عبدالقاهر ضياءُ الدين سهروردي رحمة الله عليه ۽
شيخ الشيوخ حضرت ابو عبدالله ابو حفص عمر شهاب الدين سهروردي رحمة الله عليه
جن جو ڳوٺ سهرورد (زنجان-ايران)

پکا شریف (راھونبد)

Gul Hayat Institute

پکا شریف (راھونڈ)

Gul Hayat Institute

سومر فقير، پڪا شريف جولاءِ 1978

Gul Hayat Institute

خدا آباد هالا واري جي جامع مسجد

Gul Hayat Institute

مخدوم عبدالمالڪ صدّيقي قريشي رحمة الله عليه جي درگاھ
(ڪڙيئي گھنور ڪان ٻہ ٽي ڪلوميٽر ڏکڻ طرف)

Gul Hayat Institute

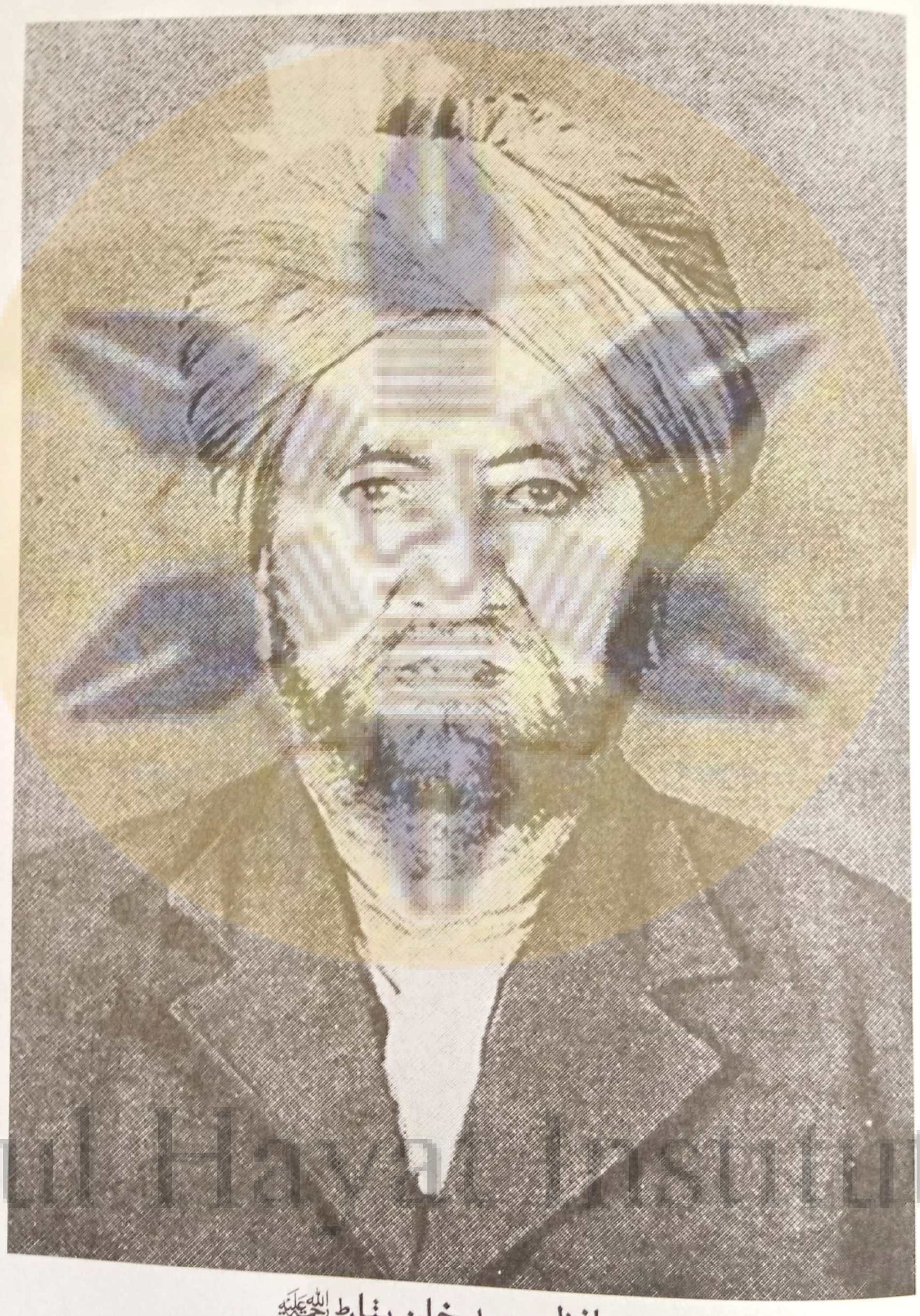

حافظ محمد خان پٹھانؒ رحمۃ اللہ علیہ

Gul Hayat Institute

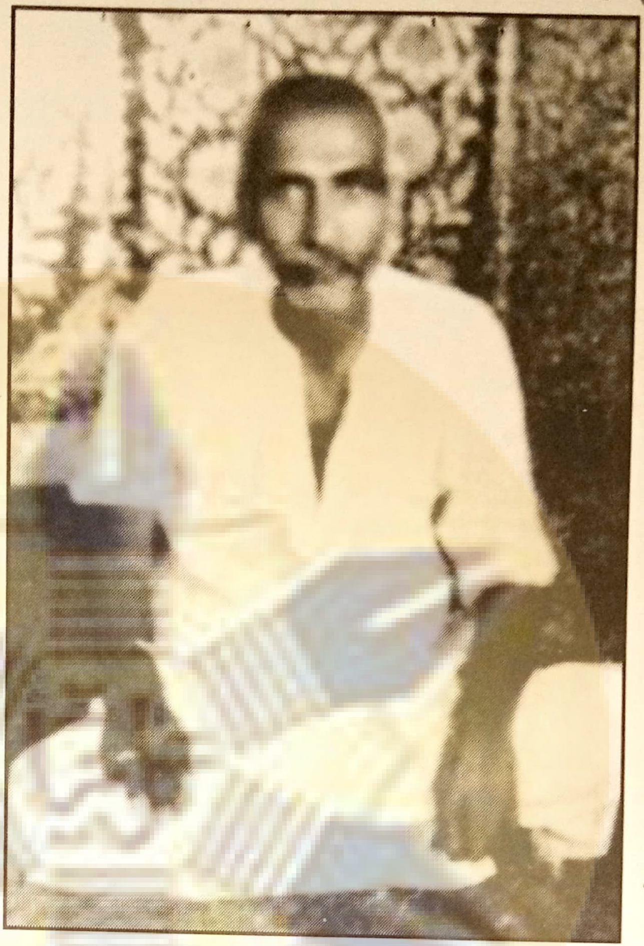

آخوند عبدالرحمان
بن آخوند فقیر محمد

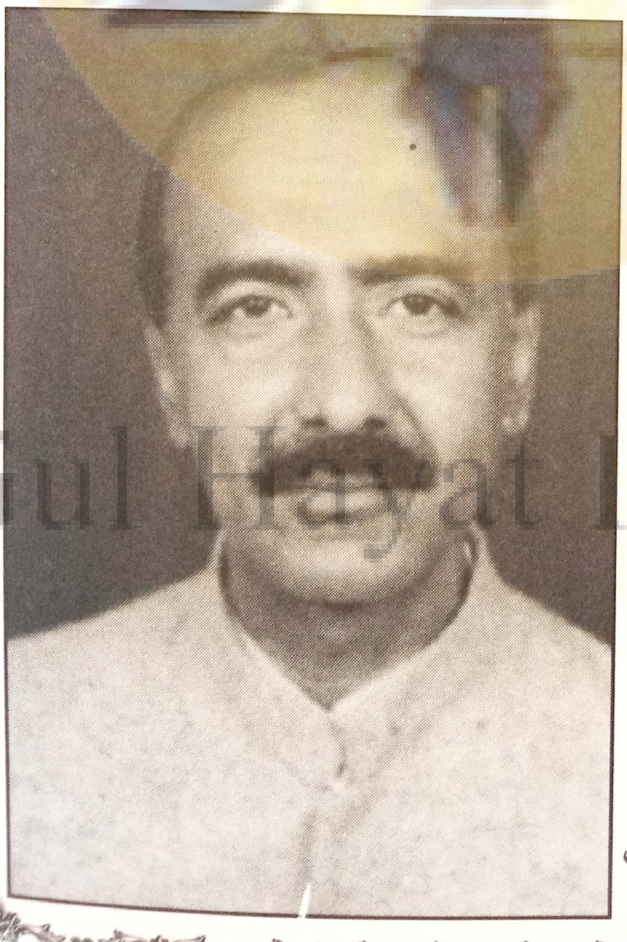

ماستر خادم حسین بن
آخوند عبدالرحمان

Gul Hayat Institute

مددي ڪتاب/ ذريعا

1- نہج البلاغہ، مترجمہ علامہ مفتی جعفر حسین، امامیہ پبلیکیشنز لاہور 1985ء۔

2- تاریخ الخلفا (اردو) ترجمہ، سمی بریلوی، مدینہ پبلشنگ کمپنی کراچی 1976ء۔

3- اصحابِ رسول ﷺ اور ان کے کارنامے، نبی احمد سُھا فیروز سنز 1995ء۔

4- مخدوم نوح سرور رحمة الله عليه جا سهيوڳي، پروفيسر محبوب علي چنا، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد، 1991ع.

5- اولیاءُ اللہ، علامہ عالم فقری شبیر برادرز، لاہور 1990ء۔

6- تاريخ باب اسلام سنڌ، ڊاڪٽر حبيب الله صدّيقي حبيب صدّيقي اڪيڊمي ڄامشورو، 1996ع.

7- تحفتہ الکرام، مير علي شير قانع، مترجم، مخدوم امير احمد سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد، 1989ع.

8- تذکرہ مشائخ شیر از ہند (جونپور)، ڈاکٹر میاں محمد سعید اسلامک بک پبلشرز لاہور 1985ء۔

9- پيغام، مخدوم محمد امين "فهيم"، سنڌي ادبي بورڊ ڄامشورو، حيدرآباد، 1990ع.

10- حضرت ابو بکر صدیقؓ اور فاروق اعظمؓ، ڈاکٹر طہٰ حسین، مترجم شاہ حسن عطا، نفیس اکیڈمی کراچی 1970ء۔

11- تذڪره مشاهير سنڌ، مولانا دين محمد وفائي، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد، 1985ع.

12- ڪافي، مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ، مرڪزي بزم طالب المولىٰ، 1962ع.

13- ڪافي، مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ، بزم طالب المولىٰ هالا، ڇاپو ٻيو 1990ع.

14- چپر ۾ چڙيون، مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ، مرڪزي بزم طالب المولىٰ، 1971ع.

15- رفيقِ حيات، اشاعت خصوصي رسالہ شاعر، 1957ع.

16- میری کہانی میری زبانی، جی ایم سید فرنٹیئر پوسٹ پبلیکیشنز، لاہور 1993ء۔

17- سنڌ آزاد نمبر، الوحيد، سنڌي اديبن جي سهڪاري سنگت حيدرآباد، 1979ع.

18- سوانح نمبر، ٽہ ماهي مهراڻ، سنڌي ادبي بورڊ ڄامشورو حيدرآباد، 1990ع.

19- جنب گذاريم جن سين، جي ايم سيد سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد، 1979ع.

Gul Hayat Institute

20_ ڪليات امين، پروفيسر محبوب علي چنا، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد، 1990ع.
21_ ڪچڪول، مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ، 1955ع.
22_ يادرفتگان، مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد، 1994ع.
23_ ملتان کے ادبی و تہذیبی زندگی میں صوفیائی کرام کا حصہ، ڈاکٹر روبینہ ترین، بہاؤالدین زکریا یونیورسٹی ملتان1989ء۔
24_ رسالو رهنمائي، منٺار فقير راڄڙ، بزم طالب المولىٰ سنڌ ڇاپو ٻيو 1984ع.
25_ نوائي فراق، حاجي محمد اسحاق مرحوم هالائي، همدرد پرنٽنگ پريس ميرپورخاص، 1958ع.
26_ سدا وسين سنڌڙي، مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ طالب المولىٰ اڪيڊمي، 1990ع.
27_ سانگهڙ، سانگهڙ ثقافتي ميلو سووينيئر، 1984ع.
28_ سائو پن يا ڪارو پن، مرزا قليچ بيگ، سنڌي ادبي بورڊ1958ع.
29_ لب تاريخ سنڌ، خداداد خان سنڌي ادبي بورڊ 1989ع.
30_ ڪلياتِ ڪمال، اظهر گيلاني، سنڌي ادبي بورڊ 1979ع.
31_ ڪلاسيڪي شاعري، پروفيسر عطا محمد حامي، سنڌي ادبي بورڊ1981ع.
32_ سنڌ جي دربار، جيمس برنس، ترجمو محمد حنيف صديقي، سنڌي ادبي بورڊ 1989ع.
33_ جمعيت الشعرا سنڌ، محمد علي جوهر، جنرل سيڪريٽري، جمعيت الشعرا سنڌ.
34_ نواب شاهه ضلع تاريخي شهر ۽ شخصيتون، ڊاڪٽر قريشي حامد علي خانائي، نوابشاهه ڊسٽرڪٽ ڪلچر سوسائٽي، نوابشاهه1987ع.
35_ ڪلام منٺار فقير راڄڙ، خدائي رسالو، درگاهه منٺار فقير راڄڙ، ڪاٺي راڄڙ 1987ع.
36_ سروري خاندان جون علمي ادبي ۽ ديني خدمتون، ڊاڪٽر عبدالرحمان قريشي، قلمي 1974ع.
37_ ڪي پڙاڏا ڪي سڏ، غلام علي الانا عاجز، وفائي اڪيڊمي ڪراچي.
38_ تذڪره شعرائي هالا، سليم هالائي، آفتاب پرنٽنگ پريس، حيدرآباد.
39_ سرها گل، ڊاڪٽر عمر بن محمد خان دائودپوٽه، ايڊيوڪيشنل پبلشنگ ڪمپني ڪراچي.
40_ هالڪندي، سروري پبلڪيشن هالا، 1982ع.
41_ مخدوم نوح نمبر ماهنامه فردوس، هالا 1956ع.

Gul Hayat Institute

42_ ماهوار رسالو پيغام، مئي/جون 1991ع.
43_ سروري مخزن، سروري اسلاميه ڪاليج هالا، 1965ع _1966ع.
44_ لاڙجو مطالعو ڊاڪٽر عبدالجبار جوڻيجو، سنڌي ادبي بورڊ1991ع.
45_ ڪافيون ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ، سنڌي ادبي بورڊ.
46_ اهي ڏينهن اهي شينهن، پير علي محمد راشدي، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد1987ع.
47_ Vankuard Book Ltd: 1992 Sarah F.D. Ansari, Sufi Sainis and State Power.
48_ پاکستان میں صوفیانہ تحریکیں، ڈاکٹر عبدالمجید سندھی، سنگ میل پبلی کیشنز لاہور1994ء۔
49_ رازونياز، مير محمد خان ٽالپر حيدري پرنٽنگ پريس حيدرآباد1985ع.
50_ حضرت ابوبڪر صديق رضي الله عنه يارِ غار خليق مورائي، مهراڻ اڪيڊمي ڪراچي، 1991ع.
51_ نانڪ يوسف جو ڪلام، تنوير عباسي، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد1983ع.
52_ Glasse. 1991 The Concise Encyclopedia of Islam Cyril.
53- تاریخ سندھ، (اردو) اعجاز الحق قدوسی، اردو سائنس بورڈ لاہور1995ء۔
54_ Lt: Colonel Syed Ishfaq Ali The Saints of the Punjab
55_ Ahmed Hassan Dani New Links on Central Asia. Sangemeel Publishers, 1993
56_ تقويم هجري، احمد چنڊ، قلمي.
57_ تحفة الطاهرين، شيخ محمد اعظم ٺٽوي، ترجمو عبدالرسول قادري بلوچ، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد1990ع.
58_ تاريخ طاهري، سيد طاهر محمد نسياني ٺٽوي، ترجمو نياز همايوني، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد 1988ع.
59- سکینۃ الاولیاء، داراشکوہ، مترجم، پروفیسر قبول بیگ بدخشانی پیکجز لمیٹڈ لاہور۔
60_ وفیات الاعیان، ابن خلکان، قم، ایران.
61_ گنجنيئه ادب.
62- الانساب، السمعانی، دارالجنان، بیروت لبنان1988ء۔
63_ امامِ انقلاب، پير علي محمد راشدي، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد1992ع.
64_ Ahmed Nabi Khan Multan History and Architecture 1983 Islamic University Islamabad.
65- مرقع ملتان، سید محمد اولاد علی گیلانی، جاذب پبلشرز لاہور1995ء۔

Gul Hayat Institute

66_ هفتيوار همدرد، ميرپورخاص.

67_ ڪليات علوي، مرتب ڊاڪٽر عبدالخالق سومرو، 1973ع.

68_ علامه عمر بن محمد دائود پوٽو، استاد غلام مصطفيٰ دادوي، توحيد عربي مرڪز حيدرآباد1993ع.

69_ The Last Niazm, V.K. Bawa, Viking India, 1986

70_ مخدوم غلام حيدر، هالا سماجي تنظيم، هالا، 1985ع.

71_ منتخت ديوان فاضل، ڊاڪٽر غلام علي الانا، انسٽيٽيوٽ آف سنڌ الاجي، 1988ع.

72_ مضامين طالب المولىٰ، مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ، طالب المولىٰ اڪيڊمي، 1994ع.

73- تاریخ فقہ اسلامی، اردو مترجم، مولانا حبیب احمد ہاشمی، ادارا الاشاعت، کراچی۔

74_ سنگِ در، علي احمد شاهه ساقي سروري، طالب المولىٰ اڪيڊمي، 1994ع.

Gul Hayat Institute

انڈیکس

Gul Hayat Institute

شخصيتون

ماڳ

ڪتابن جا نالا

Gul Hayat Institute

انڊيڪس

آ

آخوند اسد الله قريشي............245
آخوند اسماعيل............146
آخوند الله بخش ,vii, 127, 128, 145
154
آخوند الله بخش انصاري,vii, 127, 128
154
آخوند الهنواز سومرو............114
آخوند حاجي حافظ عبدالغني......110
آخوند حاجي عبدالغني............110
آخوند حاجي عبدالمنعم......110, 135
آخوند حافظ محمد قاسم 108, 120,
215, 217
آخوند دين محمد............168
آخوند عبدالرحمان علوي............321
آخوند عبدالعزيز............109
آخوند عبدالغني............134
آخوند عبدالفتاح............109
آخوند عبدالمنعم............135
آخوند علي محمد............109
آخوند محمد اسماعيل............168
آخوند محمد بچل 'انور'............112
آخوند محمد قاسم108, 111, 120, 176
, 215, 251
آخوند محمد قاسم علوي............108
آخوند محمد هاشم ,vi, 101, 108, 109
189
آخوند محمد هاشم علوي............vi, 108
آخوند مشتاق احمد............109
آغا خان اول............176
آغا خان سوئم............174, 198
آغا غلام نبي پٺاڻ............203
آغا غلام نبي خان............314
آغا گل حسن دراني............314
آل المعلي............v, 62
آئيداس مل ٽيڪچند............310

ا

ابان بن حسل............58
ابان بن عبدالله بن عوف............55
ابراهيم "خليل"............308
ابراهيم اڌم ثاني............120
ابراهيم بن اسرائيل............57
ابراهيم بن تميم............60
ابراهيم بن نعيم............56
ابراهيم رحمت الله............244
ابن اثير............36, 41, 43
ابن المالڪ بن سويد............58
ابن جرير طبري............39, 42, 46, 49, 52
ابن خلڪان............15
ابن سعيد............14
ابن طقطقي............43

Gul Hayat Institute

ابن عباس............11, 14
ابن عباسؓ..........11
ابن عبدالرحمان بن عبدالله..........55
ابن عبدالله بن زمعه..........55
ابن عتبہؒ..........14
ابن عساڪر..........7
ابن عمير..........14
ابناءُ الغسيل..........46
ابو النجيب عبدالقاهر..........31,26
ابو حفص عمر سهروردي..........15
ابو سعد بن عبدالرحمان..........56
ابو سعيد خدري..........50
ابوسفيان..........35, 44, 228
ابو سلمه بن عبدالله بن زمعه..........55
ابو عبدالرحمان القاسم التيمي..........12
ابو عبدالله بن موهب بن رياح..........56
ابو علبا مولي مروان بن الحڪم..........55
ابو عمرو بن عبدالله..........57
ابو قُحافہ عثمان..........8
ابو قيس بن عبدالرحمان بن عدي..........57
ابو محمد ابو عبدالرحمان القاسم..........13
ابو محمد بن عبد..........16
ابو محمد عبدالرحمان..........14, 8
ابو محمد عبدالقادر..........31, 16
ابوالاعليٰ مودودي..........198
ابوالحسن خرقاني..........26, 25
ابوالزناد..........14
ابوالعاليہ ريا..........7
ابوالنجيب..........4, 15, 16, 26
ابوالنجيب سهروردي..........4, 15, 26
ابوبڪر بن عبدالرحمان..........56
ابوبڪر بن عبيدالله بن عمر بن الخطاب..........56
ابوبڪر صديقؓ iii, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 30
ابوبڪر عبدالله بن جعفر..........54
ابوبڪر ڪتاني..........27
ابي صالح الجيلي..........16
اثاثه بن شيبه..........58
اجمير شريف..........240
اجن شاهہ 123, 125, 147, 148, 178, 286
اَڄُ شريف (ضلعي بدين جو ڳوٺ)..267
احمد خان ”آصف مصراڻي“..........317
احمد خان ”مدهوش“..........304
احمد خان ابڙو..........197
احمد خان نورنگزادي..........158
ادر فقير..........229
اربل..........15, 17, 32
ارشاد السالڪين دليل الذاڪرين ..33
ارم فقير..........182, 188
اسامه بن الخيار..........55
استاد بخاري..........303
اُستي گلاب سومري..........120
اسحاق بن هاشم..........55
اسحاق هالائي..........189, 218
اسد الله شاهہ ”بيخود حسيني“..........304
اسعد بن زرارة..........60
اسلام ڳڙهہ..........84
اسماءؒ..........15
اسماءَ بنت عميس..........6, 9
اسماعيل..........15, 28, 43, 118
اسماعيل بن خالد..........55
اسماعيل بن عبدالرحمان..........60
اسماعيل بن وهيب..........55
اصاغر صحابہ..........46
الاسود بن عبد يغوث..........55
الجلاس..........56
الحارث بن الصمه..........60
الحارث بن المنقذ بن الطفيل..........56

Gul Hayat Institute

الحارث بن حاطب 57
الحارث بن رفاعه 61
الحارث بن سراقه 60
الحارث بن عبدالله بن ڪنانه 57
الحارث بن عتبه 62
الحارث بن معمر 57
الحارث بن هشام 56
الحسن 3, 5, 15, 32, 36, 60
الخيار بن عبدالرحمان بن الخيار 57
السائب بن عبدالله 59
السائب بن عبدالله بن ثعلبه 61
الصلت بن مخرمه 55
العلا بن شيبه 58
العلا بن عبدالله بن نعيم بن نضله 60
العلا بن يزيد بن انس 58
العلاءِ بن عبدالله بن رقيم بن نضله 60
الفضل بن العباس 54
القاسم ..... iii, 3, 4, 5, 7, 12, 13
القاسم بن محمد 3, 4, 5, 14
الله بخش "بهشي" 264
الله بخش انصاري 134
الله وسايو روڙيو 186
المامون 3
المطلب بن عامر 61
المغيره بن عبدالله 55
المقداد بن وهب بن زمعه 55
المنصور 3
النبيت ..... iv, 59
النضر 5
الهہ بخش "بهشتي" ..... x, 296
الهہ بخش "سرشار" عُقيلي 200
الهورايو "سليم ڳاڙهوي" 244
الور (اروڙ) 62
الوليد بن حمه 58
الوليد بن داؤد 55
الوليد بن عمصه 58
اليزبيث 196, 240, 245
ام ڪلثوم التيميه 12
اُم فروه 13
ام ڪلثوم 8
امام ابن الجوزي 50, 52
امام ابن ڪثير 45
امام بخش حاجاڻي 146
امام بخش خان "صابر" 176
امام بخش ميمڻ "عاصم" 315
امام جعفر صادق 13
امام حسين عليه السلام 9, 35, 42, 53, 113, 287, 304
امام زين العابدين 13, 39, 40, 85
امام سالم 13
امام محمد باقر 13
امام موسيٰ ڪاظم 147, 193, 307
امداد علي پتو 235
اميد علي جمالي "اميد خيرپوري" .302
اميد علي شاهه 171
امير حبيب الله خان 204
امير علي شاهه 24
امير علي شاهه "امير بخاري" 319
امين محمد سائين 132, 163
انس بن قيس 60
انس بن محمد 60
اوس بن المعلي 62
اويس قرني رضي الله عنه 30
اي. ڪي. بروهي 236
اي ايچ. ماما 311
اياس بن السري 56
ايران 4, 9, 24, 31, 151, 168, 260
ايسٽ انڊيا ڪمپني 86, 87, 89, 90
ايوب بن عبدالله بن معاذ 61
ايڊورڊ VII 197, 198, 202

Gul Hayat Institute

ايڊورڊ ڊيل هوسٽي .... v, 68, 75

ب

ٻجر خان 111
ٻچل شاهه 156
ٻچل فقير 145
بدين 85, 114, 175, 298, 304
برهان الدين ابوبڪر عبدالله 5, 28
برهان الدين اسماعيل 4
بشر بن السائب 56
بغداد 16, 18, 26, 31
بکر 26, 62, 63, 82, 97, 197
بکر بن عبدالله 60
بلوچستان 29, 113, 177, 210, 260
بمبئي 167, 171, 173, 193, 198, 309, 310, 311
بن مرة 56
بنگال 24
بنو اميه 11
بنو تيم 47
بنو حارثه 49
بنو هاشم 39, 47
بني الحارث بن فهر 57
بني الحرث بن الخزرج .... iv, 61
بني العجلان .... iv, 59
بني بياضة .... v, 61
بني تيم 5, 14, 56
بني ثعلبة .... iv, 58
بني جُحجبا بن ڪلفة .... iv, 58
بني جمح بن عمرو 57
بني حارثة بن الحارث .... iv, 59
بني حجير 57
بني حنش بن عوف بن عمرو بن عوف iv, 58
بني دينار بن النجار .... iv, 60
بني زريق .... v, 61
بني زعوراءَ .... iv, 59
بني زهرة 55, 56
بني سالم بن عوف .... v, 61
بني سلمة .... v, 61
بني سهم بن عمرو بن هصيص 56
بني ظفر .... iv, 59
بني عامر بن لؤي 57
بني عبدالاشهل .... iv, 59
بني عدي بن النجار .... iv, 60
بني عدي بن ڪعب 56
بني عوف .... iv, 58
بني عوف بن الخزرج 61
بني قيس بن الحارث بن فهر 58
بني مازن بن النجار .... iv, 60
بني مالڪ بن النجار .... iv, 60
بني مخزوم 56
بني معاوية بن مالڪ .... iv, 59
بني مهارب بن فهر 58
بهاءُالدين زڪريا ملتاني 26, 201
بهادر خان شينو 239
بهادر شاهه 'ظفر' 90
بهارِ طالب 107, 269
بهاري لال چاٻڙا 242
بهاولپور 29, 252, 318, 322
بهي نور 18
بيبي نائله 10
بيبي نور 18
بيهقي 45

ڀ

ڀلديو تارا چند گاجرا 201

پ

پارت 190, 194, 195, 201, 204, 236, 241, 242

Gul Hayat Institute

پاٽوٽ 186
پٽ شاهه 289
پڄ 86
پگت چيلارام 191, 320
پگت ڪنور رام 316
پگت ٽيئون رام 191, 320

ت

تاج محمد جمالي 309
تاريخ البلادو القصبات 25
تحفة الاولياءَ 69, 72, 97
تحفته الڪرام 20, 21, 33
ترڪستان 24
ترڪمان دروازو 18
ترڪمان شاهه 18
توران 24
تيمور شاهه 84

ٽ

ٽکڙ 88, 171, 172, 191, 238, 304, 312
ٽنڊو نوڙهو 151
ٽوڙي ڳوٺ 29

ٿ

ٿل 195
ٿلهه شريف 196

ث

ثابت بن خلدة 61
ثابت بن عبدالله بن اياس 61
ثابت بن عبدالمنذر 55

پ

پرمانند ميوارام 171
پرنس آف ويلز 241
پروچام 145, 170, 208, 212, 218, 231, 234
پروچام سائين 208
پروانو پيٽي 308
پريل "پينار" .... x, 293
پکن ڏٽي سائين vi, vii, 69, 97, 98, 115, 116, 117, 123, 132, 182, 189, 250
پير ابوالبقا مظهرالدين راشدي 196
پير احسان الله شاهه راشدي 194, 316
پير احمد شاهه 85
پير امام بخش شاهه قريشي 171
پير تراب علي شاهه 239
پير حاجي امام الدين راشديءَ 305
پير حسام الدين راشدي 203, 312
پير حسن بخش شاهه 196
پير حسين علي شاهه راشدي 305
پير رکيل ريلائي 236
پير سيد حامد شاهه 176, 312
پير سيد حزب الله شاهه راشدي 192
پير سيد رشيد الدين 196, 251, 305
پير سيد شاهه مردان شاهه 169, 199
پير سيد صالح شاهه "صالح" 133
پير سيد صبغت الله شاهه "ثاني" 199
پير سيد علي گوهر شاهه اول 113
پير سيد محمد راشد شاهه راشدي 196
پير سيد محمد ياسين 168, 196, 251
پير شهاب الدين لڪياري 245
پير صبغت الله شاهه 86, 89, 171, 321
پير علي اصغر علي شاهه 169
پير علي بخش شاهه "علڙ" 307
پير علي حسن 121
پير علي گوهر شاهه اول 85, 89
پير علي محمد راشدي 199, 312
پير علي محمد شاهه 86, 171

Gul Hayat Institute

پير علي محمد قريشي.......... 171
پير غلام حيدر.......... 231, 232
پير محمد ابراهيم "خليل".......... 236
پير محمد اشرف شاھ.......... 168
پير محمد انصاري.......... 240
پير محمد راشد شاھ.......... 86, 90
پير محمد شاھ.......... 238
پير محمد شير شاھ جيلاني.......... 311
پير ميان احمد علي.......... 314
پير ميان افضل.......... 102
پير ميان امام بخش رضوي.......... 174
پير ميان امام علي صدَيقي x, 268, 298, 299
پير ميان امين محمد. x, 118, 252, 285
پير ميان بچيل.......... 73
پير ميان پريل.......... 94
پير ميان جان محمد. vii, 73, 122, 129
پير ميان خدا ڏنو شاھ.......... 174
پير ميان سيد محمد شاھ.......... 311
پير ميان شاھ محمد 97, 99, 100, 182
پير ميان صدَيق محمد صدَيقي.......... 267
پير ميان عبدالحسين... viii, 209, 220
پير ميان عبدالرحيم.......... 209, 221
پير ميان عبدالڪريم صدَيقي.......... 73
پير ميان غلام حسين.......... 102, 176, 307
پير ميان غلام حسين "شيدا".......... 102
پير ميان غلام رسول.......... 102, 183
پير ميان غلام سرور "سرور".......... 102
پير ميان غلام محي الدين "ميرل". 102
پير ميان غلام نبي.. 97, 100, 102, 114
پير ميان فتح محمد.......... vii, 122, 130
پير ميان محمد زمان.......... ix, 252, 267
پير ميان محمد علي.......... 73, 94
پير ميان محمد ڪريم.......... 94, 102
پير ميان مير محمد.......... 73
پير ميان مٺن.......... vii, 94, 122, 129
پير ميان نبي بخش.......... vii, 122, 131
پير ميان وريل.......... 95
پير پاون علي شاھ.......... 238
پيرزاده عبدالستار.......... 201
پيرزادو عبدالقيوم "صائب".......... 300

ج

جابر.......... 8, 54, 60, 254
جابربن عبدالله.......... 50
جارج IV.......... 85
جارج VII.......... 196
جارج فريڊرڪ ارنسٽ البرٽ.......... 170
جارج _V.......... 170, 202, 310
جان محمد جلباڻي.......... 316
جان محمد جوڻيجو.......... 239
جبير بن مطعم.......... 6
جبيرة بنو سعد.......... 59
جعفر الطيار رضي الله عنه.......... 6
جعفر بن ابو طالب.......... 6
جعفر بن ثعلبه.......... 59
جڳت آڏواڻي.......... 204
جليس هالائي.......... 203
جمال الدين "جوڳي".......... 309
جمع خان چنا.......... 196
جنرل ضياءُ الحق.......... 269
جنرل يحيٰ خان.......... 236
جهامنداس 'عاشق'.......... 243
جهان بانو.......... 9
جهان خان دراني.......... 204
جوهي.......... 191, 304
جي ايم سيد185, 190, 199, 202, 212, 213, 219, 241, 243, 249, 257, 266
جي ايچ گيرٽ.......... 314

Gul Hayat Institute

جَيفَر عبدالله بن مالڪ 54
جيڪب آباد177, 195, 307, 309, 314
جيئل شاهه راشدي........................ 304
جيئندل شاهه لڪياري..................... 317
جيئندل مل................................ 243

ڄ

ڄام ڏاتار.................................. 146
ڄيٺانند ياونداس لعلواٽي 236
ڄيٺي تلسيداس سپاهميلاٽي 199

چ

چارلس نيپئر 97, 112, 167
چوئٿرام پرتاب راءِ گدواڻي........... 192
چوهڙ مل..................................... 234

ڇ

ڇتن شاهه دوم.............................. 301

ح

حاجي احمد ڏوڪي........................ 230
حاجي امان الله 108
حاجي پير بخش فاروقي.................. 195
حاجي حافظ قاضي 171
حاجي حبيب الله.......................... 108
حاجي حيدر شاهه 123, 178
حاجي خان محمد انڙ..................... 321
حاجي سليم الدين ابڙو.................. 106
حاجي شير محمد چغدو 175
حاجي عبدالله هارون..... 203, 240, 311
حاجي علي محمد....... 99, 121, 216, 217
حاجي فتح علي جتوئي 242
حاجي محب الله شاهه 109
حاجي محمد حافظ شاهه...... 172, 238
حاجي محمد صالح چغدي............. 175
حاجي محمد هاشم........................ 223
حاجي محمد هالائي 168, 237
حاجي نعمت الله........................... 108
حاجي نور محمد.......................... 223
حارث بن نوفل 228
حارثه بن نضله............................. 56
حاطب بن عمرو.......................... 57
حافظ ابن ڪثير......... 38, 49, 52, 53
حافظ پنيو 108
حافظ حاجي حامد 312
حافظ ربّ ڏنو 108
حافظ شيرازي.............................. 135
حافظ عبدالرحمان المدني.......... iii, 14
حافظ عبدالفتاح 111
حافظ عبدالواحد مجاور................. 108
حافظ عبدالوهاب عرف سچل سرمست
88..
حافظ علي محمد علوي................. 215
حافظ قاسم 108
حافظ محمد احسن چنا 196
حافظ محمد حاصل................ 108, 120
حافظ محمد خان پناڻ... 210, 215, 315
حافظ نور محمد 108, 121
حافظ ولي محمد 108, 121, 215
حبيب الله سنڌي نوشهرائي........... 87
حبيب الله صدّيقي "حبيب" 312
حبيب بن خوّات............................ 58
حبيب بن عباد بن حنيف............... 58
حبيب بن نافع بن مضرس 58
حبيب بن وهب............................ 57
حجوان بن عمرو بن حبيب.......... 58
حديقة الاولياءَ............................... 33
حذافه بن جمح 57
حذافه بن غانم 56
حذيفه بن غانم............................ 56

Gul Hayat Institute

حره جو واقعو.......................34
حسان بن ثابت.......................60
حسن بن زيد رضي الله عنه.......................3
حسن علي آفندي.......................177
حسن علي بيگ آفندي.......................193
حسين بن علي رضي الله عنه.......................34
حسين شهيد سهروردي.......................194
حصين بن نمير.......................39, 43, 47, 53
حضرت محمد رضي الله عنه.......................6, 8, 9
حضرت مصري شاهه.......................199
حطاب بن الحارث بن حطاب.......................57
حفص بن المغيرة.......................56
حڪيم بن ابي قحافه.......................60
حڪيم حافظ عبدالڪريم.......................154
حڪيم سيد محمد.......................88
حلفائي بني جمع بن عمرو.......................57
حمزه بن رفع.......................25
حمزه بن عبدالله.......................47
حمل فقير.......................170, 175, 190
حميد سنڌي.......................316
حوران.......................15
حيات العاشقين.......................172
حيدر بخش جتوئي.......................197
حيدر شاهه حيدر اجناڻي.......................147
حيدرآباد دڪن.......................101

خ

خادم حسين علوي.......................321
خالد بن اساف.......................61
خالد بن صخر.......................56
خالد بن صفوان.......................60
خانبهادر الله بخش سومرو313, 321, 322
خانبهادر حسين علي شاهه.......................243
خثيم بن نافع بن مضرس.......................58
خدا آباد.......................81, 83, 88
خداداد خان دراني.......................204
خديج (حديج) بن ابي حثمه.......................56
خليفه الناصر.......................32
خليفه غلام محي الدين.......................320
خليفي چٽي 'درس'.......................240
خنيس بن حذاقه.......................56
خواجه امين چشتي.......................170
خواجه عبدالرحمان نقشبندي.......................134, 195, 238
خواجه غلام فريد.......................90, 132, 133, 197
خواجه گل محمد.......................87, 89
خواجه محمد پارسا.......................176
خواجه محمد حسن.......................86, 169, 175
خواجه محمد زمان ثاني.......................86
خواجه محمد سعيد.......................87
خواجه نجم الدين.......................244
خورشيد احمد شاهه اجناڻي "ساغر".......................317
خير محمد "سوز چچڙائي".......................304
خير محمد اوحدي.......................202

د

دائم فقير ڏاهري.......................147
دادو30, 178, 191, 195, 196, 198, 240, 268, 269, 302, 304, 309, 312, 317, 318
داود بن الوليد.......................55
دوارڪا پرساد روچيرام شرما.......................195
ديپ چند تلوڪ چند.......................201
دين محمد 'اديب' فيروزشاهي.......................195
دين محمد بتوي.......................305
دين محمد عباسي.......................178
دين محمد وفائي22, 24, 26, 69, 96, 117, 126, 194, 218
ديوان تارا چند.......................114

Gul Hayat Institute

چٽو پلي............ 201

ڏ

ڏني بخش لاشاري............305

ڊ

ڊنشا مانڪجي پٽيت............307
ڊنگو مل............ 311

ذ

ذويب بن عمرو............56
ذڪوان مولئ ابن حنظله............58
ذوالفقار علي خان پٽو............301

ر

رئيس قوتل خان............146
رابندر ناٿ ٽئگور............319
رافع بن قيس............59
رافع بن مالڪ............61
راهونڊ, vii, 111, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 131, 135, 144, 149, 154, 163, 216
راج محمد "جمال"............317
راجو خاناڻي............168
رباح بن عمرو............58
ربو فقير ابڙيجو............x, 264, 294
ربيعہ بن حارث بن عبدالمطلب............46
ربيعه بن زياد............58
ربيعه بن سهم (سهل)............57
رچرڊ برٽن............63
رحمت الله "شوق"............245
رسالہ فتحي............33
رشيد احمد لاشاري............305
روهڙي............62, 82, 111, 237

ز

زرڪ خان لاشاري............305
زرينہ بلوچ............312
زفر بن الحارث (ابن سويد)............58
زهير بن عبدالله............58
زياد بن ابي اميمه............58
زيد (يزيد) بن عبدالله............57
زيد التيمي............12
زيد بن ابي عمرو............60
زيد بن عبدالرحمان............47
زيد بن عبدالرحمان بن عوف............55
زيد بن عمرو بن نفيل............56
زينت عبدالله چنا............238

س

سالارو............79, 289
ساڏو نولراءِ............113, 114
ساڏو هيرانند............114, 170
ستين جوتان............v, 25, 62, 63
سخي قبول محمد............244, 292
سر بارٽل فريئر............170
سر جان سائمن............301
سر حاجي عبدالله هارون............311, 319
سر شاهنواز ڀٽو............235,191,309,311
سر عبدالله هارون............314, 316, 318
سر غلام حسين هدايت الله............309, 311, 312, 315, 320
سراج الدين اسحاق............4
سراج الدين عبدالله............5
سراج العارفين............12, 30, 33, 218
سرت علي ڪورائي............202
سردار شير محمد بجاراڻي............315
سردار علي شاهہ "ذاڪر"............300
سردار قيصر خان............177
سرور پير............28

Gul Hayat Institute

سرور نوح فقير 24
سعد 5, 8, 37, 40, 48, 50, 60, 128, 134, 218, 281
سعد بن ابي سرح 57
سعد بن سهم 56
سعد بن عبدالله 59
سعد بن عبيدالله 61
سعد بن عثمان بن خلدة 61
سعد بن عمرو بن غزيه 60
سعد بن عمير بن اُهيب 60
سعد بن ڪعب بن عجزه 61
سعد بن ڪليب بن اساف 61
سعدي بنت عوف 50
سعيد بن ابي سعيد 62
سعيد بن جبير 59
سعيد بن رباح 58
سعيد بن زيد 56
سفينة النوح 33, 134, 218
سڪرنڊ 84
سڪن بن اساف 61
سلامه بن وقش 59
سلطان عبدالمجيد 243
سلطان ٽيپو 184
سلميٰ التيمية 8
سلمه (مسلمه) بن عباد بن سلڪان .. 59
سلمه بن قيس 61
سليط بن عبدالله بن عمرو بن هاشم .. 57
سليمان 54, 55, 56, 57, 60, 217, 254
سليمان بن ابي عياش 61
سليمان بن اويس 57
سليمان بن صفوان 54
سليمان خان ٽالپر 82
سليمان شاهه "سالم" 237
سليمان فقير 145
سليمان پنهيرو 145
سليمان جري بن حزم بن جابر 54
"سلير" هالائي ابڙو .... vi, 106
سهرورد 4, 15, 31, 33
سهل بن ابي امامه حليف 59
سهل بن ابي سعيد 62
سهل بن عثمان بن حنيف 58
سودان 11
سيد احمد شاهه مشهدي 203
سيد احمد شهيد 87
سيد اسماعيل شاهه 192
سيد اظهر علي شاهه "اظهر گيلاني" .. 320
سيد الله يار شاهه 243
سيد الهندو شاهه 239
سيد الهه بخش شاهه 172
سيد اول شاهه 291
سيد پيرل شاهه 'پيرل' 195
سيد ثابت علي شاهه 84
سيد جلال شاهه بخاري 242
سيد جمال شاهه 186, 237
سيد جمن شاهه 288
سيد جڙيل شاهه 235, 288
سيد حاجي امام علي شاهه 243
سيد حاجي غلام شاهه ٽکڙ ۾ جائو (30_جمادي الاول 1304هه) 191
سيد حزب الله شاهه 192, 304, 310
سيد حسن علي شاهه 244
سيد حيدر سنائي 199
سيد حيدر شاهه vii, 29, 111, 118, 125, 134, 147, 178, 184, 215, 317
سيد حيدر شاهه 'حيدر' 238
سيد راول شاهه 263, 286
سيد زمان شاهه "ساقي" 301
سيد سمن شاهه 304
سيد شاهه مردان 'ڪوٽ ڏکي' 241
سيد صاحب ڏني شاهه 235

Gul Hayat Institute

سيد صالح شاهہ جيلاني vii, 133, 150
سيد ظفر حسن 313
سيد عبدالقادر جيلاني 173
سيد عزت الله 85
سيد عطا حسين شاهہ موسوي 195
سيد علي احمد شاهہ اجناڻي 311, 119
سيد علي اصغر شاهہ "علي" 310
سيد علي بخش شاهہ 304
سيد علي محمد شاهہ 172
سيد عنايت شاهہ 301, 193
سيد عيدن شاهہ بخاري 242
سيد غلام حسين شاهہ 174
سيد غلام مرتضيٰ شاهہ 241, 199, 198
سيد غلام مصطفيٰ 288
سيد فاضل شاهہ 111, 118, 119, 134, 163, 136
سيد فتح الدين شاهہ 202
سيد فتح الدين شاهہ "مسڪين" 319
سيد فتح محمد اجناڻي 235
سيد فتح محمد شاهہ x, 134, 263, 286, 288
سيد فتح محمد شاهہ اجناڻي 134
سيد قربان علي شاهہ 304
سيد قطب علي شاهہ 202, 85
سيد گل شاهہ بخاري 304
سيد گل شاهہ ثاني 304
سيد محمد حافظ شاهہ 301
سيد محمد شاهہ 235, 199, 186, 185
سيد محمد عالم شاهہ 'عالم' 191
سيد محمد ڪامل شاهہ 312
سيد مصري شاهہ 236
سيد مير علي 29
سيد مٺن شاهہ 148, 184, 215, 238, 311, 309, 308
سيد نادر علي شاهہ "فراق صوفي" 310
سيد نظر علي شاهہ 'گدائي' 193
سيد نور شاهہ 237, 203, 186
سيد نور شاهہ مشهدي 203
سيد نور محمد شاهہ 'نورل' 192
سيد ويڏل شاهہ 195
سيد وڏيل شاهہ 238
سيد وڏو اجناڻي 145
سيد يار محمد 85
سيد يوسف شاهہ 148
سيّدنا برهان الدين 199
سيّدنا حسين رضي الله عنه 35
سيّدنا عمر رضي الله عنه 35
سيده زهرا 43
سيلو فقير سيلاني vii, 135, 158
سيندو خان 'صيد' x, 319, 292, 264
سيٺ نهالچند پارواڻي 156
سيٺ وشنداس vii, 134, 156, 157, 158, 210, 302

ش

شاهنواز خان جتوئي 314
شاهہ حيدر سنائي 301
شاهہ شجاع الملڪ 82, 81, 74
شاهہ عنايت الله شهيد 113
شاهہ محمد ديدڙ 193
شاهہ مردان شاهہ ثاني 301
شاهہ ولي الله محدث 223
شري گوڪلداس 174
شعيب بن ابي عبدالله 57
شفيع محمد علوي 215
شمس الدين 'بلبل' 239, 193, 202
شمس الدين شاهہ 'شمس' 240
شهاب الدين ابو حفص عمر 18, 4
شهاب الدين صغير 4
شهاب الدين عبدالله 31, 5

Gul Hayat Institute

شهاب الدين عمر سهروردي iii, 5, 15, 26
شهزادو فلپ....240
شهنشاهه اڪبر شاهه ثاني....90
شيبه بن عبدالعزيز....59
شيخ ابو النجيب....31
شيخ ابوبڪر....27, 29
شيخ ابوبڪر ڪتاني....27
شيخ احمد....27, 31
شيخ اعظم سهروردي....27
شيخ القاسم....13
شيخ القاسم المدني....13
شيخ الهند....214
شيخ اياز....242
شيخ بهاءالدين زڪريا....26
شيخ جلال الدين....27
شيخ شمس الدين ابوبڪر ڪتاني....28
شيخ شمس العارفين....18
شيخ شهاب الدين 4, 13, 16, 26, 27, 31, 210
شيخ شهاب الدين سهروردي....26, 32
شيخ عبدالحميد سهروردي....24, 25
شيخ عبدالرحمان....15
شيخ عبداللطيف لنواري....86
شيخ عبدالله....18, 24, 148
شيخ عبدالله حريري....24
شيخ عبدالمجيد 192, 201, 246, 306, 310, 313
شيخ عماد الدين....15, 18
شيخ عماد الدين ابو جعفر محمد البڪري....15
شيخ غلام حسين....242
شيخ فريد الدين عطار....30
شيخ فريد بڪري....62, 63
شيخ قاضي علي....27
شيخ مجيب الرحمان....239
شيخ محمد....27
شيخ محمد ابراهيم 'خليل'....322
شيخ نجيب الدين....26, 31
شيوڪ پوڄ راڄ....200

ص

صالح ميمڻ "مسرور ڪيفي"....301
صدّيق اڪبر رضي الله عنه....6, 7, 8, 33
صفهٔ صفا....62, 63
صفي الدين شيرازي....25
صوفي سيد رڪيل شاهه....113
صوفي صادق فقير 'صادق'....113

ض

ضياءالدين "ضيا"....202
ضياءالدين ابوالنجيب عبدالقاهر....4

ط

طالب المولي i, ii, ix, 21, 29, 33, 71, 94, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 111, 118, 125, 132, 133, 134, 136, 147, 151, 157, 159, 162, 163, 165, 184, 185, 186, 207, 214, 221, 223, 231, 234, 238, 239, 243, 245, 249, 250, 252, 253, 257, 258, 262, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 270, 271, 273, 274, 276, 277, 278, 281, 283, 285, 286, 287, 289, 291, 297, 301, 302, 307, 311, 315, 321

ظ

ظهير الدين vii, viii, 4, 66, 96, 119, 120, 129, 205, 206, 207, 209,

Gul Hayat Institute

211, 215, 216, 217, 218, 222, 232, 249, 250, 251, 253, 267

ع

عائذ بن ابي قيس........ 60
عائشہ صدّیقہ رضی اللہ عنہا........ 14 ,13,8
عاصم بن عمر بن الخطاب........ 56
عالي فقير........ x, 264, 291
عامر بن الحرث بن ثعلبه........ 61
عامر بن عبدالرحمان بن عمرو........ 61
عامر بن عقبه........ 60
عامر بن عمرو بن كعب........ 56
عباد بن راشد........ 59
عباد بن سلكان........ 59
عباس ابن علي........ 110
عباس بن عتبہ بن ابي لهب........ 47
عباس بن عتبه........ 54
عبد بن وهيب بن ضباب........ 57
عبد عمرو بن عبدالله بن نضله........ 56
عبد مناف بن زهرة........ 55
عبدالحسين خان ”سانگي“........ 244
عبدالحسين سائين........ 221 ,220
عبدالحفيظ پيرزادو........ 309
عبدالرؤف ابڙو........ 303 ,197
عبدالرحمان رضی اللہ عنہ........ 35 ,8
عبدالرحمان, iii, 4, 8, 12, 13, 14, 15, 18, 36, 60, 104, 118, 169, 176, 201, 217, 228, 232, 301
عبدالرحمان بن ابي الزناد........ 60
عبدالرحمان بن ابي بكر رضی اللہ عنہ........ 35
عبدالرحمان بن ابي قتادة بن ربعي........ 61
عبدالرحمان بن الحارث بن سلمه........ 59
عبدالرحمان بن القاسم رحمۃ اللہ علیہ........ 4
عبدالرحمان بن حويطب بن عبدالعُزي........ 57
عبدالرحمان بن خبيب بن اساف........ 61
عبدالرحمان بن زمعه بن قيس........ 57
عبدالرحمان بن زهير بن عبد عوف........ 46
عبدالرحمان بن سعد........ 60
عبدالرحمان بن عبدالله بن حصين........ 61
عبدالرحمان بن عمرو بن الاسود........ 55
عبدالرحمان بن عوف........ 47 ,46
عبدالرحمان بن معاذ........ 60
عبدالرحمان بن يزيد بن جاريه........ 58
عبدالرزاق ”راز“ سومرو........ 309
عبدالستار كوريجو........ 243
عبدالغفور ’مفتون‘ همايوني........ 237
عبدالفتاح ”عبد“ عاقلي........ 200
عبدالقادر ”بيدل“........ 305,173
عبدالقادر بدايوني........ 27
عبدالقادر بن محمد هاشم الحسيني 33
عبدالقادر قريشي........ 173
عبدالكريم لعلوائي انصاري........ 320
عبداللطيف ’راز‘ بلڙائي........ 243
عبداللطيف انصاري........ 320
عبدالله, vii, 3, 5, 6, 12, 13, 14, 15, 18, 34, 36, 38, 40, 56, 60, 61, 103, 127, 134, 135, 214, 228, 245, 309, 311
عبدالله ۽ يحيٰ........ 60
عبدالله ’خواب‘ حيدرآبادي........ 198
عبدالله التيمي........ 12
عبدالله بن ابي ربيعه........ 56
عبدالله بن ابي طلحه........ 60
عبدالله بن ابي عمرو........ 56 ,36
عبدالله بن ابي عمرو مخزومي........ 36
عبدالله بن الحارث........ 56
عبدالله بن الخيار........ 57
عبدالله بن الربيع بن سراقه........ 61
عبدالله بن النحّام........ 56

Gul Hayat Institute

عبداللہ بن اوس بن قیظی 59
عبداللہ بن اویس 59
عبداللہ بن جعفر طیار 47
عبداللہ بن حارث .... 228 ,60
عبداللہ بن حجوان 58
عبداللہ بن حزم بن عمرو بن امیہ 59
عبداللہ بن حسن بن عمرو بن امیہ 61
عبداللہ بن حنظلہ .... 58 ,46 ,36
عبداللہ بن ربیعہ بن بلال 61
عبداللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ .... 40 ,35
عبداللہ بن زمعہ 57
عبداللہ بن زیاد بن لبید 61
عبداللہ بن زید بن عاصم 60
عبداللہ بن سعد 59
عبداللہ بن سعد بن معاذ 59
عبداللہ بن عبدالرحمان 3, 5, 55, 57, 60
عبداللہ بن عبدالرحمان بن سہل 59
عبداللہ بن عبدالعزی 55
عبداللہ بن عبداللہ بن زمعہ 57
عبداللہ بن عتبہ بن سماک 61
عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ 35
عبداللہ بن عمر الفاروق رضی اللہ عنہ 9
عبداللہ بن قیس بن عاصم 49
عبداللہ بن کعب 60
عبداللہ بن کلیب 59
عبداللہ بن محمد بن ابی بکر .... 56 ,47
عبداللہ بن مطیع .... 49 ,46 ,40
عبداللہ بن مطیع عدوی .... 49 ,40
عبداللہ بن نافع .... 56 ,54
عبداللہ بن نضلہ 58
عبداللہ بن نوفل 54
عبداللہ بن وہب 58
عبداللہ بنگلد برائی 305
عبداللہ بنو ثابت بن قیس بن شماس 61
عبداللہ ہارون 204
عبداللہ و عمرو 55
عبدالمجید سندی 25, 192, 201, 306, 310
عبدالملک 45, 51, 52, 60, 95
عبدالملک بن حطّاب 57
عبدالملک بن عبدالرحمان بن حویطب 57
عبدالملک بن عبدالرحمان بن مطیع 55
عبدالنبی "خاتم جانوری" 307
عبید بن المعلی 62
عبید بن زیاد 42
عبیداللہ بن انیس 61
عبیداللہ بن جبیر 59
عبیداللہ بن زیاد 53
عبیداللہ بن عتبہ 55
عبیداللہ بن عثمان 55
عبیداللہ بنو زید بن ثابت بن الضحاک 60
عتبہ بن ابی وقاص 55
عتبہ بن الاشعث بن کعب .... 61 ,59
عتبہ بن جریر .... [illegible]
عتبہ بن معبد 54
عتیق .... [illegible]
عثمان رضی اللہ عنہ .... 8, 10, 11, 44, 45, [illegible]
عثمان غنی رضی اللہ عنہ .... [illegible]
عثمان عمرو بن کثیر بن [illegible] .... [illegible]
عثمان بن عبدالدار .... [illegible]
عثمان بن عروہ .... [illegible]
عثمان بن محمد بن ابی سفیان .... [illegible]
عثمان غنی انصاری .... [illegible]
عدی بن ثویت .... [illegible]
عرق .... [illegible]
عرس روحھاتی .... [illegible]

Gul Hayat Institute

عرض محمد خان لغاري 193
عروة بن ابي عمارة 61
عز الدين عبدالوهاب 4
عزيز الله متعلوي 167
عطاءُالله فيروزشاهي 201
عقبه بن ابي عمارة 61
عقلمه بن ڪلدة 55
عقيل بن زفر 58
عڪاشه بن يزيد 58
علامہ اسد الله شاهہ 171
علامہ شبلي 9
علامہ محمد قاسم 191
علامہ محمد قاسم ڳڙهي ياسيني 304
علامہ مير محمد نورنگي 319
علامہ نور محمد 113
علي عليه السلام ,6ix, 10, 11, 254 ,255 ,256
192 ,9 ,33
علي احمد بروهي 241
علي احمد خان نظاماڻي 297
علي بخش فقير ..... 165 ,164
علي برادران 241
علي بن ابو طالب ..... 239 ,32 ,30
علي بن احمد بصري 25
علي بن حسين رضي الله عنه ..... 51,44 ,39
علي محمد "خالدي" 244
عماد الدين محمد 5
عمار بن صهيب 56
عمارة بن عمرو بن حزم 60
عمارة(عمار) بن سلمه 59
عمر (عمرو) بن خوّات 58
عمر (عمرو) بن سعيد 56
عمر بن عبدالعزيز 14
عمر بن محمد دائود پوٽو 300, 194
عمران بن عبدالرحمان 55
عمرو بن ابي الحسن 60
عمرو بن ابي عمرو 60
عمرو بن العاص 12
عمرو بن المعلي بن عمرو 60
عمرو بن المغترف 58
عمرو بن اويس 57
عمرو بن تميم بن غزيه 60
عمرو بن حاطب 57
عمرو بن حبيب 58
عمرو بن حسان بن رباح 58
عمرو بن خشرم 61
عمرو بن خلدة 61
عمرو بن سعيد ..... 60 ,42 ,41
عمرو بن سعيد بن ابي العاص 41
عمرو بن سهل 58
عمرو بن شيبان (شبيه) بن محارِب 58
عمرو بن عبدالله ..... 60 ,57 ,56
عمرو بن عبدالله بن زمعه 57
عمرو بن عقبه بن عتواره 58
عمرو بن عمرو بن بليل 58
عمرو بن ڪعب 56
عمرو بن محصن 60
عمرو بن محمد بن حاطب 57
عمرو بن نفيل 56
عمرو بن يزيد بن السڪن 59
عنايت الله رامپوري 306
عوارف المعارف ..... 32 ,17
عوف بن عبيد بن عويج 56
عون بن رفاعه 60
عياض بن ابي سلام 57
عياض بن حسن بن عوف 55
عياض بن خالد 57
عياض بن عمرو بن بليل 58
عيسيٰ بن عبدالرحمان بن يزيد 58

Gul Hayat Institute

غ

غازي الدين "نشتر ناٿن شاهي"..... 302
غُسيل الملائڪ........................ 46
غلام احمد 'نظامي'.................. 194
غلام اسحاق خان...................... 269
غلام حيدر صدّيقي قريشي 196
غلام رسول ابڙو....................... 302
غلام رسول شاهه "سوز تڪڙائي" 313
غلام سرور "فقير" قادري 306
غلام سرور لاهوري..................... 19
غلام محمد 'گرامي' 240
غلام محمد خان x, 204, 243, 252, 266, 297
غلام محمد خان نظاماڻي . x, 266, 297
غلام محمد خان پربگڙي 204, 243
غلام محمد شاهه 'گدا'............... 199
غلام محمد شاهه "مشتاق"............. 242
غلام محمد پربگڙي.................... 242
غلام محي الدين صدّيقي............... 191
غلام مرتضيٰ خان پٽي 191
غلام مرتضيٰ عباسي.................. 244
غلام مصطفيٰ "مشتاق" 321
غلام مصطفيٰ پربگڙي................. 204
غوث بهاءالحق زڪريا 173

ف

فاطمه جناح 193
فتح آباد............................. 84
فتح پور 113
فتح علي شاهه لڪياري 245
فتح محمد سائين..................... 130, 131
فتح محمد سيوهاڻي.... 243, 309, 320
فتح محمد شاهه 286, 287
فخر الدين اسماعيل.................. 4
فخر الدين عبدالله.................... 5
فخرالدين صغير 4
فرسته سنڌ.......................... 26
فضاله بن خالد....................... 57
فضاله بن مياح....................... 56
فضل بن عباس 46
فقير پريل پينار...................... 264
فقير پريل نوشهرائي...... vii, 135, 163
فقير حاجي محمد پريل .. vii, 135, 162
فقير حسين ڍيبو....................... 145
فقير علي بخش پٽو........ vii, 135, 164
فقير محمد صادق...................... 146
فقير ڏاتار بخش....................... 235
فولاد علي فقير....................... 170
فيض محمد خان ٽالپر 201

ڦ

ڦتو ڳاهوٽي .... x, 264, 294
ڦل خاصخيليءَ.......................... 291

ق

قائم خان............................. 80
قادر بخش 'بشير' سومرو............ 195
قادر بخش 'بيدل'..................... 168
قادر بخش "بشير"..................... 237
قادر بخش منگي....................... 198
قاسم ﷺ 14
قاسم خواني........................... 62
قاضي احمد ابڙو..................... 197
قاضي خدا بخش....................... 310
قاضي شفيع محمد پاتائي............ 177
قاضي عبدالحئي...................... 100, 106
قاضي عبدالحئي سليم 100
قاضي عبدالرحيم شڪارپوري 88, 89
قاضي عبدالله پورگر 135, 166
قاضي عبدالمجيد "عابد"............. 235
قاضي عبدالمعالي.................. 127, 152

Gul Hayat Institute

قاضي عبدالنبي شڪارپوري......... 89
قاضي علي احمد 'علي' 193
قاضي علي اڪبر............... 194, 215
قاضي علي محمد 194
قاضي غلام محمد 23, 29, 152, 223, 227
قاضي فضل الله 197
قاضي فيض محمد صدِيقي.......... 201
قاضي محمد بخش 'عاجز' 237
قاضي محمد دائود.......... 312
قاضي محمد ڪامل 212
قاضي ميان عبدالله 197
قاضي يار محمد ..... vii, 134, 152, 153
قُتَيلَة 8
قريبه التيميه 12
قصيٰ 5
قطن بنو نفيل بن عبدالله......... 58
قلندر بخش 'نثار بزمي' 238
قمبر 114, 193, 200, 244
قمر شهباز........ 313
قمرالدين محمد مقبول ٻگهيو........ 313
قيس بن ابي الورد بن فَهد 60
قيس بن صرمه......... 60
قيس بن عمرو بن سهيل 60
قيس بن فهد....... 60

ڪ

ڪابل........ 214
ڪار ماتري....... 62
ڪانگريس 192, 240, 304
ڪانياواڙ....... 29
ڪثير بن افلح موليٰ ابي ايوب الانصاري 62
ڪڇَ 86
ڪريم الحسين شاه....... 313
ڪشنچند "بيوس" 318
ڪگو خان 82
ڪمال الدين ميمڻ....... 308
ڪمال فقير نوشهرائي... viii, 215, 228
ڪنانه بن سهل....... 59
ڪنزنگٽن 86
ڪنعانہ بن بشر 11
ڪوڙو خان جتوئي 307
ڪيمچند امرت راءِ مير چنڊاٽي..... 171
ڪڇ 29, 86

گ

گجرات....... 29
گل بانو...... 107
گل حسن "گل" ٻرڙو...... 310
گل حسن گوپانگ "شاد" 306
گل محمد پٽي 308
گلزار علي شاه...... 196
گلو فقير ڏاهري....... 147
گنجو ٽڪر 195
گنهور خان 114
گهوٽاٽو....... 79
گوبند مالهي....... 241
گيهان بانو...... 9

ل

لارڊ ايلفنسٽن 167
لارڊ ڪلئر 75
لارڊ مائونٽبيٽن 196
لارڊ ڊلائوزي 174
لب تاريخ 62
لبيب بن بسر بن يزيد....... 61
لطف الله 'لطف' بدوي....... 198
لطف علي 'مسڪين' 192
لطف علي شاه 'منظور نقوي'...... 243
لطف فقير ...... x, 264, 289, 290, 291

Gul Hayat Institute

لعل بخش خان عباسي....... 244
ليلان چنيسر 175

م

ماسڪو....... 242
مالڪ بن ربيعه بن وهب....... 57
مالڪ بن سواد بن غزيه....... 60
مالڪ بن معاذ بن عمرو بن قيس....... 60
مٺڙ ڪوٽ....... 90
مثنوي مولانا روم....... 251
محب الله شاهه....... 25
محبوب علي چنا 118, 121, 126, 133, 182, 184, 215, 241
محمد ابراهيم ’منشي‘....... 308
محمد ابراهيم جويو....... 235
محمد آچر ”نظير ٽڪڙائي“....... 303
محمد احسان....... 108
محمد ارباب خان ”ارباب“....... 307
محمد اسحاق سومرو....... 308
محمد اسلم خان پٺاڻ....... 315
محمد اسماعيل جان ’روشن‘. 192,320
محمد اسماعيل عرساڻي ميمڻ....... 200
محمد اسماعيل فيروزشاهي....... 237
محمد اصغر....... 12
محمد امين پلي....... 201
محمد ايوب خان....... 200
محمد ايوب کهڙو....... 307
محمد بچل ”محبوب سروري“....... 308
محمد بچل جلباڻي....... 163
محمد بلاول ”پرديسي“....... 303
محمد بن ابوبڪر رضي الله عنه....... 9, 10, 12
محمد بن ابوبڪر iii, 3, 9, 10, 11, 12, 13, 30, 34
محمد بن ابي الجهم....... 56
محمد بن ابي ڪعب....... 60
محمد بن ابي نمله بن زرارة....... 59
محمد بن الاسود بن عوف....... 55
محمد بن المسور بن مخرمه....... 55
محمد بن ايوب....... 55
محمد بن بشير....... 59
محمد بن بشير بن معاذ....... 59
محمد بن ثابت بن قيس بن شماس... 49
محمد بن جبير....... 59
محمد بن سعد بن ابي وقاص....... 49
محمد بن سليمان....... 56
محمد بن صهيب....... 56
محمد بن عبدالرحمان....... 57, 61
محمد بن عبدالرحمان بن الطفيل.... 57
محمد بن عبدالله ﷺ....... 4, 26, 60
محمد بن عبدالملڪ بن نُبيط....... 60
محمد بن عثمان بن حنيف....... 58
محمد بن عقبه....... 54
محمد بن عمرو بن حزم....... 49, 60
محمد بن عمرو بن قيس....... 62
محمد بن ڪعب بن عجزة....... 61
محمد بن نافع....... 55
محمد بنو العلا....... 56
محمد حاصل....... 108
محمد حسن ’بيڪس‘....... 168
محمد حسن ”ساز“....... 245
محمد حسن علي آفندي....... 240
محمد خان ”مولائي“....... 242
محمد رمضان ”ثاقب“....... 198
محمد زمان ”مجذوب“....... 300
محمد سعدالله انصاري....... 302
محمد سعيد شاهه....... 238
محمد شفيع ”انور هالائي“....... 245
محمد صاحبداد جمالي....... 237
محمد صالح چنو....... 231
محمد صدّيق ’مسافر‘....... 175

Gul Hayat Institute

محمد صدّيق "سرويچ" 312
محمد صدّيق عُقيلي 200
محمد صدّيق ميمڻ... 23, 24, 216, 308
محمد عارف پلي 308
محمد علي 88, 94, 112, 174, 181, 200
محمد علي جناح 174, 238, 303, 314
محمد علي جوهر 240
محمد علي روجهاڻي 290
محمد عمر "اختر هالائي" 237
محمد عمر "معمور يوسفاڻي" 246
محمد عمر سومرو 321
محمد فقير ڪتياڻ x, 145, 253, 257, 264, 292, 293, 318
محمد قابل......... 152, 154, 227, 240
محمد قاسم 108, 120, 121, 208, 217, 237
محمد مصطفيٰ ﷺ 3, 6, 14, 30, 32, 268
محمد هارون "دلگير" 309
محمد هاشم "مخلص" 308
محمد هاشم شڪارپوري 169
محمد هاشم ڳڙهي ياسيني 199
محمد ياسين شاهه راشدي 168, 235
محمد يوسف اڳڙو 166
محمود 'خادم' ٽنيو 194
محمود "مل" پلي 308
محمود خاصخيليءَ 290
محمود غزنوي 25
محمود نظاماڻي 114
مخدوم ابو محمد ابو الخير.. 95, 70, 71
مخدوم الله بخش 182, 236
مخدوم امير احمد 306
مخدوم امين محمد ثالث 116, 128, 166, 216, 246, 263, 286
مخدوم امين محمد ثاني .. 34, 69, 159
مخدوم برهان الدين اسماعيل 28
مخدوم بصير الدين صدّيقي 313
مخدوم بلال الدين (يوسف) 20
مخدوم بلاول 240
مخدوم پنيلڏو 'پنيل' 176
مخدوم جلال محمد 95, 96, 208
مخدوم جنگ جلال 96, 97
مخدوم سراج الدين اسحاق 19
مخدوم سرور 28
مخدوم شاهه ڏني 20
مخدوم شهاب الدين صغير 19
مخدوم طالب المولي 107, 259, 286, 296
مخدوم ظهير الدين سائين 28, 66, 170, 100, 122, 129, 166, 131, 178, 208, 196, 207, 209, 210, 211, 213, 214, 216, 219, 220, 232, 234, 241, 243, 246, 300
مخدوم عبدالرحمان..... 163, 172, 228
مخدوم عبدالرحمان شهيد 236
مخدوم عبدالرحمان گينبائي 163
مخدوم عربي دياني 20
مخدوم عزالدين عبدالوهاب 28
مخدوم غلام حيدر 29, 127, 182, 189, 209, 216, 217, 218, 219, 222, 223, 227, 234, 288, 295, 296, 309, 317, 319
مخدوم غلام محمد viii, ix, 34, 66, 96, 131, 147, 168, 178, 209, 211, 213, 219, 220, 222, 239, 248, 249, 253, 257, 260, 262, 263, 265, 266, 267, 287, 288, 289, 293, 294, 295, 296, 297

Gul Hayat Institute

مخدوم غلام محمد 'مغموم' ،
322,300
291, 249, 247,66

مخدوم غلام محمد ملڪاٽي 310

مخدوم غلام نبي.......................... 103

مخدوم فخرالدين صغير..... 29 ,28 ,19

مخدوم فخرالدين ڪبير.............. 28

مخدوم لطف الله.......... 130 ,32 ,19 ,4

مخدوم محمد ابراهيم................ 127

مخدوم محمد ابراهيم پٽي 204

مخدوم محمد امين 24, 69, 70, 71, 72,
73, 75, 81, 84, 90, 93, 94, 95,
96, 97, 98, 99, 100, 101, 104,
117, 118, 120, 121, 122, 124,
126, 130, 134, 160, 169, 170,
178, 181, 182, 187, 189, 191,
207, 208, 217, 220, 234, 268,
315 ,298

مخدوم محمد امين اول 70, 71, 72, 94,
124,95

مخدوم محمد امين پڪن ڏٽي... 99, 126

مخدوم محمد امين ثالث 66, 69, 96,
97, 98, 99, 100, 101, 115, 117,
118, 119, 120, 122, 123, 126,
130, 131, 132, 135, 169, 170,
178, 181, 189, 208, 217, 234,
250

مخدوم محمد امين ثاني 7, 66, 67, 69,
70, 71, 72, 73, 75, 81, 84, 93,
94, 95, 97, 117

مخدوم محمد امين فهيم 248, 258,
259 ,271

مخدوم محمّد زمان................ 94, 97

مخدوم محمد زمان "خامس" 182

مخدوم محمد زمان ثالث 71, 72, 84,
117

مخدوم محمد زمان ثاني 70, 71, 72,
95

مخدوم محمد زمان رابع 66, 73, 85,
91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 100,
102, 114, 117, 118, 123, 129,
270 ,166

مخدوم محمد زمان سائين 128, 225,
231

مخدوم محمد زمان سرڪار 66, 99,
120, 122, 128, 129, 131, 135,
169, 179, 181, 183, 184, 186,
188, 189, 190, 204, 207, 209,
251 ,216 ,210

مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ... 29,
33, 100, 101, 102, 103, 118, 131,
132, 136, 158, 184, 185, 186,
187, 215, 221, 234, 239, 248,
249, 250, 252, 253, 257, 258,
262, 263, 264, 265, 266, 267,
268, 269, 270, 271, 286, 287,
322 ,295 ,291 ,289

مخدوم محمد علي.......................... 73

مخدوم محمد هاشم .... 172 ,127

مخدوم ميان الهداد........................ 20

مخدوم ميان پنيلڏو.. 70, 90 ,93 ,100

مخدوم ميان پنيلڏو بن عثمان......... 71

مخدوم ميان عثمان عرف متن 70, 93,
100 ,95

مخدوم ميان غلام نبي 102

مخدوم ميان محمد عرف متن 70, 71,
95

مخدوم ميان مير محمد 24, 70, 71

مخدوم مير محمد.. 70, 71, 72, 84, 95

Gul Hayat Institute

مخدوم مير محمد اوّل.........70 ,71 ,95
مخدوم مير محمد ثاني......71 ,72 ,84
مخدوم نعمت الله19, 32, 100, 102, 110, 129, 131, 221, 227
مخدوم نوح رحمة الله عليه iii, 6, 9, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 29, 33, 69, 85, 166, 169, 170, 175, 178, 189, 191, 192, 196, 204, 234, 239, 242, 246, 300, 315, 317, 322
مخدوم نوح بکري..........26
مخدوم نوح سرور iii, 4, 19, 20, 33, 96, 120, 229, 253
مخدوم نوح صدّيقي قريشي هالائي 70, 71
مخدوم نوح هالائي..........13, 33
مراد علي "نور"..........307
مرداس بن عوف..........57
مرزا اسد الله خان 'غالب'..........172
مرزا خسرو بيگ..........88, 168
مرزا دوست محمد بيگ..........169
مرزا رحيم بيگ..........88
مرزا علي بخش بيگ... 169, 203, 240
مرزا علي بيگ..........199
مرزا علي محمد بيگ 'مظفر'..........195
مرزا علي نواز بيگ 'خسروي'..........174
مرزا غلام حيدر بيگ..........246
مرزا فائق بيگ 'فائق'..........201
مرزا فريدون بيگ.......151, 167, 302
مرزا قاسم بيگ..........236
مرزا قاسم علي بيگ..........199, 306
مرزا قربان علي بيگ..........193, 306
مرزا قلب علي..........177
مرزا قليچ بيگ vii, 133, 151, 167, 201, 241, 302, 317
مرزا گل حسن بيگ..........195
مرزا مراد علي بيگ "بيدل"..........236
مرزا مراد علي بيگ "مدد"..........303
مرزا نادر بيگ "نادر"..........317
مُرهہ..........5
مروان38, 39, 40, 44, 45, 49, 51, 52, 228
مروان بن حڪم..........38, 39, 49, 51
مريد فقير مير بحر..........264
مريد فقير ميربحر..........x, 295
مسافع بن اُنس..........57
مسافع بن طلحه بن ابي طلحه..........55
مسعودي..........39, 43, 51, 52
مسلم (مسلمه) بن ابي برد..........56
مسلم بن عقبہ40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 51, 53
مُسلم بن عُقبہ..........41, 42
مُسلم بن عُقبہ مُري..........41
مُشلل..........53
مصعب بن ابي عميره..........55
مصعب بن عبدالله بن ابي خيثمه..........57
مطيع بن الاسود..........56
مظفر حسين 'جوش'..........240
معاذ بن الصمه..........61
معاويہ.......11, 12, 34, 35, 41, 42, 54
معاويہ بن ابي سفيان..........34
معاويہ بن حديج..........12
معاويہ بن سفيان..........12
معاويه بن صامت..........61
معاويه بنو عمرو بن حزم..........60
معبد بن الحارث..........56
معبد بن وهب بن عائذ..........56
معروف پنيرو..........145
معقل بن سنان اشجعي.......40, 46, 51

Gul Hayat Institute

مفتي سعد الله انصاري127، 128، 134، 218
مفتي محمد قريشي 114
مُکي گوبندرام 313
ملتان .... 28، 29، 32، 133، 173
ملڪ سڪندر خان 314
ملڪ صوبدار خان سوم........................ 242
ملڪ فيروز خان نون........................ 193
منذر بن زبير .... 36، 37
منصور ويراڳي 303
منگهارا ملڪاڻي........................ 195
منگول........................ 32
منوهر داس ڪوڙو مل........................ 195
منثار فقير vii، 126، 135، 160، 161، 185، 210، 293، 309
منثار فقير راڄڙ vii، 126، 135، 160، 185، 210، 309
مهاراڻي وڪٽوريا .... 86، 197
موسيٰ بن الحارث بن الطفيل 56
موسيٰ بن عبدالله 59
مولا بخش "مولائي" 307
مولانا احمد هالائي 194
مولانا جامي 224
مولانا حافظ صاحبڏني........................ 170
مولانا عبدالله........................ 114
مولانا عبدالله پيرائي 245
مولانا عبدالله پيرائي 114
مولانا عبيدالله سنڌي viii، 173، 202، 204، 206، 213، 214، 242، 315، 316، 318، 321، 322
مولانا غلام صدّيق .... 112، 199
مولانا غلام مصطفيٰ قاسمي 244
مولانا فضل احمد غزنوي........................ 200، 268
مولانا محمد آگرو........................ 200
مولانا محمد ڪامل 114
مولانا محمد هاشم انصاري........................ 191
مولوي بهاءالدين "بهائي" 307
مولوي حافظ عبدالعزيز 111
مولوي شاهه محمد .... 215، 223
مولوي شفيع محمد 121، 215، 250، 251
مولوي عبدالله "اثر" 303
مولوي عبدالله لغاري........................ 214
مولوي عبدالله مري 242
مولوي غلام رسول 169
مولوي غلام رسول "هاشم" 245
مولوي غلام رسول تنيو........................ 197
مولوي ڪريم بخش........................ 230
مولوي محمد صادق........................ 174
مولوي محمد عاقل 114
موهن داس ڪرم چند گانڌي........................ 172
مياح بن خلف........................ 56
ميان اعجاز حسين صدّيقي........................ 300
ميان الهه اوڀايو........................ 159
ميان پير شاهه لڪياري........................ 317
ميان پير عنايت 298
ميان جان محمد 122
ميان جان محمد 'فدا' 178
ميان جان محمد عباسي........................ 244
ميان جمال الدين........................ 163
ميان جمن........................ 95، 122، 267، 298
ميان دين محمد پٽي .... 238، 241
ميان سرفراز خان........................ 82
ميان شاهه محمد عرف شاهنواز v، 98، 99
ميان عبدالرحيم .... viii، 178، 221، 317
ميان عبداللطيف پٽي........................ 238، 241
ميان عبدالنبي........................ 83
ميان علي قادري 306
ميان علي محمد "قادري" 318
ميان غلام رسول .... 177، 183

Gul Hayat Institute

ميان غلام نبي v, 83, 98, 100, 162, 191

ميان غلام نبي "پنيلڏو" 100

ميان فتح محمد........ 94, 120, 122, 130

ميان فضل الله 268, 298

ميان فيض محمد............ 178

ميان قربان علي............. 163

ميان گل محمد شهدادڪوٽي.......... 87

ميان لائق ڏنو.............. 267, 298

ميان محمد بخش "واصف"........... 305

ميان محمد صالح.............. 306

ميان محمد عاقل 268, 298

ميان محمود خان............. 83

ميان محمود ڪلهوڙي............ 83

ميان موسيٰ مداح 114

ميان مٺن........... 122, 159

ميان مگيلڏي.............. 159

ميان نبي بخش 122, 131

ميان نور محمد پيرزادو 197

ميان نيندو........... 267, 298

ميان نيوڙو.............. 298

ميان ولي محمد درس........... 317

ميان ونهيل 267, 298

ميان ٻُڍل 298

مينارام.............. 112

ميجر آئوٽرام.............. 112

ميجر جيمز آئوٽرام.............. 170

مير ابوالقاسم نمڪين........... 63

مير ابوالقاسم 62, 63

مير ابوالقاسم نمڪين........... 62, 63

مير الهه بخش خان ٽالپر 198

مير امام بخش خان 171, 177, 202, 240, 304, 310

مير بجار خان............ 83

مير بنده علي خان ٽالپر 317, 318

مير بهرام خان............ 82

مير حسن علي خان 112

مير حسين علي خان 87, 112, 148, 174

مير رستم خان.......... 80, 82

مير سلطان علي خان ٽالپر 307

مير سهراب خان ثاني 174

مير سهراب خان ٽالپر.......... 74, 83

مير شهداد خان........ 82, 87, 112, 167

مير شير محمد خان.......... 175

مير صوبدار خان 73, 82, 88, 112, 113

مير عباس علي خان.......... 112, 244

مير عبدالله خان.............. 83

مير عظيم الدين ٺٽوي............ 85

مير علي شاهه اجناڻي 147

مير علي شير 'قانع' 20, 33, 74, 85

مير علي شير قانع..............

مير علي نواز خان 'ناز' 177, 310

مير علي نواز شاهه 'علوي' 239

مير غلام علي خان 73, 74, 85, 90, 112, 201

مير غلام علي خان ٽالپر 73, 74, 85, 201

مير فتح علي خان v, 69, 71, 72, 74, 81, 82, 85, 112, 172

مير فتح علي خان ٽالپر v, 69, 71, 72, 74, 82, 172

مير فتح محمد خان.......... 83

مير ڪرم علي خان......... 74, 88, 168

مير گل محمد خان 'زيب' 177

مير محمد حسن علي خان...... 87, 200

مير محمد خان..... 112, 167, 252, 307

مير محمد علي خان.......... 88, 112

مير محمد نصير خان 87, 111, 113, 200

Gul Hayat Institute

میر مراد علی 74، 80، 82، 87، 88، 89، 112، 170
میر مراد علی خان 74، 80، 82، 87، 88، 89، 112، 170
میر مشتی [illegible]
میر نصیر خان 112
میر نصیر خان ثانی 112
میر نور محمد خان [illegible]
میر یار محمد [illegible]
میر یار محمد خان [illegible]
میر [illegible] خان 74، [illegible]
میران محمد شاه [illegible]
میران محمد شاه اول 88
میر نور [illegible] 70
میر نور محمد خان [illegible] 87
میرو خان [illegible]
میر ابوالقاسم [illegible] 25
میمن عبدالغفور [illegible] 316
میین جمال 230
میین [illegible] 231، 230
میین جمال 233، 230

ن

نائله بن رواحه 57
نائله بن هرمز (هرما) بن رواحه 57
نارائن داس 132، 234
نارائن داس [illegible] 132
نافع [illegible] 55
نبو جانگ 235
نبی بخش [illegible] 231
نجم الدین عباسی "نجم عباسی" [illegible]
نجیب الدین محمد 31، 6
نذیر احمد [illegible] "نذیر" [illegible]
نرمل داس [illegible] [illegible]
نصیر الدین محمد 6
نظر محمد شاه 171
نعمان بن بشیر انصاری 42، 33
نعمان بن [illegible] 63
نعمت الله 9، 32، 36، 97، 131، 222
نعیم بن [illegible] 57
نمرود [illegible]
نواب [illegible] [illegible]
نواب احمد خان 232، [illegible]
نواب الهداد خان [illegible] [illegible]
نواب [illegible] غلام حیدر خان [illegible]
نواب [illegible] خان [illegible] [illegible]
نواب ولی محمد [illegible] 87، [illegible]
نواب ولی محمد خان لغاری [illegible]
[illegible] 176
نوازعلی [illegible] [illegible]
نور [illegible] 121، [illegible]
نور محمد [illegible] 87، [illegible]
نورنبی "تنویر عباسی" [illegible]
نوشهرو فیروز 121، [illegible]، 228، [illegible]
نوشیروان 6
نوح بن محمد بن [illegible] [illegible]
نوح بن وهیب 33
نیازعلی شاه "مرشد گیلانی" [illegible]
نیچل داس وزیرانی [illegible]

و

[illegible] [illegible]
واثق [illegible] 44، [illegible]
وحدت علی [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

وڪٽوريا............ 90, 261
ولي محمد ’وفا‘............ 322
ولي محمد سمون............ 241
وهب بن سعد............ 58
وهب بن عبدالله............ 55
ويروملَ بيگراج............ 174

ھ

هاسارام سُندرداس پمناڻي............ 111
هاشم بن حمزة............ 57
هاشم بن ڪنانه............ 57
هالا ڪندي............ 20, 22, 24, 83, 110
هالا گُنجا............ 79
هالا نوان 24, 29, 67, 71, 72, 91, 115, 154, 176, 177, 191, 196, 197, 200, 203, 227, 237, 267, 292, 293, 296, 300, 303, 315, 322
هدايت الله راشدي............ 235
هدايت علي ’نجفي‘............ 194, 315
هدايت علي انصاري............ 197
هر درياني ”دلگير“............ 236
هزارو خان ’مجاهد‘............ 244
هشام بن حسان............ 50
هشام بن عبدالاسود............ 57
هشام بن عبدالله بن ڪنانه............ 57
هندستان 24, 27, 32, 74, 75, 90, 176, 196, 214, 222, 225, 316
هندو خان............ 319
هوتچند روپا چند ٽنڊاٽي............ 311
هوتڪ خان............ 82
هيرا لال............ 311
هينري پوٽنجر............ 75

ي

يادِ رفتگان............ 107
يار علي شاهه ”محسن ڪڪڙائي“ 312
يثرب وبطحا............ 3
يحيٰ بن سعد............ 14
يحيٰ بن صيفي............ 61
يحيٰ بن عمرو............ 60
يحيٰ بن نافع............ 54
يزد گرد............ 9
يزيد 11, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 51, 52, 53, 54, 55, 287
يزيد بن ابي اليسر............ 61
يزيد بن عبدالله............ 55, 57
يزيد بن عبدالله بن زمعه............ 55
يعقوب بن طلحه بن عبيدالله............ 56
يعلي بن السري............ 56
ينبوع............ 39
يوسف بن حبيب (بني ليث)............ 56
يوسف بن محمد بلخي............ 25
يوسف ذاهري............ 147

Gul Hayat Institute